FJÚŽN

Magazín 16. ročníka festivalu [fjúžn]

PREKROČIŤ HRANICE

Vplyvom pandémie sme naše životy začali oveľa intenzívnejšie vnímať v rozmedzí fyzických aj symbolických hraníc – európskych, štátnych, či dokonca osobných. Počas 16. ročníka bude festival [fjúžn] hľadať odpovede na otázku, ako pandémia zmenila uvažovanie o hraniciach. Preskúmame aj hranice, ktoré si vytvárame v našich hlavách. Komu sme ochotní a schopní ich otvoriť?

Na Slovensku žije už vyše 150-tisíc cudzincov a cudziniek. Sú našimi susedami, kolegami, priateľkami či dokonca rodinnými príslušníkmi. Tvoria neoddeliteľnú súčasť tejto krajiny a prispievajú k rozvoju slovenskej spoločnosti. Predstavujú svet, ktorý máme doma. A hoci mnoho ľudí nepozná osobne žiadneho cudzinca či cudzinku, ukazuje sa, že priamy kontakt je tým najlepším prístupom, ako búrať bariéry medzi nami na oboch stranách. Práve preto Nadácia Milana Šimečku organizuje 16. – 25. septembra 2021 v Bratislave festival [fjúžn], ktorým chceme opäť poskytnúť príležitosť na stretávanie a spoznávanie sa. Pridajte sa k nám!

Anna Jacková, šéfeditorka fjúžn.sk
Nadácia Milana Šimečku

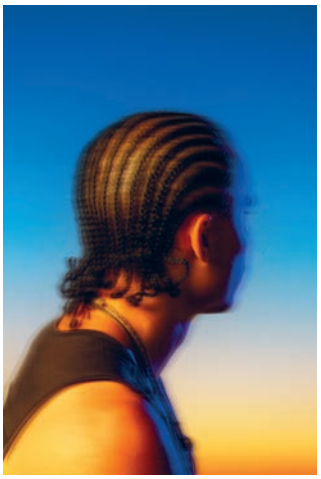

4–53
ROZHOVORY
Humans of [fjúžn]
Nasi A. Motlagh
Les Paskarenko
Sheba Juliet
Milan André Boronell
Tiago Viganó
Kamil Yılmaz
Rozhovory Anny Jackovej s inšpiratívnymi ľuďmi s cudzokrajným pôvodom. Koncept Humans of [fjúžn] je ukážkou toho, čo máme ako ľudia spoločné, a zároveň je oslavou ľudskej pestrosti.

54–59
PRIESKUM
Nový domov s podmienkami
Exkluzívne dáta o postojoch slovenskej spoločnosti k migrácii a k cudzincom a cudzinkám. Prieskum verejnej mienky agentúry FOCUS spracovala sociologička Alena H. Chudžíková.

60–67
ROZHOVOR
Elena Gallová Kriglerová: Cudzincov aj naďalej odmietame. Až kým ich nespoznáme osobne
Sociologička v rozhovore s Magdalénou Rojo vysvetľuje, prečo si myslíme, že slovenská kultúra je nemenná, a prečo nás cudzinci na pracovnom trhu neohrozujú.

68–73
REPORTÁŽ
Tam, kde rastú poľné kvety
Osobný projekt fotografky Michaely Nagyidaiovej, ktorá mapuje vplyv gréckej občianskej vojny na jej vlastnú rodinu.

74–79
LITERATÚRA
Je kraj sveta miesto, z ktorého možno hovoriť k svetu?
Úryvok z pripravovanej knihy fotografky Kvet Nguyen o slovensko-vietnamskej identite, ktorá vyjde začiatkom roka 2022.

80–83
PUBLICISTIKA
Podarí sa vietnamskej komunite stať sa národnostnou menšinou?
Národnostným menšinám štát uznáva isté práva. Ako píše Tina Paholík Hamárová, na otázku, kto sa ňou môže stať, však slovenská legislatíva nemá jednoznačnú odpoveď.

OBSAH

84—93
ROZHOVOR
Ján Orlovský:
Ako štát stále nemáme ujasnené, ako chceme s migráciou pracovať
Pohľad nového šéfa migračného úradu na chýbajúcu migračnú politiku Slovenska v rozhovore s Karolom Sudorom.

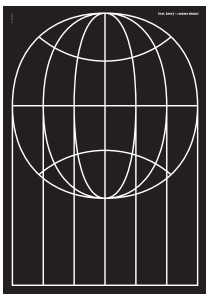

94—95
ART OF FJÚŽN
Zverejnenie víťaziek a víťazov 2. ročníka umeleckej súťaže k témam migrácie a rozmanitosti.

96—103
REPORTÁŽ
Stavajú mosty.
Medzi cudzincami & inštitúciami
Reportáž Magdalény Rojo o interkultúrnych pracovníkoch na magistráte v Brne ponúka pre slovenské samosprávy inšpiráciu, ako začleňovať cudzincov a cudzinky do spoločnosti.

104—105
ESEJ
Utečenci, dôstojnosť & ľudskosť:
Členka posádky Sea-Eye 4 spomína na záchranu 408 životov
Denníkové zápisky novinárky a aktivistky Sáry Činčurovej zo záchrannej misie v Stredozemnom mori.

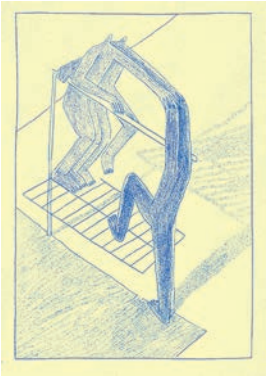

106—111
ESEJE
Warsan Weedhsan
Giovanni Guido
Mária Tömösváryová
Výber najlepších prác z otvorenej výzvy Call For Writers. Autorky a autor opisujú vlastné a jedinečné skúsenosti s prekračovaním hraníc. Nielen tých fyzických.

OBSAH

Môžeme odstrániť spoločenské bariéry tým, že prekročíme vlastné hranice? Tí z nás, ktorí majú s prekračovaním hraníc väčšiu skúsenosť ako iní, sú tomu donekonečna vystavovaní zas a znova.

Jedným z cieľov festivalu [fjúžn] je priblížiť verejnosti život cudzincov a cudziniek na Slovensku, ktorých v spoločnosti nie je veľmi počuť ani vidieť.

S projektom Humans of [fjúžn] sme začali v roku 2019. Humans of […] je populárny koncept zachytávania a predstavovania obyvateľov rôznych miest, ktorý má svoje korene v New Yorku. Prvú sériu Humans of New York vytvoril Brandon Stanton ešte v roku 2010, odvtedy sa projekt rozšíril do rôznych kútov sveta.

Portréty, ktoré sme priniesli tento rok, predstavujú šesť osobností a reprezentujú vekovú, profesijnú, rodovú či náboženskú rozmanitosť pôvodu a príbehov. Koncept Humans of [fjúžn] je ukážkou toho, čo máme ako ľudia spoločné, zároveň je oslavou ľudskej pestrosti.

Inšpiratívne ženy a muži s cudzokrajným pôvodom sa podelili o svoje skúsenosti so životom na Slovensku – so všetkými radosťami i starosťami, strachmi či úspechmi. Osobný príbeh Les, Milana, Sheby, Nasi, Tiaga a Kamila si môžete vypočuť aj naživo počas podujatia Humans of [fjúžn], ktoré sa bude konať 16. septembra 2021 v bratislavskej Novej Cvernovke. Stretnúť ich môžete aj na citylightoch roztrúsených v uliciach hlavného mesta.

Fotografie portrétov pripravila umelecká dvojica YOLK: Jana Gombiková a Piotr Gąska. Rozhovory pripravila Anna Jacková.

Humans of [fjúžn]

Nasi A. Motlagh

Snažila som sa vymazať svoju iránsku identitu, aby som zapadla. Už viem, že sa to nedá

text Anna Jacková
foto YOLK

Stand-up komička Nasi A. Motlagh žije na Slovensku od roku 2010. V rozhovore pre [fjúžn] hovorí, prečo už nechce hovoriť len vtipy o imigrantoch, prečo ako cudzinka prechádzala krízou identity, ale aj o tom, v čom jej pomohla terapia.

A: Ako si prežila, resp. prežívaš covidové časy?

N: Bola som privilegovaná v tom, že hoci som prišla o prácu a deväť mesiacov som bola nezamestnaná, mohla som žiť u rodičov. Takže som nebola bez domova. Konečne som mala čas rozmýšľať nad svojím životom, aký by mal mať smer.

A: Čo si zistila?

N: Uvedomila som si, že som mala veľmi zlé návyky. Dosť som pila, nestarala som sa o seba a mala som nadváhu. Začala som sa preto starať o svoje zdravie a schudla som. Som vďačná za tú pauzu, lebo predtým som šla šialeným tempom, hoci viem, že pre mnohých to boli smutné a temné časy.

A: Čomu sa teraz venuješ?

N: Režírujem divadelnú hru so študentskou skupinou ActofKAA z katedry anglistiky a amerikanistiky, ktorú budeme hrať na jeseň na filozofickej fakulte v Bratislave. Je to adaptácia *12 Angry Men* (Dvanásť rozhnevaných mužov), ale máme mužské a ženské postavy, takže to bude *12 Angry Jurors*.

A: Prečo si si vybrala túto hru?

N: Robíme to tak, že jeden semester hráme komédiu a druhý drámu. Pred pandémiou sme hrali komédiu *Don't Dress for Dinner*, kde som hrala ako herečka. Na ďalší semester som sa mohla prihlásiť ako režisérka a vybrala som si túto drámu. Hoci je to stará hra z 50. rokov, téma je súčasná a aj dnes sa dá aplikovať na akúkoľvek krajinu. Nemusí ísť len o „americký" problém.

A: Zasadila si tú situáciu do lokálneho kontextu? Čo je hlavným sporom?

N: Kontext k tomu ani veľmi netreba, nemusíš tam toho veľa meniť, aby to sedelo. Spravili sme niekoľko zmien, aby to bolo súčasné a aby postavy nerozprávali ako z 50. rokov.

A: Čo ťa baví viac, keď si na pódiu ako herečka alebo stand-up komička?

N: Ešte neviem. Oboje má svoje pre a proti. V inom divadelnom projekte *Zastavení* hrám seba ako komičku. Keď som potom prišla do súboru ActofKAA, bolo pre mňa ťažké potlačiť seba a hrať svoju rolu. Je to výzva, ale mám to rada. Rozdiel je aj v tom, že ako komička som na pódiu kratšie. Nemusím sa s nikým zorganizovať, za asi 20 minút poviem svoje vtipy a potom odchádzam.

A: Komunikácia alebo vzťah s publikom je asi tiež iný.

N: Pri divadelných hrách nevadí, ak nemám ihneď spätnú väzbu. Napríklad v *Zastavených* vystupujem ako komička, a keď hovorím vtip a ľudia sa až tak nesmejú, je to asi kvôli tomu, že je to vážna hra a publikum je možno trochu zmätené. Ak ale ako komička poviem vtip a od publika nedostanem žiadnu spätnú, je to nočná mora.

A: Takže najdesivejší zvuk pre komičku je ticho?

N: Najstrašidelnejší a najhorší. Nie vtedy, keď ešte hovoríš príbeh, no ide o reakciu na konkrétne slová.

A: Už si sa s tým naučila vyrovnať sa? Ak reakcia nie je taká, akú by si čakala?

N: Áno, sú momenty, keď to pokazím, a potom si hovorím, že už radšej budem hrať v divadle. Nemusím byť komička, stačilo. No potom prídem na nejakú šou, kde nevystupujem a som len podpora pre ostatných komikov, a už mi to chýba.

A: Máš obľúbených komikov a komičky?

N: Michelle Wolf, Bo Burnham, George Carlin, aj Ricky Gervais je fantastický. Na Slovensku Tomáš Hudák, Matej Adámy, Matej Makovický, zo žien Lujza, Simona, seba.

A: Až ako tretiu si sa povedala.

N: Mám ešte priestor na zlepšovanie.

A: Keď prišla korona a všetko sa zavrelo, veľa kultúrnych akcií prešlo do onlinu. Dá sa robiť comedy show online?

N: Nevyskúšala som to, ale ani som nechcela. Reakcie ľudí treba vidieť a zažiť naživo. Viem, že pár komikov sa to snažilo robiť online, aj sa to dalo, ale nie je to to isté. Ja som vďačná za to, že som si našla TikTok, Instagram. Začala som točiť vlastné videá a našla som si svoj okruh sledovateľov. Sú to nové platformy, na ktorých môžem byť kreatívna a počas pandémie som sa nemusela úplne zastaviť. Myslím, že aj vďaka

nim sa môj humor zlepšil a nepíšem stále tie isté vtipy.

A: Dlho si sa venovala téme života imigrantky na Slovensku, to je vďačná téma. Zachytila som, že si povedala, že vo Viedni to ľudia vôbec neberú.

N: Hovoriť o tom, ako som sa naučila po slovensky, ale aj všeobecne o slovenskej kultúre, ma baví a asi nikdy o tom neprestanem rozprávať. Nechcem však mať len nálepku imigrantky.

Chcem ukázať, že moja osobnosť má aj iné stránky a nie som len imigrantka, ale som imigrantka, ktorá bojuje s depresiou a úzkosťami, imigrantka, ktorá študovala politológiu, ale teraz pracuje v korporáte ako typická Slovenka, imigrantka, ktorá si snaží nájsť lásku na Slovensku. Nechcem, aby to boli vtipy len o tom, že som z inej krajiny a o kebaboch a borovičke.

A: Takže pripravuješ nový materiál? Teda, ak ťa divadlo ešte úplne nepohltilo.

N: Chcela by som hovoriť aj o divadle, keď robím stand-up, ale myslím, že je to pre veľmi špecifické publikum, ktoré chodí na anglické alebo alternatívne divadlo. Nepovedala by som o sebe, že som herečka, ešte len začínam.

A: V médiách ťa občas označovali za exotickú, tá, čo má exotické silné reči alebo robí exotický stand-up. Čo na to hovoríš?

N: Na jednej strane si vravím, že je to dosť stereotypné slovo, na druhej strane viem, že možno nevedia nájsť lepší spôsob, ako ma opísať. Je to vtipné, ale zároveň aj trochu únavné. Navyše, vôbec nie som exotická. Niekedy by som chcela byť taká mysteriózna, exotická žena z Blízkeho východu, ale veľa rozprávam a skrátka neviem byť ticho, čiže mysteriózna asi nikdy nebudem.

A: Je na slovenskej stand-up scéne niekto ďalší okrem teba a tvojho brata, kto má za sebou migračnú skúsenosť?

N: Už som videla vystupovať viacerých cudzincov. Dúfam, že z toho nevznikne stereotyp, že imigranti budú hovoriť o sebe len v tomto zmysle. To je asi aj dôvod, prečo spolupracujem s festivalom [fjúžn] už roky, lebo chcem ukázať, že my imigranti sme ako Slováci. Sme síce z iných krajín, ale to neznamená, že nežijeme v tej istej krajine ako vy. Vy ste prežívali koronu, aj my sme prežívali koronu. Samozrejme, že sú tam isté rozdiely, ale my nie sme len prílohou k slovenskej spoločnosti, sme tiež hlavné jedlo. Vy ste halušky a my sme bryndza, bez nás by ste boli, ani neviem…

A: Suchí.

N: Áno.

A: Spolupracuješ s viacerými neziskovými organizáciami, ktoré sa venujú témam cudzincov na Slovensku. Niekto nemá potrebu sa angažovať v inej krajine a je to v poriadku. Prečo to ty považuješ za dôležité?

N: Moji rodičia sú takí. Sú na mňa veľmi hrdí a tešia sa, že sa takýmto spôsobom snažím integrovať do slovenskej spoločnosti, no oni nemajú potrebu hovoriť o svojom živote verejne. My sme sem prišli žiť svoj život, nemusíme sa stať príkladom, ale mne to nevadí.

Asi prvýkrát, keď som robila stand-up, prišla za mnou jedna slečna a povedala mi, že ani nevedela, že takíto cudzinci na Slovensku žijú. Potešila sa, že som tam v ten večer bola a mohla si vypočuť moje príbehy, hoci to boli len vtipy. Ak môžem mať takýto pozitívny vplyv, idem do toho, prečo nie.

A: Nadviažem na spolužitie Slovákov a cudzincov. Vnímaš sa po viac ako desiatich rokoch, čo tu žiješ, ešte ako cudzinka? Toto slovo na teba ešte pasuje?

N: Povedala by som, že som na Slovensku doma, no neznamená to, že nemám ešte iné korene. Správne som to povedala?

A: Áno.

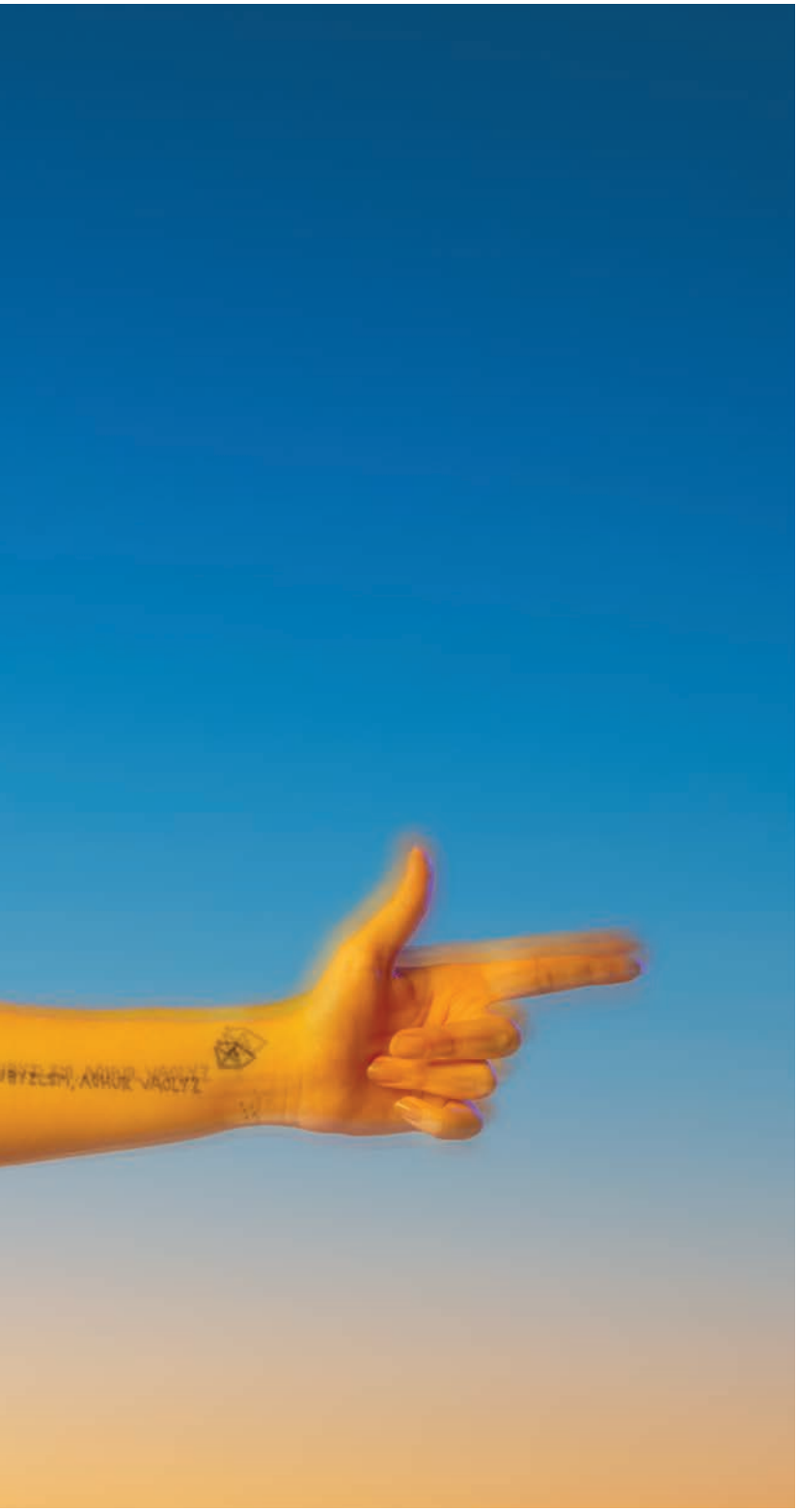

N: Dobre, lebo minule som povedala… to, čo si dávaš do jedla.

A: Korenie?

N: Áno. Mám iné korene, som z inej krajiny, a aj keby som sa chcela tváriť ako Slovenka, hoci sa niekedy po dvoch borovičkách tak cítim, nemôžem úplne povedať, že ňou som. Som tu doma, no neznamená to, že sa nebudem cítiť ako doma aj v inej krajine.

Pre cudzincov a cudzinky to býva ťažké a mávame krízu identity. Najmä pre tých, čo už roky bývajú na Slovensku alebo v akejkoľvek inej krajine. Keď nad tým začneme uvažovať, chceme v sebe nájsť odpoveď, a ak ju nenájdeme, neznamená to, že sme úplne stratení. Vieme, kým sme, len možno to nemá konkrétne pomenovanie. Povedala by som, že som mix Slovenky a Iránky alebo Iránky a Slovenky.

A: Chcela by si požiadať o slovenské občianstvo? Už máš nárok.

N: Odrádzajú ma administratívne procesy. Som taká traumatizovaná z toho, čo som zažila na cudzineckej polícii, že keď som dostala povolenie na dlhodobý pobyt, povedala som si, že už nič ďalšie nechcem riešiť. Zatiaľ som z toho unavená. Dúfam, že po covide, keď sa veľa vecí presunulo do onlinu, si väčšiu elektronizáciu osvojí aj cudzinecká polícia.

A: Keď sa cudzinecká polícia presťahovala na okraj Bratislavy, ohlasovali veľké zmeny, lepšie priestory a podobne. Na prvý pohľad to vyzeralo dobre, ale neviem, aká je realita, keď tam príde zákazník alebo zákazníčka.

N: Vtedy, keď bola cudzinecká polícia ešte v Petržalke, sa bežne čakalo aj 10 – 12 hodín. Keď som tam bola ja, boli tam dve pracujúce, ktoré nás po piatich minútach poslali preč. V tých nových priestoroch už aj niektorí hovoria anglicky, čo predtým nebolo samozrejmé. Určite je tam nejaké zlepšenie, ale až taký veľký progres nevidím. Neviem, možno som len nevďačná.

A: Ako hodnotíš svoj život dekády na Slovensku? Aký máš teraz vzťah s touto krajinou?

N: Vyvíjalo sa to rokmi. Na Slovensko som prišla ako pätnásťročná tínedžerka, a tak veľmi som sa chcela integrovať do spoločnosti, nájsť si kamarátky a kamarátov, až som úplne prestala rozprávať po perzsky. Snažila som sa vymazať svoju iránsku identitu, lebo som veľmi chcela byť súčasťou slovenskej spoločnosti. Po pár rokoch som si uvedomila, že sa to nedá, cítila som sa prázdna.

Falošná osobnosť, ktorú som si vytvorila, skrátka nefungovala. Ak sa chcem integrovať a cítiť sa tu ako doma, musím mať zdravý vzťah so svojimi koreňmi. Musím sa prijať taká, ako som, a hľadať si okolo seba ľudí, ktorí moje korene nenegujú, ale zároveň si nemyslia, že moja jediná identita je iránska.

Ako cudzinci si musíme nájsť svoj balans, veľa z nás bude frustrovaných z toho, že Slováci nie sú až takí otvorení ako Austrálčania, Američania alebo Nemci. Veľa z nás bude sklamaných, že na Slovensku existuje rasizmus, ale to je veľmi zúžený pohľad, lebo rasizmus a diskriminácia existujú všade. A posledná vec, tvárit sa, že sa správame ako stopercentní Slováci, je tiež ignorantské. Lebo nikdy nebudeme prijatí tak, ako by sme chceli.

A: Spomenula si, že bojuješ s depresiou. Je pre teba v poriadku, ak sa o tom budeme rozprávať?

N: Ja práveže chcem o tom otvorene rozprávať. Keď som si uvedomila, že niečo je zlé a nefunguje, snažila som sa nájsť hocijaké iné riešenia a skončila som pri alkohole. No to nebolo ozajstné riešenie.

S rodinou, kamarátmi aj partnerom môže byť všetko fajn, ale raz za čas sa porozprávať s terapeutom nikdy nemôže byť na škodu. Môžete vyskúšať aj jedno sedenie a zistíte, či vám to sedí alebo nie. Pre mňa to bol správny krok. Po troch rokoch terapie som veľmi vďačná za to, že som sa rozhodla vyhľadať odbornú pomoc a rozprávať sa o problémoch, o ktorých som dovtedy nikdy nikomu nepovedala, no stále ma to ťažilo a ničilo.

A: U každého je tým spúšťačom niečo iné a na každého vplývajú rôzne udalosti. Čo sa dialo u teba?

N: Všímam si, že veľa ľudí ignoruje, keď majú v živote ťažké obdobia. Ja som to tiež spravila, ale potom som sa dostala do veľmi temných zákutí mysle, či si vôbec zaslúžim ďalej žiť. Vždy to začínalo úzkostnými myšlienkami, napríklad aj o tom, čo som povedala včera kamarátom, či to bolo vhodné, či ma vôbec majú ešte radi a či to celé len nehrajú. Všetko to má korene v tom, že som sa nenaučila poriadne ľúbiť a rešpektovať sa.

Keď som bola mladšia, cítila som sa veľmi osamelá, a tak som si povedala, že musím byť najpopulárnejšia. Vytvárala som si falošné osobnosti, aby som sa mohla kamošiť so všetkými, no ten prázdny pocit pretrvával. Keď som mala dvadsaťjeden, opäť ma to chytilo, ale až tak, že ma to trápilo niekoľko hodín denne, nevedela som sa sústrediť v škole, ani v práci, stále som sa potrebovala upokojovať, no nešlo to. Preto som si povedala, že vyhľadám pomoc.

A: Berieš aj antidepresíva?

N: Brala som ich dva roky, ale už som ich vysadila, lebo som ich nepotrebovala. Keď som ich mala, mohla som sa konečne sústrediť a poriadne sa vyspať. Niektorí si mysleli, že keď beriem lieky na depresiu, musím byť automaticky šťastná, iní si zas mysleli, že sú to také „party drugs“.

Teraz chodím len na psychoterapiu, kde sa väčšinou snažím zorganizovať svoje myšlienky. Okrem toho ešte meditujem, je to krásna vec.

A: V čom ti pomáha?

N: Napríklad pred vystúpením, ale aj pred spaním. Každý deň sa snažím nájsť tri veci, za ktoré som vďačná. Pre ľudí, ktorí bojujú s depresiou alebo úzkosťami, je niekedy veľká výhra, ak nájdu motiváciu vstať z postele a osprchovať sa. Uvedomiť si, že nemusím toho každý deň dosiahnuť veľa, ale len takéto „bežné“ veci, mi veľmi pomáha.

A: Má niekto vo vašej rodine duševné problémy?

N: Určite áno, ale ja som asi prvá, ktorá sa rozhodla ísť k terapeutovi. V našej kultúre to totiž znamená, že ak človek ide na terapiu, musí byť extrémne nestabilný alebo za hranicou nejakej veľkej duševnej krízy, keď už nedokáže fungovať. Ale pritom to vôbec nemusí byť tak. Ľudia môžu ísť aj na terapiu, keď hľadajú odpovede, prečo sa v niektorých situáciách správajú tak, ako sa správajú.

Je dobré sa tam zastaviť aspoň raz alebo dvakrát, alebo pravidelne.

Namiesto toho, aby som sa šla opiť, si nechám pár eur a môžem ísť k terapeutke a nemusím to ísť povedať barmanovi.

A: Mala si od niekoho aj podporu?

N: Podporovalo ma veľa kamarátov. Ďalší sa trochu obávali, čo ak zistím, že som chorá. Je oveľa jednoduchšie mať o sebe falošné predstavy, no teraz žijem úprimnejšie. Keď som im hovorila svoje skúsenosti, niektorí začali k mojej terapeutke tiež chodiť. Povedala by som, že je to celkom pozitívny trend.

A: Hovoríš o tom aj svojim followerom?

N: Nehanbím sa za to, že chodím na terapiu, verejne o tom hovorím na Instagrame, na Facebooku, aj TikToku. Najmä mladšie ročníky followerov sú vďačné, že hovorím o svojich problémoch a hľadám riešenia. Píšu mi aj takí, ktorí tiež chodia na terapie a sú radi, že o tom verejne rozprávam.

A: Je náročné byť pre niekoho *role model*?

N: Určite. Niekedy majú ľudia takú predstavu, že sme najlepší kamoši, no ja som ich v živote nevidela. A viem si predstaviť, že rodičia niektorých tínedžerov, ktorí ma majú za nejaký vzor, s tým môžu mať problém. Sto ľudí, sto chutí.

A: Spoznávajú ťa ľudia na ulici, prihovárajú sa ti?

N: Áno. Niekedy, keď ľudia na mňa zazerajú, tak uvažujem, ste rasisti alebo ma poznáte z internetu? Ale nie, žartujem.

A: Tenké hranice.

N: Musím si lepšie nastaviť osobné hranice, lebo keď niekto za mnou príde, že je moja fanúšička a že ma obdivuje, niekedy to vie byť až cez čiaru. A tiež to, aby si ľudia nemysleli, že keď som single, stále si hľadám frajera. Tým, že bojujem s osamelosťou a chcem byť populárna, stále ma láka isté utvrdenie od ľudí, že som dobrá a vtipná. Niekedy je ťažké zachovať si ten odstup, ale vďaka terapii sa to učím a necítim sa bezmocne a frustrovane z toho, že niektorým ľuďom sa nemusím páčiť.

Les Paskarenko

Bratislava je už moje mesto, no stále som Ukrajinkou

text Anna Jacková
foto YOLK

Tatérka Les Paskarenko žije na Slovensku od roku 2015. Z Ukrajiny odchádzala v tichosti ako sedemnásťročná študentka, v súčasnosti v Bratislave rozbieha vlastný tatérsky ateliér. V rozhovore pre [fjúžn] hovorí, aký vplyv mala vojna na spoločnosť, ale aj o tom, aké je to dostávať sa ľuďom pod kožu.

A: Na Slovensku žiješ už šesť rokov. V akej situácii si odchádzala z rodnej Odesy?

L: Bolo to najmä rozhodnutie mojich rodičov. Mala som vtedy sedemnásť rokov, skončila som strednú školu a skôr som chcela behať po vonku s kamarátmi než riešiť budúcnosť. Na Slovensko som prišla kvôli štúdiu do Nitry, no do poslednej chvíle sme nevedeli, či nasadnem na vlak do budúcnosti alebo nie. Všetky potrebné povolenia a papiere sme vybavovali v tichosti, v podstate nikto nevedel, že odídem.

A: Prečo?

L: Situácia po revolúcii a prebiehajúcej vojne na Ukrajine spôsobila, že ľudia nevedeli, aký môžu mať názor. Navyše, rodičia pracovali v štátnej správe, môj otec bol policajt a mama účtovníčka. Dá sa povedať, že obaja boli vždy pod tlakom a vojna, aj keď nás priamo nezasiahla, tlak ešte viac prehĺbila. Obávali sa, že prídu o prácu. Kým som nemala potvrdené víza zo slovenskej strany a ostatné dokumenty z tej ukrajinskej, nevedeli o tom ani moji kamaráti či vtedajší priateľ.

A: Ten tlak si pri odchode pociťovala aj ty?

L: Narodila som sa do prostredia, kde sú všetci stále pod tlakom, a to z hocijakého dôvodu. Ako dieťa som to však veľmi neriešila. Ani to, že korupcia je úplne všade a že doklady, ktoré som potrebovala vybaviť na odchod, sa vybavovali korupčným štýlom. Nevedela som, že sa dá fungovať aj inak, napríklad, že neplatíš doktorovi za vyšetrenie, ale máš na to poisťovňu riadenú štátom.

Veľký tlak pred odchodom som však cítila aj ja. Nechala som za sebou kamarátov, prvú lásku. Zrazu som sa ocitla vo vlaku s veľkou pletenou taškou z ukrajinskej tržnice, kde som mala zbalený celý svoj život, a netušila som, čo bude ďalej. Nehovorila som po slovensky, nevedela som, či si nájdem okolo seba dobrých ľudí. Bolo to ako v americkom filme, keď postava príde do nového prostredia a povie si: a teraz čo?

A: Ako si sa zžívala s novým prostredím?

L: Keď sa sťahuješ do nového prostredia a novej kultúry, myslím, že posúvaš veľa osobných hraníc. Na začiatku som si všímala veľa odlišných vecí, napríklad na Slovensku sa ľudia nahlas vysmrkajú na verejnosti, to je na Ukrajine považované za nekultúrne a neslušné. Bola som tiež zvyknutá na také silené džentlmenstvo, sexizmus, ageizmus a podobné formy škatuľkovania, ktoré som predtým považovala za samozrejmosť.

A: A čo jazyk? Jazyková bariéra je pre cudzincov a cudzinky žijúce na Slovensku jednou z najväčších prekážok pri začleňovaní do bežného života.

L: Nechodila som na žiadne kurzy, ale tým, že som bola tínedžerka a bola som veľmi extrovertná a otvorená, išlo to veľmi ľahko. Šla som na nejakú párty a rada som sa rozprávala s ľuďmi. Jasné, že na začiatku som nevedela toho veľa vysvetliť, ale všetci videli, že sa snažím, a každým rokom sa to zlepšuje a už hovorím plynulo slovensky. Teraz sa cítim oveľa uvoľnenejšie, ako keby som musela hovoriť len po anglicky.

A: S rodinou hovoríte akou rečou?

L: S rodičmi prevažne po rusky, ukrajinčinu trochu nahradila slovenčina, lebo sú si veľmi podobné. Niekedy si neviem spomenúť na slová v ukrajinčine, len keď prídem späť za rodičmi do Odesy. Mám pocit, že rozmýšľam slovensky, ale závisí od prostredia, kde som. Keď prídem za rodičmi, pár dní mi trošku trvá, kým nabehnem na ruštinu, ale potom zas, keď volám s kamarátmi na Slovensku, mám problém sa vyjadriť. Občas je to zábavné.

A: Pre ľudí, ktorí dlhodobo žijú v inom štáte, je niekedy ťažké povedať, kde sa cítia skutočne ako doma. Ako je to u teba?

L: To je dosť ťažká otázka, posledné tri roky ju v sebe rozoberám, pretože jednoznačný domov nemám. Národná ukrajinská identita je stále vo mne, neviem si predstaviť, že by som teraz zmenila občianstvo. Niekedy sa stotožňujem s tým, že som Ukrajinka, inokedy by som chcela byť viac Slovenkou.

A: Takže sa v tebe mieša slovensko-ukrajinská identita?

L: Áno. Keď som bola ešte na strednej škole a začala revolúcia, veľmi som to prežívala. Začala som nosiť vyšívané košele s národnou tematikou a niekedy sa to vo mne ešte ozve, keď vidím, ako štát potláča vlastný ľud. Ukrajinci vedia byť veľmi patriotickí. Ale zároveň aj na Slovensku milujem tunajších ľudí a tiež, ak vidím, že je niekto utláčaný, mám chuť zastať sa „našich“. Takže neviem, kde presne sú „naši“ a „vaši“. Keď mi niekedy Ukrajinci povedia, veď ty si „naša“, vždy sa trochu zaseknem. Čo konkrétne tým myslia „naša“? Koho „vaša“? Čo to zmení, že som „ich“?

A: Poďme teraz k tvojej práci tatérky. Kedy si zistila, že štúdium záhradnej architektúry nie je to, čomu sa chceš ďalej venovať?

L: Keď som bola prvýkrát v tatérskom štúdiu, pochopila som, že sa tomu chcem venovať, len som si dlho neverila. Dokončiť školu som chcela najmä pre rodičov a myslím, že iné víza by mi vtedy nedali. Skúšala som aj učiteľstvo výtvarnej výchovy, ale tiež to nebolo ono. Začala som ale na internáte tetovať spolužiakov, viac-menej na kolene, a potom som prišla do tetovacieho štúdia v Bratislave. Založila som si živnosť a teraz mám už prechodný pobyt za účelom podnikania.

A: Na začiatku pandémie ste prerábali tetovacie štúdio. Ako vás zasiahli opatrenia? Nepoložilo vás to?

L: Mám dokonca viac práce, lebo ľudia si možno šetrili, alebo nevedeli čo s peniazmi. Zároveň sme mali dobré načasovanie, pretože sme otvárali pred letom, ľudia sa pomaličky začali viac odhaľovať, a tak si spomenuli, že si chceli dať niečo nové. Tak ako si niekto formuje svoju postavu, veľa ľudí si skrátka chce dať novú kérku na letnú sezónu. Cez leto je to zas uvoľnenejšie, lebo každý sa chce kúpať a nové tetovanie pre to nie je úplne ideálne. Ďalej bude záležať na opatreniach a situácii, ale september je pre nás tiež dobrý mesiac, rovnako ako jeseň a zima.

A: Sú to také tatérske sezóny?

L: Áno, ale záleží, kde a akým štýlom pracuješ, lebo v komerčných tetovacích salónoch je stále plno. My sme skôr taký underground a každý má vlastný štýl, čiže aj naši zákazníci a zákazníčky sú iné a je ich menej.

A: V čom je to iné?

L: Robíme viac umelecké tetovanie. Naši zákazníci a zákazníčky musia mať otvorené hranice, čo sa týka zdôverovania svojho tela niekomu inému. Dôverovať tatérke natoľko, že ti môže nakresliť unikátny návrh, ktorý vidíš až v deň, keď sa ideš tetovať. Nie je to také jednoduché, ako keď si prídeš so stiahnutým obrázkom

z internetu do salónu a na druhý deň ho máš. U nás sa aj čaká, proces dohadovania je dlhší, máme spoločné konzultácie, osobnejší prístup a vzťah tatérka – zákazník je intímnejší.

A: Keby som sa u vás chcela nechať tetovať, nemusím prísť s vlastným nápadom, ale spoločne niečo vymyslíme?

L: Ten nápad vždy potrebujeme, ale každý u nás má vlastný štýl, takže musíš presne vedieť, za kým ideš. Ak by si chcela tetovanie odo mňa, pozrieš si moju galériu a vieš približne, čo odo mňa čakať. Potom sa spolu rozprávame o umiestnení a ako sa tvoj nápad dá pretvoriť do návrhu.

A: Máš obľúbenú časť tela, na ktorú tetuješ?

L: V poslednom čase asi hrudník, ale aj chrbát.

A: Dostávaš sa doslova ľuďom pod kožu. Ako svoju prácu vnímaš?

L: Po čase som tú intimitu prestala vnímať, a aj keď je človek úplne vyzlečený a idem mu tetovať niečo cez polku tela, vôbec to neriešim. Sústredím sa skôr na umiestnenie, aby všetko anatomicky pekne zapadlo a, samozrejme, na kvalitu tetovania. Dá sa dohodnúť a predbežne nakresliť všeličo krásne, ale to samotné tetovanie musí byť potom ešte o to lepšie, aby s ním bol človek zžitý naozaj na celý život. Považujem to za umelecký proces, no z mojej strany je tam aj istá zodpovednosť.

A: Čo máš na tej práci najradšej? Je to priamo to tetovanie, tvorba návrhu alebo komunikácia s ľuďmi?

L: Všetko dohromady, vytvára to dobrý balans. Neviem si predstaviť, že by som sa sústredila len na prácu a kreativitu, ale nevedela by som to s človekom odkomunikovať. Alebo by som mala stres z toho, ak by som sa stretla s novým zákazníkom či zákazníčkou a hneď by sme šli tetovať. Mám rada celý proces od začiatku do konca.

A: Ako tatérka ako vnímaš telo?

L: Svoje telo vnímam ako galériu, ale zároveň aj schránku, o ktorú sa treba starať. Telá mojich zákazníkov a zákazníčok sú pre mňa ako ľudské plátno. Niečo, na čo sa dá tvoriť. Celý koncept tvorby je v niečom veľmi hlboký aj pre človeka, ktorý sa ide dať tetovať. Od rozhodnutia cez bolesť až po prijatie, že je to na celý život. Keďže to robím každý deň, už sa nad tým nezamýšľam. Skôr sa snažím uvoľniť a naladiť sa na človeka. Dôležitá je atmosféra. Je to veľmi zaujímavá profesia, asi som sa v nej fakt našla.

A: Práca tatérky bude asi dlhodobá kariéra.

L: Áno. Chcela by som to robiť, kým mi neodídu ruky. Nie je to fyzicky úplne jednoduché celé dni sedieť a držať ťažký vibrujúci strojček. Už teraz cítim, že by som potrebovala fyzioterapiu a masáže. Záleží od predpokladov, ja som celkom roztrasená už teraz, ale toho som si bola vedomá od začiatku.

A: Máš aj nejaký záložný plán?

L: Mám už nový priestor, kde si postupne zariaďujem vlastný tatérsky ateliér. Chcela by som, aby z toho vznikol aj kultúrny

priestor, kde by som organizovala kurzy kreslenia pre deti, najmä pre ukrajinskú a ruskú komunitu. Rada by som tam robila aj prednášky.

A: Tvoji rodičia spočiatku tetovaním neboli veľmi nadšení. Ako to zobrali, keď si kvôli tomu odišla zo školy?

L: Teraz sú na mňa veľmi hrdí. Vždy, keď ideme na spoločné dovolenky, si ma mamina fotí a potom to ukazuje svojim kamarátkam. Rodičia by si asi nič nedali alebo prídu s blbosťami, od ktorých ich radšej odhováram. Otec je rád, že som si našla svoj smer a odvahu ísť kreatívnou cestou. Jemu sa to v živote nepodarilo a teraz to trochu ľutuje.

A: Rodičia nikdy neuvažovali, že by prišli žiť na Slovensko?

L: Vždy chceli prísť za mnou, no nemali až takú motiváciu alebo odvahu. Pre mňa to bolo jednoduché, bola som tínedžerka, nemala som žiadne majetky, rodinu, nevychovávala som deti. Ale pre starších ľudí je to veľmi ťažké, zanechať za sebou dom, riešiť, čo s autami. Ich situácia je úplne iná, v Odese majú komplexný a zabehnutý život.

Ich motivácia sa mení tým, ako rastie môj pätnásťročný brat, ktorého by chceli poslať sem študovať. Boli by radi, keby tu už chodil na nejaké letné tábory a zvykal si. Tým, že som tu, už nebudú prichádzať do niečoho úplne neznámeho. Môžu mi hocikedy zavolať, ak nebudú vedieť napríklad, ktorý lístok na MHD kúpiť.

A: Čo musia tvoji rodičia splniť, aby sa na Slovensku mohli usadiť?

L: Keďže pracovali v štátnej správe, rozmýšľajú, že začnú podnikať. Obnáša to v sebe veľkú byrokraciu, či ti udelia alebo neudelia pobyt, na aký účel, či je to zlúčenie rodiny alebo ideš za prácou. Ja som prikladala biznis plán, rozpočty, plány do budúcnosti a ďalšie doklady. Na základe toho ťa buď potvrdia, alebo nepotvrdia. A moji rodičia sú práve v tejto rozhodovacej fáze, takže je to všetko veľmi neisté.

Najväčší stres je práve na cudzineckej polícii. Keď už máš vybavené právo byť na tomto území, tak je to dobré. Vtedy už je to iba na tebe.

A: Cudzinci a cudzinky už dlho poukazujú na to, že cudzinecká polícia nielen v Bratislave je dlhodobo personálne poddimenzovaná. Na papiere sa čakalo aj celé noci v radoch. Aká je tvoja skúsenosť?

L: Brala som to ako prekážku, kvôli ktorej sa nevzdám, lebo tu chcem žiť a prispievať tejto krajine. Občas sa stávalo, že ani samotní policajti nevedeli, ktoré pravidlá platia, alebo sa zistilo, že veta v nariadení znamená vlastne niečo úplne iné, a tak dostaneš pokutu, lebo si niečo zle spravila alebo nedodala. To mi až tak neprekáža, nejaké doklady pomením, počkám a vyrieši sa to. Skôr ma mrzí osobný prístup, veľmi tam chýba ľudskosť. Chápem, že takto si prácu policajta asi neprestavovali, že budú celý deň riešiť papierovačky s migrantmi, no často sa ku mne, ale aj k ostatným správali povýšenecky a arogantne.

A: Ako si na Slovensku prežívala pandémiu?

L: V prvej vlne som nadávala a cítila som, že ma to veľmi obmedzuje. Nevedela som, čo robiť, štát mi nedával podporu, a tak som bola zhrozená. Ale ľudia končia aj oveľa horšie ako ja, preto som si povedala, že hoc aj zostanem bez roboty, aspoň nech sú moji blízki a známi v bezpečí.

Prispôsobila som sa a trochu som spomalila. Viac som sa sústredila a rozmýšľala nad tým, či veci, ktoré robím, naozaj robiť chcem a ako sa budem vedieť prispôsobiť novým zmenám. Pre istotu sa pripravujem na najhorší scenár, že nebudem môcť vôbec tetovať, no hádam sa to s očkovaním trochu zlepší.

A: Ako zasiahla pandémia tvoju rodinu na Ukrajine?

L: Na Ukrajine neboli dôveryhodné informácie a štatistiky o tom, koľko je nakazených. Ľudia nechodili na testy, ani antigénové, lebo boli drahé. Oveľa rýchlejšie sa tam šíria konšpirácie a veľa z nich, aj keď mali koronu, karanténu nedodržiavalo.

Moja rodina mala veľmi pragmatický prístup – no čo, robiť treba. Ukrajinská ekonomika je na tom veľmi zle, nemohli si dovoliť zavrieť gastro prevádzky, pretože peniaze sa museli nejako točiť.

V decembri minulého roka sme išli na Ukrajinu s mojím priateľom a snažili

sme sa byť mimo ľudí a chodiť skôr do prírody. V meste ani v metrách nikto nenosil rúška, len my dvaja. Bolo tam veľa bábušiek a až ma zarazilo, že toto sa nemusí skončiť úplne dobre.

A: Ako je to tam s očkovaním?

L: S očkovaním je to tiež ťažké, lebo očkuje sa na súkromných klinikách, no vozia tam načierno vakcíny z celého sveta. Moji rodičia teraz čakajú na najdrahšiu, Pfizer, už vyše mesiaca. Každý týždeň tam volajú a každý týždeň im sľubujú, že donesú. Jedna dávka môže stáť aj stovky eur, veľa ľudí si ju ani nebude môcť dovoliť. Ak rodičom schvália pobyt na Slovensku, radi by sa tu nechali zaočkovať.

A: Vo voľnom čase sa venuješ urban exploringu. Pre ľudí, ktorí nikdy nepočuli toto slovo, ako by si to definovala?

L: Urban exploring je forma poznávania mesta. Dá sa k tomu pristupovať hocijako, napríklad z architektonického hľadiska. Sú nadšenci architektúry, ktorí chodia do opustených budov, kaštieľov, historických pamiatok, popozerať zvonka aj zvnútra. Sú nadšenci pre interiérové pozostatky, napríklad chodia do starých škôl a vyhľadávajú staré papiere, zošity. Dá sa to poňať hocijako.

A: Ako to ponímaš ty?

L: Ja som estetická urban explorerka. Čerpám z toho inšpiráciu pre svoju tvorbu. Mám rada procesy, ktorými budovy časom prechádzajú, koróziu, všetky tie opadané omietky. Najmä pri socialistických budovách a brutalizme, kde si vieš predstaviť, ako sa v tanečných sálach konali večierky, v kinách premietali filmy a teraz už len vidíš ten pozostatok. Je to také kultúrne a estetické nadšenie.

Urban exploring niekedy môže byť nelegálny, nie každý ti dovolí vojsť do nejakej budovy, ale každý urban explorer má svoje hranice. Nepodporujem také objavovanie, ktoré narúša niekoho intímny priestor, len taký, ktorý nikto neriadi. Mám z toho zážitok, nič odtiaľ neberiem, nezanechám za sebou nič, len ten priestor niečo zanechá vo mne.

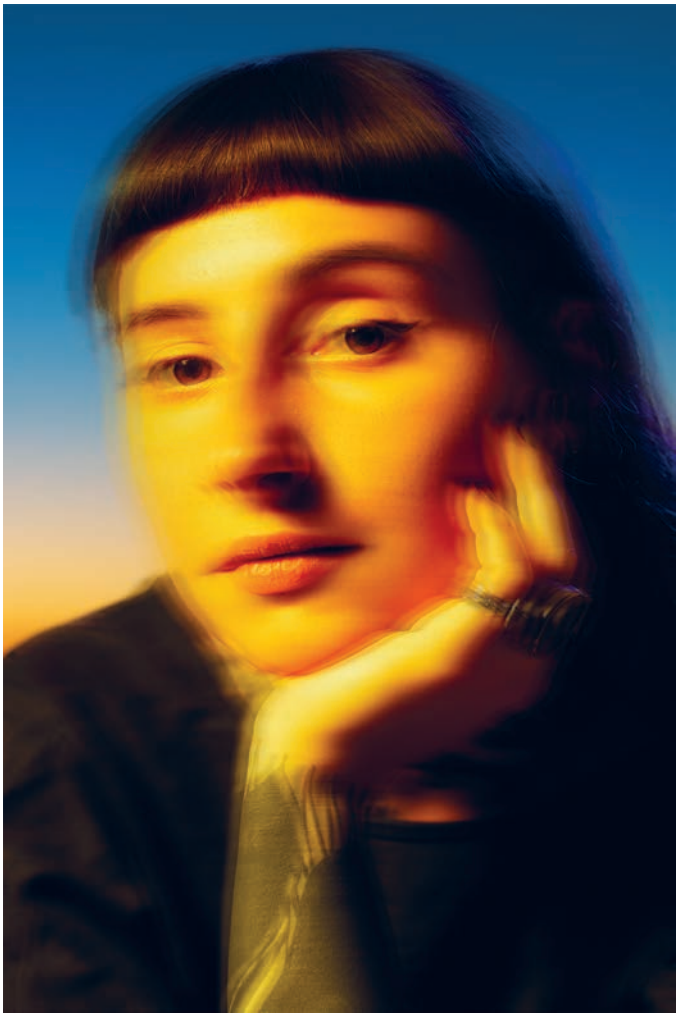

A: Takto si objavovala aj Bratislavu?

L: Áno, pekná bola Kochova záhrada na Palisádach. Urbex sa dá vnímať aj tak, že prídeš na akciu vo zvláštnom prostredí, kde by si sa bežne nedostala. Napríklad koncert v Klariskách na festivale [fjúžn], ale aj Istropolis, Istrochem či bývalá železničiarska škola. Chodievam často aj do prístavu, lebo je to veľmi blízko Starého Mesta, no v silnom industriálnom kontraste.

Do Bratislavy som sa zamilovala, je to moja mesto a nikam by som sa odtiaľto nechcela sťahovať. Je tu útulne, všade mám svojich ľudí. Odesa je úplne iná, je tam viac turistov, morský vzduch. Asi mi z nej nič nechýba, možno len morské plody, lebo tie sme mali stále. Všetko to krásne, chutné a veselé z Odesy môžem doplniť výletom, ale už nikdy by som to nevymenila za moju bratislavskú pohodu.

Sheba Juliet

Je jedno, či učím v Keni alebo na Slovensku. Najviac zaberá úprimnosť a záujem o študentov

text Anna Jacková
foto YOLK

Pedagogička Sheba Juliet žije na Slovensku od roku 2010. Minulý rok nahrala detskú audioknihu s piatimi príbehmi z jej rodného kmeňa Luo. V rozhovore pre [fjúžn] hovorí o tom, prečo je dôležité vybudovať si so študentmi dobré vzťahy, ale aj o tom, ako ju miestni v Strečne prijali medzi seba.

A: Pôsobíš na Žilinskej univerzite, aká je tvoja pozícia?

S: Na Slovensko som prišla ešte ako študentka, skončila som školu a ostala tu pracovať ako lektorka anglického jazyka. Na Žilinskej univerzite učím odbornú angličtinu, venujem sa najmä železničiarstvu, cestnej doprave a zopár študentov mám z lodnej dopravy.

A: To je veľmi špecifické zameranie.

S: Áno a veľmi ma to baví. Pôvodne som študovala anglickú literatúru s občianskou výchovou, no teraz sa venujem úplne inej a špecifickej oblasti, čiže občas si musím niečo doštudovať. Ja študentom síce prinášam jazyk, ale odbor je ich. Počas roka si majú pripraviť prezentáciu k téme, ktorá ich zaujíma, a takto som sa naučila už veľa o tom, ako fungujú hybridné autá či nákladné vlaky.

A: Aký máš vzťah so svojimi študentmi?

S: Výborný. Oni sú ako moje deti. Volám ich miláčikovia, lebo sa mi to ľahko vyslovuje. Mám skvelý vzťah s bakalármi, ale aj budúcimi inžiniermi. Oni sú mojou motiváciou. Občas, keď nemám dobrú náladu, spomeniem si na nich a už sa usmievam. Ak vidia, že prichádzam so zlou náladou, hneď spustia: „Aha, naša best teacher Shebulililinkuška nemá dobrú náladu," a už je dobre. Vieme spolu srandovať, ale zároveň je tam rešpekt.

A: Ako si nastavuješ vzťahy tak, aby neprekročili istú hranicu?

S: Nám to funguje dobre, pretože na začiatku semestra si nastavíme pravidlá, ktoré rešpektujú oni aj ja. Ak by som ich nedodržiavala ja, oni by ich tiež porušovali. Ešte som nemala výrazne problémového študenta, lebo sme sa dohodli, že to spolu vydržíme.

A: Dokázala si si takto ľahko vybudovať dobré vzťahy, hneď ako si prišla na Slovensko?

S: Predtým než som prišla na Slovensko, som učila v Keni na základnej škole, čiže pracovať s mládežou pre mňa nebol žiaden problém. No vzťahy som si musela vytvoriť sama. Ako jediná Afričanka na univerzite som vedela, že musím vytvoriť prostredie, v ktorom budem aj ja chcieť pracovať. A na rovinu povedať, čo je v poriadku a čo už prekračuje hranicu, tak aby som sa cítila komfortne. To isté platí pri študentoch. A či už pracujem s deťmi v Keni, alebo so študentmi na Slovensku, úsmev vždy pomáha. Deti tú energiu z teba vedia vycítiť. A na vzťahy najviac funguje úprimnosť. Moji študenti vedia, že tá Sheba, ktorú stretli na začiatku, bude tou istou aj po štyroch rokoch.

A: Takže je to o autenticite a vytváraní vzájomnej dôvery?

S: Presne tak, mojím cieľom nie je len držať sa naplánovaného učiva. Zaujíma ma, či sú moji študenti v poriadku. Predtým než vôbec začneme s hodinou, sa ich vždy opýtam, ako sa majú, aký mali víkend, čo majú nové. Už viem vycítiť, ak sa niečo deje, a nemám problém sa ich opýtať: dnes vyzeráš, že nie si vo svojej koži – je všetko v poriadku? Odpoveď je áno, nie alebo nechcem o tom hovoriť. No vedia, že ak chcú, po hodine sa o tom môžeme porozprávať.

Aj počas korony som videla, že my učitelia občas len zadávame úlohy a nevieme, či sú naši študenti v poriadku. A je jedno, či sú to deti alebo dospelí. Ten tlak zažívali tiež.

A: Keď sa prešlo na online vzdelávanie, nebolo náročné udržiavať vzťahy?

S: Myslím, že nám to išlo dobre. Na moje hodiny chodili, či už so zapnutou alebo vypnutou kamerou. Moji prváci sa vlastne ani naživo nevideli, preto som bola rada, ak mali kameru a mohli sa vzájomne vidieť. Niektorí sa totiž hanbili ukázať, ako na obrazovke vyzerá ich domov. No keď videli, že aj ja som uvoľnená, občas sedím za stolom, inokedy na posteli, boli ochotnejší si kameru zapnúť. Takto sa pomaličky vytvárali vzťahy, lebo išlo len o to, aby sme boli spolu a rozprávali sa.

A: Minulý rok si nahrala detskú audioknihu s piatimi siganami – príbehmi, ktoré sa tradujú ústnym podaním vo vašom kmeni Luo. Ako vznikol tento projekt?

S: Som veľmi ľudský typ a dobre vychádzam s malými deťmi. Keď som bola malá, vyrastala som s babkou a tá mi tieto príbehy s ponaučením často rozprávala, preto som zvolila hovorené slovo

a nie klasickú knihu. Tunajšie deti ich mohli porovnávať s klasickými rozprávkami, lebo hoci kontext je iný, to morálne ponaučenie je rovnaké. Chcela som im zároveň priblížiť môj detský svet.

Dôležité je priblížiť atmosféru. V jednom príbehu hovorím o dedkovi, ktorý sa staral o svojich dvoch vnukov. Opisovala som miestne domčeky, ako si večer pri ohni rozprávali príbehy, počuť tam praskanie ohňa, ale aj vtáky či kravy. Hoci to deti nevidia, rozvíja sa ich fantázia.

A: Ako vôbec vznikol ten nápad nahovoriť audioknihu? A prečo tu na Slovensku?

S: Lebo môj život je teraz tu na Slovensku. Chcem žiť naplno a nechcela som čakať na to, kde budem o pár rokov. A prečo ústne príbehy? Čítať knižku môžete osamote, ale hovorené slovo môžete počúvať naraz viacerí. Je to jeden príbeh, no každý ho prežije inak. Nie je nič krajšie ako spoločne počúvať a zažiť príbeh.

A: Podľa čoho si ich vyberala? Máš nejaký najobľúbenejší?

S: Všetko sú to príbehy, ktoré mi hovorila moja babka. Bola ako moja mama, mala som ju veľmi rada. Ja som bola len nástroj, zozbierala som tie príbehy od babky, aby ich počuli aj ľudia v mojom terajšom svete.

Najobľúbenejší príbeh nemám, lebo všetky sú úplne iné. Každý má svoje tempo aj ponaučenie.

A: Aké bolo tvoje detstvo, ak sa môžem opýtať?

S: Vyrastala som s babkou, potom s tetou a aj v sirotinci. Nebolo to výborné, ale nedovolila som, aby moje detstvo určilo, ako budem žiť. Vďaka tomu si viem vážiť veci, ktoré by som si inak nevážila.

A: Máš ešte nejakú rodinu v Keni?

S: Mám súrodencov, dve sestry a dvoch bratov. Sestry chodia na strednú školu a bratia – dvojičky sú už dospelí. Sme pravidelne v kontakte.

A: Čo robí z človeka dobrého rozprávača alebo rozprávačku?

S: Vášeň. Podľa mňa to človek musí mať v sebe a musíš mať rada to, čo robíš. Dostala som veľmi dobrú spätnú väzbu cez sociálne siete. Keď sa do niečoho pustím, nečakám, že zmením celý svet, ale pokiaľ si z toho aspoň pár ľudí niečo zoberie, som spokojná. Pre mňa to bola nová skúsenosť. Nie som profesionálna rozprávačka, ale myslím, že sme to spravili výborne, na áčko.

A: Chcela by si vydať ďalšiu audioknihu? Alebo niečo iné, kreatívne?

S: Niečo kreatívne v budúcnosti určite áno. Audiokniha bol drahý projekt, ale mali sme šťastie, že sme naň mali financie. Už teraz mám zozbierané ďalšie príbehy a čakám na novú príležitosť. Ak príde správny čas, som na to pripravená. Preto si chystám nové veci dopredu, a ak sa pootvoria hoci len malé dvere, chopím sa šance.

A: Prejdime teraz k tvojmu osobnému príbehu. Ako učiteľka si pôsobila v rodnej Keni a neskôr aj v Južnom Sudáne. Ako si sa dostala na Slovensko?

S: V Keni som učila na súkromnej základnej škole dva roky a potom som odišla do Sudánu, dnes už Južného Sudánu. Tam som pracovala ako učiteľka a neskôr som dostala štipendium od slovenskej vlády. Na Slovensku som rok bola v jazykovej škole a potom klasických päť rokov na vysokej škole.

A: Môžeš z pohľadu učiteľky porovnať skúsenosti z Kene, Južného Sudánu a Slovenska?

S: V Keni som učila malé deti, no v Južnom Sudáne to bolo iné. Dlhé roky tam boli nepokoje a občianska vojna. Keď v roku 2005 podpísali mierovú dohodu, odišla som tam učiť. Učila som síce učivo zo základnej školy, ale moji žiaci boli dospelí ľudia od 18 do 32 rokov. Pôvodne boli detskí vojaci, ktorí sa vrátili z vojny a od základov sa učili písať a čítať.

Systémovo sa to nedá porovnávať, lebo išlo o úplne iné vekové kategórie, ktoré mali rozdielne potreby. Ale z ľudského pohľadu by som nepovedala, že je tam veľký rozdiel. Žiaci a žiačky sa vedia rovnako nahnevať a vybuchnúť tu aj v Keni. V Sudáne to bolo trošku iné, lebo tam to nebolo len o vyučovaní, občas sme robili aj sociálnu prácu.

A: Môžeš opísať situáciu tam?

S: V Južnom Sudáne bol život veľmi ťažký, hoci sa podpísali mierové dohody, stále bola vojna. Takmer všetko jedlo museli importovať. Dievčatá tam vtedy takmer nemali právo študovať. Nechcem generalizovať, lebo už sa to zlepšuje, no niekedy sme museli chodiť k nim domov na farmy a presviedčať rodičov, aby sa vrátili.

Keďže ženy nemali prakticky žiadne postavenie v spoločnosti, na začiatku ma ako učiteľku nechceli prijať. Nesúhlasili, aby so im dávala zadania. Dvakrát mi aj moji žiaci dali facku. Vtedy som odišla z triedy a išla som do nášho dobrovoľníckeho kampusu, kde sme žili. Potom za mnou prišli a ospravedlňovali sa. Viem, že to nemysleli v zlom, lebo všetky tie traumy z vojny a potláčaný hnev v sebe ešte nemali spracované. Videla som, že to ľutujú, preto som sa rozhodla nevzdať sa. A je jedno, či budú nesúhlasiť, tresnú dverami, alebo mi dajú facku.

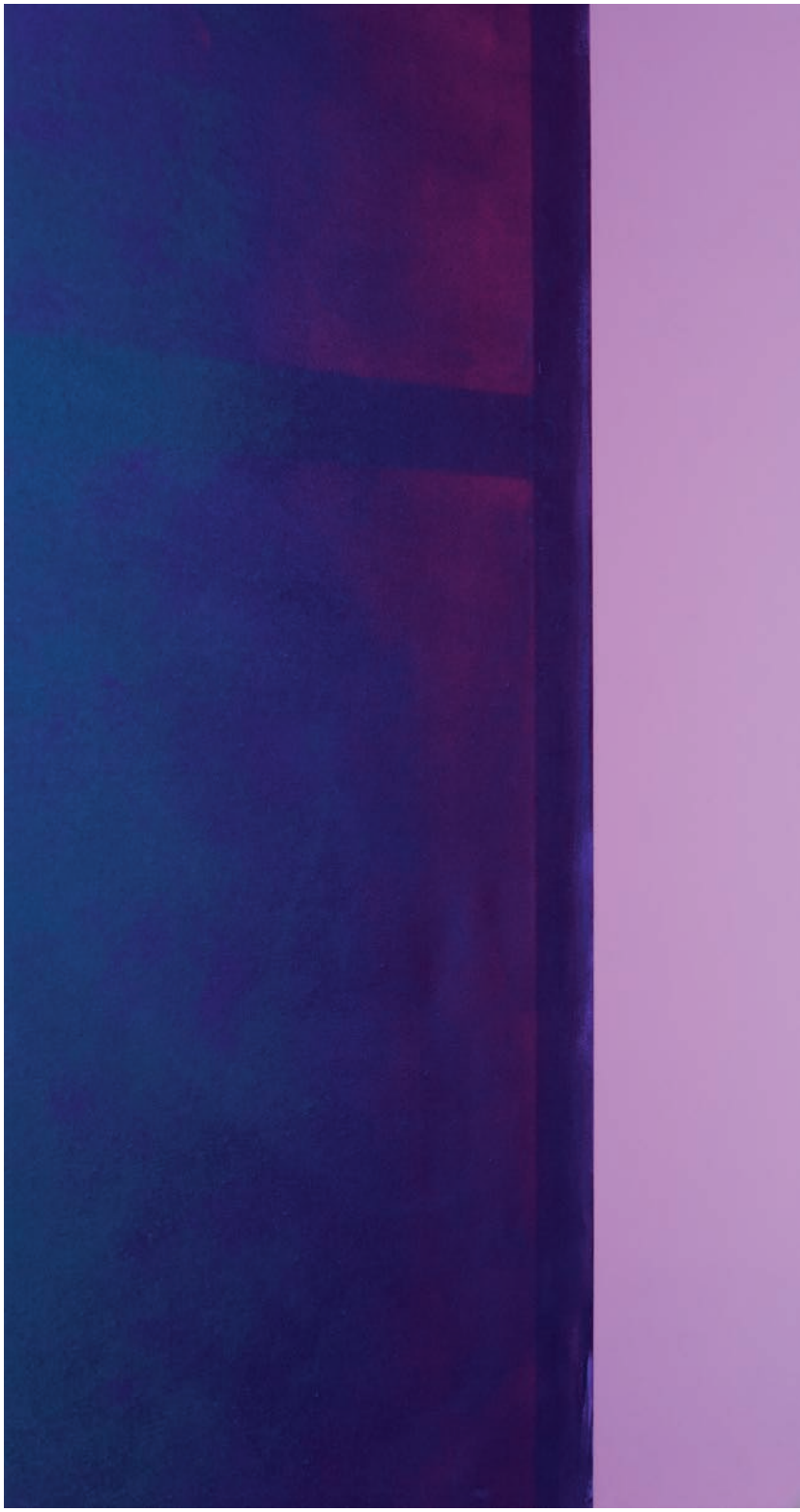

A: Ako si našla spôsob, aby ste sa vzájomne akceptovali?

S: Dali mi prezývku Itung Malual, čo

v dinka jazyku znamená roh. Majú tam totiž kravy s obrovskými rohmi. Som tvrdohlavá ako roh, keď sa do niečoho pustím, nevzdám sa. Teraz som šťastná, keď vidím, ako mi moji žiaci píšu na sociálnych sieťach, že sú veľmi radi za to, čo som ich naučila.

Rovnakú radosť mi robia aj študenti na Slovensku. Jeden študent za mnou prišiel, že po bakalárovi nepokračuje. Doma to mal ťažké, lebo otec pil. Povedala som mu, že pokračujeme a spolu to zvládneme. Už je inžinierom a po promóciách mi ďakoval, bezo mňa by to vraj nedokázal. Správanie ľudí, ale aj radosť, akú z práce dostávam, je tá istá v Sudáne, v Keni aj na Slovensku.

A: Najviac cudzincov a cudziniek žije v Bratislave, je to pochopiteľné, lebo tam majú najviac príležitostí. Ty si odišla žiť do Žiliny. Prečo?

S: V Keni som žila na dedine, a tak nie som mestský typ. Bratislava bola na mňa prirýchla, chcem pomalosť, cítiť kravy a svine na dedine. Tak som išla, ani nie do Žiliny, ale do Strečna, rovno na dedinu.

Chcela som sa naučiť jazyk a to sa mi podarí len vtedy, ak budem v kontakte so Slovákmi. Moja rodina v Strečne, ktorá ma prijala, ani nehovorila anglicky, takže som sa musela naučiť po slovensky.

A: Čo je to za rodinu?

S: Slováci. Keď som bola ešte v Keni, zoznámila som sa so Slovákom, ktorý mi potom dovolil usadiť sa u nich – k žene, babke a dedkovi. Vedela som, že na internáte budem hovoriť iba anglicky, no ja som chcela žiť s miestnymi, aby som spoznala aj slovenskú kultúru. Som vďačná, že ma medzi seba prijali.

A: Aké boli začiatky života na dedine? Všímala si si rozdiely v správaní, vo zvykoch?

S: Jasné. V Keni je tempo života ležérnejšie, pokiaľ nejde o život, netreba nič riešiť. Tu na Slovensku každý rieši, že musí niečo dokázať alebo vlastniť. Najlepšie to vystihujú slová „toto musím urobiť" a samé deadliny. To ma trošku prekvapilo. Aj to, ako ľudia plánujú veci dopredu. Idú na dovolenku a už mesiace ju majú vopred zaplatenú. Veď ja ani neviem, či budem zajtra žiť. My sme viac spontánni. Alebo v piatok sa ma babka pýta, čo budeme mať v nedeľu na obed. V Keni v nedeľu o dvanástej nevieme, čo bude na obed, nieto ešte v piatok.

Ďalšia vec, my sme veľmi hluční ľudia. Občas mi to zachýba, keď je v autobuse úplne ticho a nikto sa s nikým nerozpráva, ale všetci majú na ušiach slúchadlá. Aj keď sa priznám, že už aj ja som si kúpila veľké slúchadlá. Používam ich iba niekedy, aby sa ma ľudia nepýtali stále dokola to isté.

A: Stratégia úniku?

S: Áno, lebo keď sa ma niekto pýta každý deň na tej istej trase Žilina–Strečno odkiaľ som a čo tu

robím, občas mám pocit, že ma vlastne vôbec nepočúvajú. Nevadí mi odpovedať na otázky, no keď sa dokola pýtajú aj tí istí ľudia, občas preventívne vyťahujem slúchadlá. Pritom všetci vedeli, že v Strečne som jediná černoška.

A: Aký to je pocit byť jedinou v dedine?

S: Dobrý. Mám pocit, že všetky babky na Slovensku nosia vo vreckách cukríky. Vždy, keď som šla z kostola, sa pri mne zastavili a dávali mi cukríky. Tak som ich celé dni žula. Sú super.

A: Ktoré miesto považuješ za svoj domov?

S: Teraz bývam v Žiline, ale asi je to stále Strečno. Ľudia ma tam už poznajú, keď sú tam nejaké hody, festivaly či stavanie mája, cítim sa ako doma. Miestni sa ma vždy pýtajú, kde som bola a čo mám nové. Poznám tam aj farmárov, a keď chystajú zabíjačku, dávajú mi dopredu vedieť. Majú baraninu,

ktorú v mäsiarstvach len tak nedostaneš. A na hrade Strečno? Tam som bola toľkokrát, že to už ani neviem spočítať, to už je naše Strečno.

A: Máš miesta, ktoré ti pripomínajú rodné Kisumu?

S: Najviac, keď kráčam malými lesnými cestičkami v okolí Strečna. A už som tam aj videla rastliny, ktoré sme v Keni používali na varenie. Niekedy len tak rada sedím pri Váhu, pretože v mojej rodnej dedine nebola pitná voda, a preto sme po ňu chodili k rieke. Občas keď tam sedím a hádžem kamienky do vody, v mysli sa presuniem do Kene. Fyzicky som na Slovensku, ale dušou v Keni.

Viem si ešte predstaviť, že by som žila aj v Trnave, lebo si tam robím doktorát. V Žiline som kvôli tomu, že som sa chcela osamostatniť, no Strečno bude vždy môj domov.

A: Čomu sa teraz venuješ na doktorandskom štúdiu?

S: Moje práca bude o živých knižniciach v interkultúrnej výchove. Chcem sa zameriavať najmä na seniorov. Dostala som sa k tomu tak, že po tom, čo som nahrala audioknihu, ma pozvali ako živú knihu na jedno podujatie. Vtedy som práve hľadala tému svojej práce, pekne to do seba zapadlo, asi to bol osud. Už som sa prihlásila aj k EDUME a som aj živá kniha u nich.

A: Prečo si si vybrala práve seniorov?

S: Lebo ja som také babkino dieťa a so seniormi som ešte nepracovala, tak to beriem ako výzvu. Chcem sa zameriavať na stereotypy a predsudky, ktoré môžu seniori mať. Živé knihy môžete zažiť na rôznych festivaloch, kam staršie ročníky málokedy prídu. Chcem preto vytvoriť pre nich triedu, kde pozvem nejakú živú knihu. Prípadne to spraviť aj online.

A: Živé knihy budú u teba výlučne cudzinci a cudzinky?

S: Rada by som pozvala ako živé knihy nielen cudzincov, ale aj Slovákov a Slovenky, ktoré žijú v zmiešaných manželstvách. Môže sa totiž stať, že ich zahraničných partnerov rodina neprijala. Každý človek má predsudky, no dá sa s nimi pracovať. Seniori si budú môcť vypočuť a porozprávať sa, lebo aj Slovenky a Slováci môžu mať všelijaké príbehy zo života so zahraničnými partnermi.

A: V akom štádiu je teraz táto príprava?

S: Snažím sa o tom naštudovať čo najviac a idem aj na študijnú cestu do dánskeho mesta Roskilde, kde koncept živej knižnice vznikol v roku 2000. To je teoretická časť, druhá časť je ale práve tá prax. Musím si nájsť viac času, aby som aj ja bola živou knihou a zažila som si spätné reakcie, lebo mi to pomáha v mojom štúdiu.

A: Čo sa zvyknú ľudia pýtať teba ako živej knihy?

S: Zvyčajne sa pýtajú, odkiaľ som a ako som sa dostala na Slovensko, no tie spätné väzby ma vždy prekvapia. Niekedy mi ľudia hovoria, že na základe môjho príbehu a toho, čo som hovorila, sa chcú naučiť vnímať život inak než doteraz. Alebo na niečo zmenia názor.

Už sa mi aj stalo, že sme si s jedným človekom spoločne poplakali. Potom som sa veľmi hanbila, ale videla som, že sa ho môj príbeh dotkol. Človek sa môže len zlepšiť, ak si vypočuje toho druhého.

Keď ste ma oslovili do Humans of [fjúžn], išla som do toho, lebo to môže priniesť pozitívnu zmenu a nádej. Veď už koľko mesiacov počas pandémie riešime, že bez nádeje to nejde?

Milan André Boronell

Kanada je skvelá krajina, ale na pôvodných obyvateľov vôbec nemyslí

text Anna Jacková
foto YOLK

Hudobník Milan André Boronell žije s prestávkami v Kanade, občas v Londýne, sem-tam v Prahe a niekedy v Bratislave. V rozhovore pre [fjúžn] hovorí o svojej skúsenosti s prácou v kanadských pôvodných komunitách, v ktorých sú dodnes vpečatené traumy kolonializmu, ale aj o tom, prečo druhý album považuje za svoj naozaj prvý.

A: Nahrávaš v Londýne, lektoruješ v Kanade, občas koncertuješ na Slovensku a máš byt aj v Prahe. Ako si udržiavaš zdravý životný balans?

M: Už som zvyknutý na zmeny, čo je v mnohom skvelé, ale tento rok som zistil, že po psychickej aj emočnej stránke je to veľmi ťažké. Doteraz som sa nad tým veľmi nezamýšľal, lebo som stále v pohybe a vtedy mám pocit, že je všetko v poriadku. Potom však príde jeden moment, keď si zrazu uvedomím, že nemám domov nikde. Na druhej strane mám veľa miest, kde poznám ľudí a kde sa môžem cítiť ako doma, hoci to nie je naozaj doma. Posledných päť rokov takto „skáčem". Začalo to z Montrealu do Toronta kvôli škole. Tam som bol osem rokov, potom som odišiel do Londýna na dva roky, v Bratislave jeden a pol roka a teraz Praha. V každom meste sa cítim dobre a sú mi blízke.

A: Nie je to v niečom veľmi osamelé?

M: Asi to záleží na osobe. Ja som strávil veľa času sám, v podstate celý život. Som na to zvyknutý.

A: Samota je skvelá, keď pôsobí na človeka blahodarne, no iné je mať pocit osamelosti. V tom to vnímam rozdielne.

M: Ja nemávam osamelý pocit, práve naopak. Tak veľa cestujem, že mám radosť, keď konečne môžem byť sám.

A: Ako umelec – hudobník chodíš do pôvodných komunít v Kanade. Čo je to za prácu?

M: Môj kamarát založil pred niekoľkými rokmi umeleckú organizáciu. Dostal vtedy zákazku od vládnej organizácie zložiť skladbu, ktorá by spájala francúzsku a anglickú kultúru. Oslovil ma, aby som vytvoril hudbu pre tú skladbu. Vypočul si ju jeden človek z pôvodného kmeňa Krí a spýtal sa, či by kamarát neprišiel vytvoriť s miestnymi deťmi skladbu, akúsi hymnu pre ich komunitu. Takto sa to rozšírilo aj do iných komunít.

Organizácia v súčasnosti zamestnáva asi rôznych 25 umelcov a umelkýň. Po celej Kanade majú spolupráce so základnými alebo strednými školami. Funguje to tak, že umelec príde v rámci hodiny umenia alebo krúžku po škole do triedy a spoločne pracujú na nejakom umeleckom projekte. Zvyčajne to trvá tri alebo štyri týždne.

A: Pôvodné komunity, ktoré spomínaš, žijú vo vylúčených oblastiach alebo sú integrované v mestách?

M: Aj, aj. Pri väčších mestách ako Vancouver sú tie komunity viac mestské. Potom existujú aj také ako pri Aljaške, kam treba letieť z Vancouveru dve hodiny a ďalších šesť ísť autom na sever. Občas tam nie je ani signál, no je tam neskutočne čistá príroda, hory a lesy. V tejto komunite žije asi 300 ľudí, čiže je to veľmi malá dedina. V podstate po celom severozápade krajiny žijú komunity pôvodných obyvateľov. K niektorým sa dá dostať len trajektom či lietadlom, ktoré pristáva na vode.

A: Čo ti dáva táto práca?

M: Vidím, že mám na deti veľký vplyv, čo si vážim. Aj pre deti to znamená veľmi veľa, pretože kanadská koloniálna história je temná. Generácie našich rodičov boli poslední, ktorí zažili veľmi intenzívne útlak, hoci aj moja generácia prežíva hrozné veci, a niektoré formy útlaku sa stále dejú. Napríklad nariadenia z The Indian Act z roku 1876, ktoré vláda vytvorila, aby mala kontrolu nad pôvodným obyvateľstvom, platia stále dodnes. Tieto komunity majú veľmi veľa tráum a bolestí, a tak sú veľmi citlivé na to, koho pozvú medzi seba. Treba si vypestovať vzájomnú dôveru, pretože práve deti sú najzraniteľnejšie. Takže ak tam príde umenie, vie to byť v niečom pre nich liečivé.

A: Na čom si naposledy s deťmi pracoval?

M: Robím aj kratšie workshopy, počas ktorých nahráme skladbu a natočíme videoklip. V lete som bol počas ôsmich dní na dvoch školách. Od začiatku pandémie to bol prvý workshop naživo a bol to až neskutočný zážitok.

Vo Vancouveri je jedno malé nezávislé vydavateľstvo, ktoré podporuje talenty z pôvodných komunít. S jedným dievčaťom, ktoré nedávno zmaturovalo, sme tam nahrávali jej album. Za päť dní sme nahrali päť skladieb.

A: Akým témam ste sa venovali na workshopoch? O čom boli piesne?

M: Témy bývajú podobné, často píšu o výzvach a ťažkých podmienkach v živote. Skladba, ktorá vznikla v jednej škole, sa volá *Our Challenges*. Je o tom, že hoci každý z nás prežíva ťažké chvíle, sme v tom spolu. Bola tam jedna nebinárna osoba, ktorá používala na oslovovanie oni. Spočiatku som si musel zvyknúť, ale v niečom je krásne, keď vidíš mladého človeka, ktorý to o sebe vie a sebavedome o tom hovorí aj na verejnosti. Oni napísali veľmi silné myšlienky o mizogýnii, útlaku a politike. Pre mňa to bol zatiaľ najsilnejší text, ktorý vznikol počas workshopov v školách.

A: O čom písali na druhej škole?

M: S druhou školou sme nahrali pieseň o návrate domov. Je to o tom, že občas bývame stratení a hľadáme cestu domov. Čiastočne to súviselo s *residential schools* (pozn. red, povinné internátne školy pre pôvodné obyvateľstvo. Školský systém bol vytvorený tak, aby izoloval domorodé deti od vplyvu vlastnej rodnej kultúry a náboženstva a začlenil do dominantnej kanadskej kultúry) a s detskými hrobmi, ktoré sa teraz nachádzajú na ich pozemkoch.

Nedávno objavili ďalšie hroby veľmi blízko školy, kde sme boli. Deti o tom pôvodne nechceli písať, no refrén je s tým spojený. Viaceré komunity teraz organizujú tzv. *coming home ceremonies* práve pre tieto deti, ktorých hroby sa našli. Je tam istá symbolika – privítanie zmiznutých detí späť domov. Tá skladba sa volá *Come Home*.

A: Myslíš, že historická trauma sa tam prenáša generačne? Je to tam cítiť?

M: Áno. Medzigeneračná trauma je tam reálna. Už existujú výskumy, ktoré skúmajú, ako a či sa mení genetika vplyvom traumy. Napríklad keď moja praprababka bola poslednou generáciou otrokýň v Amerike, mohlo to ovplyvniť jej potomkov.

A potom ďalšia vec je psychická stránka. Keď si musia ľudia prechádzať útlakom, predsudkami a stereotypmi, ako napríklad Rómovia na Slovensku, veľmi s nimi súcitím. Myslím, že za každým stereotypom je nejaký historický dôvod. Ak si to začneme uvedomovať, môžeme zmeniť vnímanie tak, aby naše postoje neboli založené na ignorantstve.

A: Aké stereotypy majú ľudia k pôvodným obyvateľom v Kanade?

M: Napríklad že pôvodní obyvatelia skrátka veľa pijú. Lenže dôležité je hľadať príčinu, čo je za tým. Je to jednak preto, že Európania tam doniesli alkohol, čo nemali, a potom im na isté obdobie zakázali piť. Pôvodní obyvatelia preto začali piť potajomky a rýchlo sa opíjať, aby ich nikto nenašiel. Myslím, že by sme o tom mali hovoriť verejne, pretože v krajinách mimo Severnej Ameriky sa o situácii pôvodných komunít prakticky vôbec nehovorí.

A: Slovenské médiá sa tomu tiež takmer vôbec nevenujú. Kanada sa u nás väčšinou spája s krásnou prírodou, prípadne že to tam funguje lepšie ako v Amerike.

M: Kanada je úžasná krajina, ale úplne ignoruje domorodé kultúry a potreby pôvodných obyvateľov. Všetci ostatní majú skvelý život, dobrý zdravotný aj sociálny systém, ale pôvodné komunity sú úplne zanedbávané. Veľké percento ľudí bez domova sú práve pôvodní obyvatelia. Ako môžu tí, ktorým patrí ich zem, skončiť na ulici?

A: Reflektuje sa tento to sociálny nepomer aj priamo v samotných komunitách? Alebo tam panuje kultúra ticha?

M: Niektorí sa veľmi snažia vytvoriť pre svoje deti úplne iný život. Tých je bohužiaľ veľmi málo, väčšinou sú tam prípady, kde sa to opakuje. Keď som naposledy nahrával s päťročnými deťmi EPčko v komunite pri Aljaške, rozprával som sa s miestnou učiteľkou.

Mnoho z ľudí pracuje v baniach, čo je veľmi kontroverzné, lebo na jednej strane ťažia krajinu a ich prírodné zdroje končia inde, no na druhej strane má veľa z pôvodných obyvateľov prácu a dobre na tom zarábajú. Tri týždne sú v bani a potom majú týždeň voľno. A keď prídu, celý čas žúrujú a pijú. Učiteľka sa päťročného dieťaťa pýtala, či už videla otca, ktorý sa mal pred niekoľkými dňami vrátiť z bane.

Odpovedala, že nie, išiel piť. Aký asi vplyv to bude mať na ďalšie generácie, keď už ako deťom im to príde normálne, že takto sa žije?

A: Takže už je to norma, do ktorej sa človek narodí?

M: Áno. Silná zmena musí prísť práve v školách. Učiteľky a učitelia sú v tomto veľmi dôležití, lebo práve oni trávia s deťmi najviac času a môžu ovplyvňovať ich ďalší smer.

A: Ako sa po týchto ťaživých skúsenostiach spamätávaš? Máš nejakú psychohygienu?

M: Kedysi som nemal žiadne hranice, veľmi rýchlo a hlboko som sa do toho ponoril. S každou školou som bol príliš silno emocionálne

spojený a bolo pre mňa veľmi ťažké odísť. Už sa to zlepšilo a snažím sa nájsť balans. Stále som citlivý a emocionálny človek, ale už viem, kde je hranica. Možno nejde ani o hranicu, ale o starostlivosť o seba. Dovtedy som žiadne tzv. *selfcare rutiny* nemal, ale už som našiel praktiky, ktoré mi pomáhajú. Snažím sa každý deň meditovať, buď ráno pred workshopom, alebo večer. Učím sa nesúdiť sa za to, že nedokážem vypnúť myšlienky. Kedysi som si myslel, že v určitom bode by mali prestať.

A: To sa nedá.

M: Presne, hlava vždy myslí a myšlienky sa dajú len pozorovať. Okrem toho som si každý deň vyhradil aj čas na relax. Pri školách bolo veľké jazero s krásnou plážou, kam som chodieval po workshopoch. Objavil som aj malé potoky skryté v lese a každý deň som tam chodil buď plávať, alebo som pri nich len sedel v prírode. Upokojovalo ma to, mal som kontrolu nad svojimi emóciami a cítil som sa vyrovnane. Som rád, že som sa v tomto posunul.

A: Posuňme sa teraz k tvojej hudobnej tvorbe. Pôvodne si vystupoval ako Milan Boronell, neskôr ako Milan André. Prečo?

M: Na Milana Andrého som to zmenil asi v roku 2016, keď som robil komerčnejšiu hudbu a myslel som, že z tohto hľadiska to má väčší potenciál. Nedávno som si ale uvedomil, že moje celé meno Milan André Boronell je unikátne a zároveň vysvetľuje môj kultúrny pôvod. Milan je skôr slovanské meno, podľa koreňov mojej mamy, stredné meno André mi dali rodičia, keď sa presťahovali do Montrealu, čo je francúzsky hovoriaca časť Kanady, a priezvisko Boronell patrí otcovej afrokubánskej časti. Rád by som používal svoje celé meno.

A: Máš pripravený nový album, kedy by mal vyjsť?

M: Bol by som rád, keby album vyšiel pod nejakým labelom. Neviem, či sa to podarí ešte v tomto roku, no chcel by som, aby vyšiel pod novým menom.

A: S albumom si spokojný?

M: Áno, veľmi.

A: Zachytila som, že s debutom, ktorý vyšiel v Slnko Records, si nebol veľmi spokojný.

M: Je to zaujímavé, lebo v prítomnosti som bol spokojný, až naozaj hrdý. Čím viac času prejde, tým viac sa to stráca. Aj tento album, ktorý ešte nevyšiel, ma už viac-menej „prešiel“.

A: Dáva ti potom zmysel vydať ho?

M: Ten prvý album bol pre mňa dosť neutrálny umelecký projekt, esteticky aj zvukovo. Vtedy som si to neuvedomoval, ale chýbala tomu energia a atmosféra. Vidím to v porovnaní s terajším albumom. Posunul som sa ako interpret, ale má to aj iný zvuk. Prvý album som produkoval sám, no teraz mám dobrého producenta. Mám pocit, že sme konečne našli spolu ten správny zvuk. Zároveň aj ja som sa posunul v rámci produkcie a niektoré skladby som produkoval sám. Práve tento nový album mi príde ako ten pravý prvý.

A: Takže je to spôsobené producentom alebo tvojím osobnostným posunom?

M: Oboje. Povedal by som, že je to v tom, ako píšem skladby. Posledné piesne, ktoré som vydal, napríklad *500 days*, majú presne ten pocit a energiu, skromnosť a jemnosť, ktoré chcem.

A: Čo sa zmenilo? Asi na teba malo niečo vplyv.

M: Som si istejší v tom, čo a ako chcem povedať, neriešiť názory a očakávania iných. Celkové tvorenie je oveľa voľnejšie, zrelšie písanie a v niečom je to aj skutočne slobodné. Keď sa toto všetko spojí s producentom, ktorý k tvorbe pristupuje rovnako, vzájomne sa to dopĺňa. S interpretom, ktorý som bol v minulosti, už nemám žiaden vzťah, je to až zvláštne.

A: Očakávanie iných býva ťažké naplniť. Ako si sa s tým vysporiadal?

M: Niektorí z hudobnej scény mi hovorili, že by som mal robiť viac R'n'B a že moje skladby sú príliš smutné, veľmi jemné a riešim príliš ťažké témy. Už mi aj niekto povedal, že moja tvorba nesedí k tomu, ako vyzerám. Keď sa vraj pozrieš na človeka ako ja, nevieš uveriť tomu, že by som spieval tak introspektívne. O to pritom vôbec nejde.

A: Nebolo to myslené s ohľadom na marketing? Že ľahšie veci by sa dali rýchlejšie uchytiť a predávať sa?

M: Tento konkrétny človek asi áno. Podľa mňa je to aj preto, lebo vo folkovom svete je veľmi málo ľudí s inou farbou pleti než bielou. Skoro všetci vyzerajú a znejú rovnako, je tam veľa bielych chalanov s bradami, taký bohémsky štýl, no len málo černochov.

Ja som práveže rád, že som iný, aj s iným kultúrnym backgroundom. Nie je to práve zaujímavé aj z marketingového hľadiska, že tvorím takto? Už som dostal aj správy od fanúšikov, či nechcem robiť R'n'B, vraj by mi to svedčalo. Raz po koncerte v Prahe za mnou prišiel jeden opitý muž s otázkou, či som naozaj taký smutný. Lenže práve melancholické a nostalgické skladby mi robia radosť.

Mám takú teóriu, že svet vidíme podľa našich zážitkov a toho, čo máme vnútri. Ak niekto počuje moju hudbu, ktorá v nich niečo vyvolá, napríklad smútok, nebudú chcieť s tým pocitom ostať.

A: Pre niekoho je to príliš citlivé.

M: Áno, a takí ľudia chcú skôr hudbu, ktorá ich odpúta od toho, aby nemuseli v sebe nič riešiť. Ja tvorím pre ľudí, ktorí v hudbe čelia vlastným emóciám. Vieš, aké je to liečivé? Keď sa rozplačeš kvôli nejakej tvorbe? Takže keď počujem takéto kritiky na moju tvorbu, mám pocit, že vtedy ľudia hovoria skôr o sebe než o mne. Pretože práve tvorba je pre mňa liečivá.

A: Akým témam si sa venoval na novom albume?

M: Minulý rok som veľa riešil vnútorné veci. Mal som vzťah, ktorý skončil v roku 2018, a ten inšpiroval veľa skladieb. Ale keď sa na to pozriem s odstupom, mám pocit, že všetko má korene v introspekcii. K tvorbe už nepristupujem tak ako kedysi, že mám niečo v hlave alebo na srdci a idem to dať von. Veľa z mojej tvorby je teraz skôr taký „channeling“, keď nemyslím na nič konkrétne, vyjde to veľmi ľahko a nepátram, odkiaľ to prišlo. Musím ostať v tom momente a potom to už ide samo.

A: Máš rozbehnutých niekoľko spoluprác. Podľa čoho si vyberáš, s kým ideš na niečom spolupracovať?

M: Zatiaľ to boli vždy spontánne a prirodzené spojenia. V Česku produkujem veci Pauliemu Garandovi, najnovšie aj Tereze Balonovej, s ktorou sme už nahrali dve piesne, ale všetko sú to jej texty, melódie aj hudba. S Pauliem píšem aj texty, nahrávam melódie a skladám. Ďalej kamarátka z Nitry s umeleckým

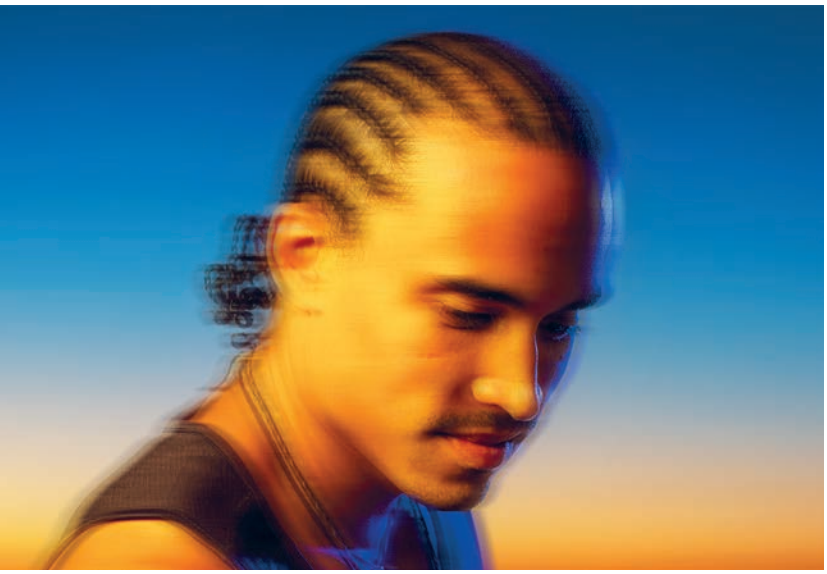

menom Coal Soul mi navrhla produkciu pred rokom a už máme štyri piesne hotové. Potom dievča v Kanade, ktoré som spomínal, ona píše texty a ja vymýšľam, nahrávam melódie a produkujem. Práve počas festivalu [fjúžn] sa mám stretnúť s Tamarou Kramárovou, s ktorou sme nahrali skladbu *Two Leaves* a možno vytvoríme ďalšiu.

A: Okrem toho pripravuješ aj nové piesne so slovenským hudobníkom Pjonim, s ktorým ste aj minulý rok vystupovali na festivale [fjúžn]. Ako sa vyvíja ďalšia spolupráca?

M: Je to moja najobľúbenejšia spolupráca, na ktorú sa najviac teším. V podstate je jediná, ktorá má aj moju umeleckú tvorbu, všetky ostatné produkčné projekty sú umelecké, ale nie v mojom štýle. Pripravujeme spoločný album aj videoklip k skladbe *Lullaby*.

Pjoni prišiel s nápadom spojiť moje akustické piesne s jeho tvorbou. Mám totiž veľa skladieb, ktoré sa nikam nedostanú, lebo sa napríklad nehodili do albumu, no mám ich rád. Takto dostali druhý život. Už k nim nemám žiaden citový vzťah, lebo väčšinou sú moje skladby veľmi osobné. Teraz ich vnímam už ako úplne iný výtvor a hrám ich veľmi rád, pretože je skvelé, akú energiu a kreativitu im Pjoni pridáva. Dúfam, že tento projekt vyjde na budúci rok.

A: A čo vlastná tvorba?

M: Mám veľa spoluprác, preto nemám energiu na svoju vlastnú tvorbu. Posledné dva roky som písal veľmi veľa, do roka aj 70 skladieb cca, no od apríla tohto roka sa to spomalilo a sem-tam niečo vzniklo.

Okrem toho pripravujeme vizuálny projekt so slovenským režisérom Robom Slimákom k štvorpiesňovému EPčku, ktoré som nahral s kamarátkou. Bude to krátky, asi 13-minútový tanečný film, ale čakáme ešte na granty.

A ešte mám jeden životný projekt.

A: O čom?

M: Moji rodičia sa spoznali vďaka servisu pen pal. Štyri roky si písali listy a takto sa do seba zaľúbili. Listy som objavil v roku 2011, ale doteraz som ich čítal len povrchne. Moja mama si očíslovala všetky listy od otca, je ich 89. Pred rokom som si povedal, že napíšem celý album o ich príbehu podľa jeho slov. Už mám štyri skladby aj nahraté demá, ktoré sú o prvých 29 listoch.

Zatiaľ ale na to nie som naladený, pretože mám toho veľa, a hoci som sa snažil, nešlo to. Musím vystihnúť moment, keď som psychicky aj emočne uvoľnený.

A: Otca si vôbec nepoznal?

M: Mal som len rok a pol, keď zomrel. Moje telo a podvedomie ho pozná, ale spomienky nemám. Napísal som o tom aj pieseň, že ten človek ma držal, pozrel mi do očí, vyslovil moje meno. Čítal som aj veľa psychologických štúdií o teórii citovej väzby, ako si bábo počas prvých mesiacov vytvára pocit dôvery, intimitu. Všetko, čo ako dospelí ľudia riešime, sa učíme prakticky odmalička. Aj keď si otca nepamätám, určite ovplyvnil mnoho mojich zvykov v rámci citových väzieb, dôvery či emocionálnej opustenosti. Tento rok som sa tým veľa zaoberal.

A: Prečo práve tento rok?

M: Kvôli poslednému rozchodu, pretože v tom vzťahu z mojej strany vzniklo mnoho nezdravých vecí, jednak v mojom správaní, ale aj prežívaní, o ktorých som si myslel, že som na nich v minulosti zapracoval. Vzťahy sú v tomto zaujímavé, lebo vytiahnu na svetlo veci, o ktorých sme ani netušili, že v nás sú. Veľa z toho má korene v detskej traume, ktorú sme kedysi prežili.

Tiago Viganó

Pandémiu sme zatiaľ prežili, no bez podpory investorov by to hotel nezvládol

text Anna Jacková
foto YOLK

Hotelier Tiago Viganó žije na Slovensku od roku 2008. V rozhovore pre [fjúžn] hovorí o tom, aké je to manažovať kasíno s päťsto izbami, prečo na Slovensku začínal od nuly, ako pandémia zasiahla cestovný ruch, ale aj o tom, či je on sám dobrý hosť.

A: Na Slovensku žiješ už trinásť rokov, no pochádzaš z brazílskeho mesta Conchal. Aké si mal detstvo?

T: Keď som sa narodil, môj otec pracoval pre firmu, ktorá dodnes exportuje citrusy – pomaranče, limetky a podobne. Odmalička som vyrastal na farme, hoci to nebola farma s hospodárskymi zvieratami. Boli to skôr pomarančové plantáže, kde bolo sedem jazier. Spolu s ostatnými zamestnancami sme tam tvorili malú komunitu 12 rodín. Vyrastal som tak s ďalšími 25 deťmi. Po škole sme celý deň behali v prírode, bicyklovali sa, chytali ryby. Okrem toho, že dodnes neznášam pomarančový džús, lebo sme ho mali každý deň, by som svoje detstvo nevymenil za nič.

A: Znie to idylicky. Zmenilo sa tvoje vnímanie v tínedžerskom veku?

T: Boli to divoké časy, každý z mojich kamarátov bol iný, ale spájal nás futbal. Po presťahovaní do mesta som začal viac cestovať a objavovať krajinu. V Brazílii stredná škola trvá len tri roky a potom sa ide na výšku. V poslednom ročníku strednej školy už všetci v mojom okolí vedeli, čo chcú v živote robiť, len ja nie. Jeden známy riadil hotel, a keď mi o tom rozprával, zaujalo ma to. Mám rád jazyky, rád cestujem, a tak začala moja kariéra.

A: Čo ťa oslovilo na hotelierstve?

T: Reálne som nevedel, čo to znamená. Chcel som cestovať po svete a pritom zarábať. Keby som vedel, že to znamená pracovať aj 18 hodín denne, možno by som sa do toho nehrnul. Občas aj práca s ľuďmi vie byť náročná. Moji rodičia ma však podporili. Začal som študovať na vysokej škole cestovný ruch a hotelierstvo a počas štúdia som odišiel na Work and Travel do USA. Začínal som v McDonalde, no bavilo ma to. Po škole som znova odišiel do štátov kvôli jazyku a aj tomu, že začínať v Brazílii v cestovnom ruchu je ťažké a platy sú minimálne. Chcel som získať skúsenosti, aby som bol o krok vpred voči brazílskej konkurencii. A dodnes som preč.

A: Kde si pracoval tentoraz v USA?

T: V Nevade v kasíne. Začínal som ako čašník. West Wendover je malé mestečko, kde je ťažké zohnať pracovnú silu. Mexičania sú skvelí ľudia, lenže väčšina z nich tam nebola legálne a nemajú dobrú angličtinu, čašníkov budú robiť aj 30 rokov bez možnosti posunu. Ja som sa stal po týždni supervízorom gastro úseku a zrazu som mal pod sebou sto ľudí, tri bary a dve reštaurácie. Na začiatku som nevedel, čo robiť, po roku som sa stal hotelovým manažérom, no pravda je, že som nemal žiadne skúsenosti. Asi rok som sa trápil a potom už to išlo. Riadiť kasíno ako 22-ročný s päťsto izbami bola veľká výzva, ale skvelá skúsenosť.

Wendover je uprostred púšte, naokolo samé kasína a v lete 45 stupňov. To znamenalo, že som pracoval v kasíne, žil v kasíne, zabával sa v kasíne. Po čase som už taký život nechcel. Najmä keď som sa tam zoznámil s mojou partnerkou Kristínou. Chcela sa vrátiť na Slovensko, tak som si povedal, prečo nie. To bol môj americký sen.

A: Tvoj americký sen pomerne rýchlo eskaloval.

T: Áno, začal som hore a po príchode na Slovensku som znova začínal od nuly. Trvalo mi asi rok, kým som sa znovu vypracoval, ale nemenil by som nič. Po rokoch, keď sa nad tým zamyslím sa občas čudujem, ako sa to podarilo. Prísť sem bolo aj moje rozhodnutie. Som spokojný, máme dve deti, ja som spokojný, dúfam, že aj moja partnerka. Už šestnásť rokov nežijem v Brazílii, už mi to tam trošku chýba a najmä to, že som už rok a pol nebol kvôli korone s našimi. Moja mama stále verí, že raz prídem domov, no ja si to vôbec neviem predstaviť. S deťmi už vôbec nie.

A: Prečo?

T: Brazília je krásna krajina, lenže sú tam veľmi veľké sociálne rozdiely. Bohatí sú skutočne ultra bohatí a chudobní takmer naozaj nič nemajú. Stredná trieda tam pomaly neexistuje. Vláda funguje najmä pre ľudí, ktorí to vlastne ani nepotrebujú, aj keď to je asi všade, len v Brazílii je to v oveľa väčšej miere. Je tam obrovský problém s drogami, či už v malej dedine s päťsto obyvateľmi alebo vo veľkomeste s niekoľkými miliónmi, sú všade. Veľké mestá ma nelákajú, neviem si predstaviť žiť

v Sao Paule, ktoré má 22 miliónov obyvateľov, kde je veľa smogu a človek musí šoférovať aj štyri hodiny denne. V malých mestách zas nie je toľko možností.

Tá voľnosť, čo mám tu, je skvelá. Môžem sa hocikedy bicyklovať po meste, je tu funkčná doprava, viem, že deti dostanú vzdelanie, či už v štátnej alebo súkromnej škole. V Brazílii by som musel všade deti voziť, pretože to tam nie je bezpečné. Aj kultúrna expozícia je tu väčšia. Za rohom je Rakúsko, dolu Maďarsko či Česko. Do života budú mať toho viac, ako keby sme žili v Brazílii zamknutí v dome, kde máme všade alarmy a ostnaté drôty.

A: Aj dom tvojich rodičov tak vyzerá?

T: Áno. Vonku majú kamery, elektrický plot a 24-hodinovú ochranku. Otca už dvakrát pred domom prepadli, kým čakal na otvorenie brány. Priložili mu zbraň k hlave a vzali mu auto, a to bývame v dedine, nie vo veľkomeste. Kedysi som si to vôbec neuvedomoval, ani v Štátoch, považoval som to za bežné. Až keď som prišiel do Európy na Slovensko. Za tie roky, čo som tu, som si zvykol na bezpečnosť. Mám to tu rád a som tu už doma.

A: Ako si začal budovať kariéru na Slovensku?

T: Začínal som v hoteli v Čiernej Vode. Prijali ma ako zástupcu riaditeľa, ale keďže to bol malý hotel, robil som aj na recepcii, čašníka a predával loptičky v golfovom areáli. Potom som dostal ponuku pracovať v bratislavskom hoteli, ktorý sa otváral v roku 2009. Tam som bol šesť a pol roka a dostal som sa do manažérskej pozície. Vedel som, že už sa inde posunúť neviem, no mojím snom vždy bolo stať sa riaditeľom. Odišiel som preto do Košíc, kde som sa nakrátko stal obchodným riaditeľom miestneho hotela. No keď prišla ponuka z Trenčína riadiť hotel pod hradom, bola to šanca, ktorú som nemohol odmietnuť. Bola to skvelá škola, na začiatku som sa veľmi trápil, ale potom to bolo skvelé. Vždy, keď robíš s ľuďmi, vznikajú konflikty, ale myslím, že hostia aj personál boli väčšinou spokojní.

A: Po štyroch rokoch si sa vrátil pracovne späť do Bratislavy. Prečo?

T: Celý čas som býval v Bratislave, a keď sa nám narodil prvý syn, cestovanie hore-dole a základné fungovanie bolo ťažké. V roku 2019 som teda prijal ponuku riadiť hotel v Bratislave. Podmienka bola, že dokončím finančný rok v Trenčíne.

A: Pandémia zasiahla gastro aj hotelierstvo veľmi silno. Aké sú tvoje skúsenosti?

T: Na nové miesto som prišiel začiatkom roka 2020 a v marci prišla korona, takže sme veľmi rýchlo museli zavrieť. Študovali sme cash flow a rezervy a prišli sme na to, že musíme časť personálu prepustiť. Bolo to vyše 20 ľudí. Zavreli sme reštauráciu, tá je dodnes zavretá. Zavretá bolo aj wellness.

Už v apríli minulý rok sme vedeli, že príde druhá vlna. Stále sme v mesačnej strate, aj keď sa blížime k nule, a čakáme, čo bude ďalej. Ak je mesačná obsadenosť pod 49 %, potrebujeme finančnú pomoc od investorov. Bez nich by sme to nezvládli, prežili sme, máme aj nejakú podporu od štátu, lebo si zakladáme na tom, aby sme mali všetko na papieri.

A: A čo plány do budúcna? Dá sa vôbec počas pandémie v hotelierstve plánovať?

T: Chcel by som hotel trochu zrekonštruovať. Posledná prerábka bola v roku 2008, takže budova už má nejaký svoj vek. Aktuálne na tom pracujem spolu s jedným architektom, s ktorým budeme návrh prezentovať investorom. Mojím cieľom je rásť. Chcel by som, aby budova bola miestom stretávania aj pre miestnych obyvateľov a obyvateľky. Je to pamiatková budova a bol by som rád, keby bola otvorená pre všetkých ľudí.

A: Máš za sebou veľmi dlhú cestu, pracovne aj osobne. Cítiš sa ešte ako cudzinec žijúci na Slovensku?

T: Niekedy áno, inokedy nie. Vždy mi tu bolo super, partnerka stála vždy pri mne a kamarátov beriem ako svoju slovenskú rodinu. Do roka som zistil, že na Slovensku som na správnom mieste. Pocit, že som cudzinec, mám najmä vtedy, keď sa ľudia pýtajú, prečo som tu.

A: Je to otravné?

T: Pre mňa nie, chápem, že sú zvedaví, no občas spôsob, akým sa to opýtajú, typu – a prečo si tu? Veď v Brazílii je oveľa lepšie. Aj keď tam nikdy neboli. Občas mi prekáža spôsob komunikácie, ale tým, že robím s ľuďmi, som sa to naučil odfiltrovať. Jediné, čo je otravné, je to, že musím každých desať rokov chodiť na cudzineckú políciu.

A: S touto inštitúciou nemal zatiaľ nikto, s kým som hovorila, pozitívnu skúsenosť.

T: Keď boli ešte v Petržalke, boli časy, keď som prichádzal o pol piatej ráno a odchádzal o šiestej večer. Okrem toho tam vtedy nikto nehovoril anglicky. Ako cudzinec, ktorý nehovorí po slovensky, v roku 2008 som na cudzineckej polícii nebol schopný urobiť nič. Čakali sme celé hodiny v daždi, na snehu, počas horúčav. Úradníci boli nahnevaní a pozerali na nás doslova ako na mimozemšťanov. A ešte tam boli momenty, keď sa ľudia predbiehali. Minulý rok som bol v nových priestoroch a bol tam úplne iný spôsob

fungovania. Nový tím bol veľmi milý, musím povedať, že veľká zmena. Zrejme som trafil dobrý kolektív. Bol tam človek, ktorý už vonku všetko koordinoval, pýtal sa, kam idem, čo potrebujem, odpovedali na otázky a videl som, že naozaj chcú pomôcť. Prišiel som domov užasnutý, že tam chcem ísť znova.

A: Cudzineckú identitu ti pripomínajú viac Slováci?

T: Áno. Ja si to ani neuvedomujem, mám svoj život, rodinu a prácu, bežne sa nezamýšľam, že nie som Slovák. Iba vtedy, keď sú voľby a nemôžem voliť. Chýba mi to. Hoci je pravda, že pri posledných parlamentných voľbách som bol v podstate rád, že si nemusím

nikoho vyberať. Príde mi to trošku nefér, mám tu trvalý pobyt, som tu trinásť rokov, platím tu dane a nie málo, prispievam na sociálny systém tohto štátu, ale človeka, ktorý by ma mal reprezentovať v parlamente, zvoliť nemôžem. Rozumiem, že každá krajina má svoje zákony, ale zase tu nežije toľko cudzincov, ktorí by výrazne ovplyvňovali politiky štátu. Som rád, že som mohol aspoň voliť v komunálnych voľbách.

A: Voliť v parlamentných voľbách by si mohol jedine vtedy, ak by si mal slovenské občianstvo.

T: Nie sme zobratí a pravdupovediac ten slovenský pas mi k životu až tak nechýba. Keď ideme na letisko, tak ja idem na jednu stranu a partnerka na druhú. Deti si zvyčajne vyberú podľa nálady, s kým pôjdu cez kontrolu. Ja sa považujem za Brazílčana, lebo je to súčasť mňa, aj keď tam nežijem. Ale doma vždy bude tam aj tu.

A: Nikdy si nemal pocit vykorenenia?

T: Nie, poznám ale cudzincov, ktorí sa na Slovensku trápia. Mňa tu však nikto nasilu neťahal, chcel som prísť sám. Ak by som sa tu necítil dobre, myslím, že by sme sa o tom doma vedeli otvorene porozprávať. Rodičia mi, samozrejme, chýbajú. Uvedomil som si to počas pandémie. Mám však okolo seba skvelých ľudí.

A: Viacerí cudzinci a cudzinky aj vo výskumoch hovoria, že Slováci sú k ľuďom zo zahraničia skôr uzavretejší a na začiatku je náročné sa s nimi spriateliť. Ako to robíš ty?

T: Slováci sú trochu uzavretí, ale zas keď ich človek spozná a je s nimi v kontakte, sú veľmi podobní Brazílčanom. Partnerkini kamaráti sú už moji kamaráti. Prijali ma medzi seba, nie ako plus jeden, ale ako človeka, ktorého chceli spoznať. Dokonca aj rodičia kamarátov nás privítali. K jednej rodine sme chodievali päť rokov na Vianoce, hoci ma na začiatku vôbec nepoznali. Asi to chce mať aj otvorenú myseľ, ja sa nehanbím rozprávať sa s ľuďmi. So spevákom z Billy Barman sme sa spoznali v pôrodnici a teraz máme rozrobený jeden hotelový projekt.

A: Hovoril si, že tvoja práca v sebe zahŕňa neustálu komunikáciu s ľuďmi, čo občas môže byť frustrujúce. V čom?

T: Napríklad ak si hostia myslia, že majú právo rozbiť celú izbu a je to v poriadku. No nie, doma to nerobíte, tak prečo na hoteli? Musím myslieť na to, že spokojní musia byť hostia, ale zároveň aj personál. Mám v tíme nízko- aj vysokokvalifikovaných ľudí a so všetkými treba nájsť spoločnú reč. Občas je to až psychológia, ako komunikovať s ľuďmi. Keď viem, že niečo funguje, a vidím, že sa to nedodržiava, vie to byť frustrujúce, pretože po korone sa ráta každé euro. Viesť hotel je neustály proces, a ak sa jeden krok z neho nedodrží, väčšinou sa to končí nespokojnosťou klienta. To ma potom mrzí.

A: V hotelierstve si od roku 2002, už vieš odhadnúť, aký typ ľudí chodí?

T: Áno. Biznis klient príde po šiestej večer na check-in, spí, raňajkuje, odchádza. Keď príde rodina s deťmi, čakáme veľa otázok, kam sa dá ísť s deťmi, či Prešporáčik jazdí alebo nejazdí a koľko stojí. Turisti sa tiež pýtajú tie isté otázky, či existuje v Bratislave miesto, kde sú všetky informácie, od podnikov po festivaly. Takmer nikdy nechcú odísť z izby načas, ale to aj ja robím.

To isté platí pri kolegoch. Vždy je tam jeden nahnevaný zo života, jeden, čo najprv musí o svojom živote všetko povedať, až potom ide pracovať, ďalej je tam klebetný človek a podobne.

A: Čo myslíš, čo by povedali tvoji zamestnanci o tebe ako o riaditeľovi?

T: Podľa toho, koho by si sa spýtala. Staršie ročníky by so mnou možno nesúhlasili. Myslím, že asi 80 % z nich by povedalo, že sa snažím ich vypočuť a analyzovať situáciu. Môžem mať akúkoľvek pozíciu, ale bez tímu nie som nikto. Dúfam, že to aj oni tak vnímajú. Skúsenosti až tak na túto prácu netreba, všetko sa dá naučiť, ale dobrý tím ľudí je nevyhnutný. A ešte mať rád ľudí.

A: Majú klienti veľmi čudné požiadavky?

T: Ja už neviem, čo je čudné. Ale asi majú, stále ma niekto dokáže prekvapiť. Už sa nás aj pýtali, či môžu prísť s nejakými zvláštnymi zvieratami. Ďalší od nás chceli sto ruží na izbu, iní zas potrebovali päťdesiat kusov malých uteráčikov.

Jedna známa speváčka napríklad odmietla komunikovať s ostatnými zamestnancami, len so mnou. Umelci sa často pýtali, či vieme zohnať trávu alebo niečo iné.

A: Nikdy nemali slovenskí zamestnanci problém s tým, že im šéfuje cudzinec?

T: Skôr bol problém, že im šéfuje niekto mladší. Väčšinou sa z toho tešili.

A: Keď ideš na dovolenku do hotela, čo si všímaš ako prvé?

T: Už sa snažím nechodiť, aby som sa hneď nenahneval. Mám už profesijnú deformáciu, všímam si všetko od prvého momentu. Partnerka už prevracia očami, keď prídem na izbu a pozerám, či aj pod posteľou je čisto. Odkedy máme deti, skôr si prenajímame dovolenkové byty alebo domy. Ak by som išiel do hotela, hľadal by som menší hotel, lebo už viem, že sú schopní garantovať väčšiu čistotu než hotel s tristo izbami.

A: Aký si hosť?

T: Myslím, že som dobrý zákazník. Ak niečo nefunguje alebo je špinavé, dávam spätnú väzbu, no komunikujem pokojne. Keď prídem na izbu, ako prvé odložím prikrývku z postele. Je to dekorácia, no reálne to niektoré hotely po každom hosťovi nečistia, u nás, samozrejme, áno. Sú to náklady navyše.

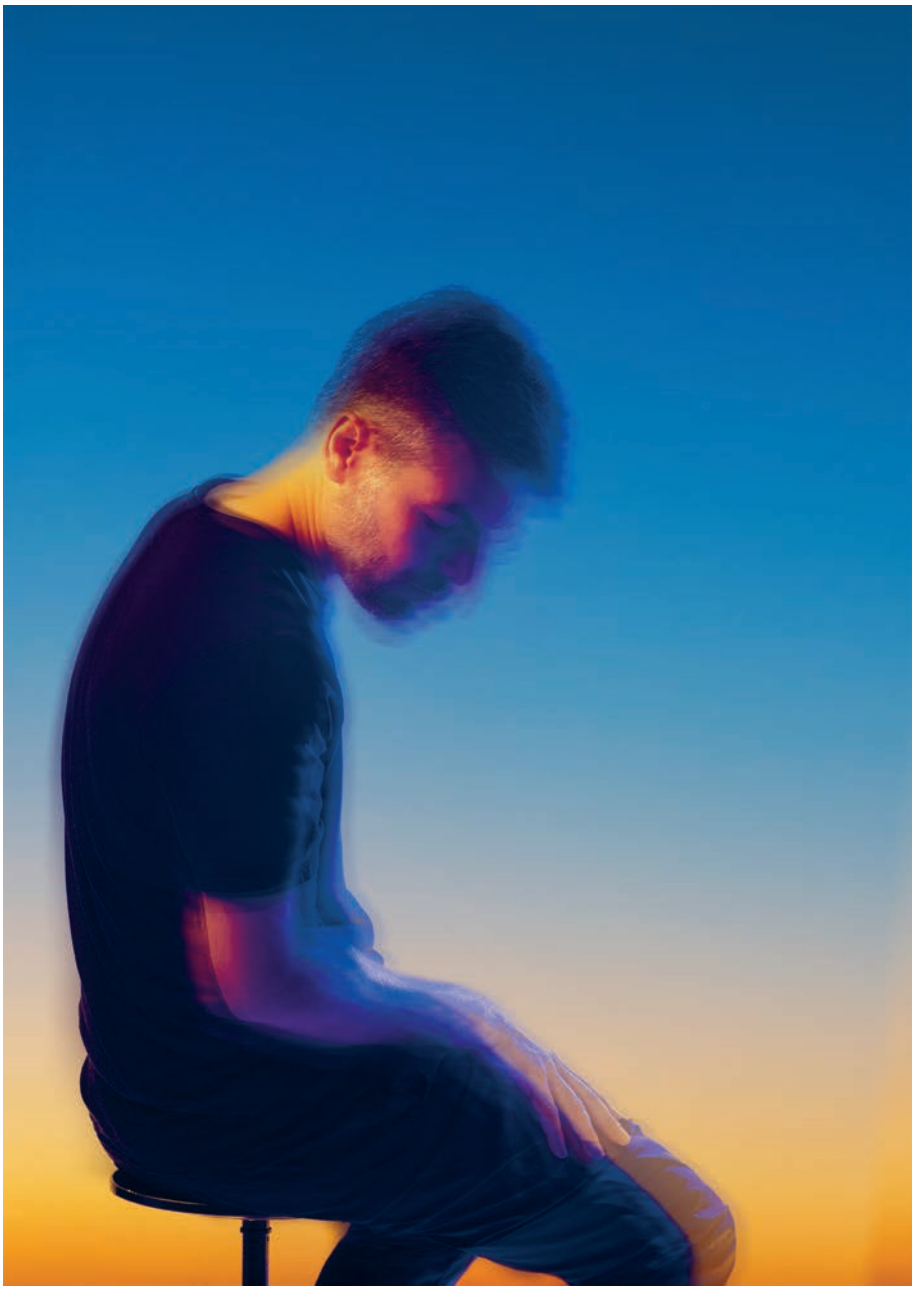

Kamil Yılmaz

Odkedy som dostal azyl, cítim, že ma táto krajina prijala

text Anna Jacková
foto YOLK

Kamil Yılmaz žije na Slovensku od roku 2017. Pôvodne prišiel na Erasmus, no po nevydarenom puči v Turecku sa už domov vrátiť nemohol. V rozhovore pre [fjúžn] hovorí o tom, prečo sa na Slovensku istý čas cítil ako duch, ale aj o tom, aké je to stať sa z väčšiny menšinou.

A: IKEA má program na zamestnávanie azylantov na Slovensku. Ty tam teraz brigáduješ, aká je tvoja pozícia?

K: Pracujem s online objednávkami. Keď príde objednávka, spracujem ju, nachystám tovar a potom v ďalšom kroku sa balí a posiela. Keď sú väčšie objednávky aj 500 kíl, tak tovar nakladáme na palety, ktoré idú potom do kamióna. Práca je fyzicky ťažká, viac než som si predstavoval, ale atmosféra je tam veľmi dobrá. Som tam asi trištvrte roka. Všetci sú veľmi milí a mám tam dobré vzťahy s kolegami.

A: Tvoji kolegovia sú tiež azylanti?

K: Myslím, že tam pracuje asi päť-šesť ľudí, ktorí dostali azyl, niektorých som ešte nestretol. Je to aj zopár Srbov či Čechov, ale väčšinou som v kontakte so Slovákmi. S nimi sa rozprávam, keď mám voľný čas.

A: Stratil si sa niekedy v IKEI?

K: Na začiatku áno. Najmä v halách, kde sú tisícky produktov, ale máme systém, podľa ktorého sa ľahko orientuje.

A: Popri práci aj aktívne študuješ na filozofickej fakulte v Bratislave v centre Studia Academica Slovaca. Čomu sa venuješ?

K: Študujem slovakistiku. Je to centrum, v ktorom sa cudzinci učia slovenský jazyk. Organizujú letnú školu a vydávajú aj knihy, z ktorých som sa učil. Dokončil som druhý rok. Po príchode na Slovensko som sa začal zaujímať viac o kultúry, dovtedy som v Turecku študoval právo a medzinárodné vzťahy.

Teraz sa zaujímam viac o nové identity, lebo po príchode na Slovensko som sa ocitol prvýkrát v pozícii menšiny, aj keď v podstate ešte mi to nie je celkom jasné, čo to znamená byť menšinou alebo väčšinou. Veľa nad tým uvažujem a štúdium mi v tom pomáha. Učil som sa kedysi o tureckých dejinách a teraz študujem slovenské dejiny a porovnávam, čo sa stalo v tom čase. Pomáha mi to objaviť seba samého, kto som.

A: Je to ťažká otázka, no čo odpovieš na otázku, kto si?

K: Asi som si začal uvedomovať, že ako ľudstvo toho máme veľa spoločného. Nie sme všetci rovnakí a máme svoje identity ako Turek, Slovák a podobne, ale ľudské základy sú spoločné. Napríklad princíp neklamať je rovnaký na Slovensku aj v Turecku, v Amerike či Číne. Dominantné ľudské vlastnosti máme spoločné.

A: Porovnávaš turecké dejiny a slovenské dejiny. Aké obdobia sú pre teba zaujímavé?

K: Ako najpodstatnejšie teraz vnímam obdobie druhej svetovej vojny, je to asi najdramatickejšie obdobie v dejinách Európy. Všimol som si, že v tureckých dejinách sa rozoberá najmenej, pretože Turecko sa do vojny aktívne nezapájalo. Som rád, že naša generácia sa môže z toho ponaučiť a žijeme v miernejších časoch.

A: Plánuješ pokračovať v štúdiu, alebo by si chcel už radšej pracovať?

K: Doteraz som si myslel, že štúdium je najlepšie rozhodnutie, ale keď som začal pracovať v IKEI, uvedomil som si, že aj tam sa veľa vecí človek naučí. Chcel by som však pokračovať v magisterskom štúdiu, ale kedy to bude, to neviem. Možno budem jeden rok pracovať a potom pokračovať v univerzite. Rozmýšľam aj nad tým, či nepracovať aj v inej oblasti. Chcel by som sa viac venovať medzikultúrnym aktivitám a robiť dobrovoľníctvo. Otázka je, či ma to aj reálne uživí. Podľa toho sa rozhodnem, ale študovanie bude vždy prvá voľba.

A: Spomenul si kultúrne aktivity. Čo robíš, prípadne čomu by si sa chcel venovať?

K: S tureckými kamarátmi organizujeme stretnutia s lokálnymi ľuďmi. Chceme spájať ľudí. Organizujeme medzikultúrne a medzináboženské stretnutia. Založili sme aj facebookovú stránku Hovorme spolu.

A: Aký typ podujatí robíte?

K: Počas izolácie sme robili napríklad online diskusiu na Medzinárodný deň žien. Pozvali sme jednu kamarátku z Turecka žijúcu v Holandsku a jednu Slovenku, ktorá sa venuje ženským právam. Hovorili sme o situácii v Turecku, na Slovensku aj vo svete.

Keď sa končili veľkonočné sviatky a práve začínal ramadán, zorganizovali sme prezentácie o obidvoch sviatkoch, kto ako oslavuje, aké máme zvyky a čo máme spoločné. Potom sme diskutovali.

Na Kolibe sme organizovali aj piknik. Pikniky sú populárne a bežné v Turecku, tak sme ho vyskúšali robiť aj tu. Pozvali sme známych na Slovensku a rozprávali sa. Jesť spolu v prírode a rozprávať sa je veľmi pekné.

A: Je pre teba v poriadku, ak sa budeme rozprávať aj o tvojom osobnom príbehu?

K: Áno, chcem o tom hovoriť, lebo to, čo sa deje v Turecku, je v 21. storočí úplne nepochopiteľné. Keď som vyrastal, nikdy som nemal v pláne žiť v inej krajine. Ani ako dvadsaťročný študent práva na univerzite.

V roku 2016 však po neúspešnom militaristickom puči vyhlásil prezident Erdoğan mimoriadnu situáciu v krajine a upevnil si všetku moc. To bol začiatok nášho prenasledovania, našej rodiny a hnutia, ku ktorému sa hlásime.

A: Patríte do hnutia Hizmet zakladateľa Fethulláha Gülena, ktorého práve turecký prezident obviňoval z puču. Čo sa dialo vám a vašim príslušníkom?

K: Po puči Erdoğan deklaroval, že Hizmet je teroristická skupina. V podstate všetci, čo s ním nesúhlasili, boli označení za teroristickú organizáciu. Vznikol úplný chaos, nikto nevedel, či na základe hocijakých obvinení nebude vyhodený z práce.

Môjho otca, ktorý dvadsať rokov učil na strednej škole, prepustili z práce. Vyučoval náboženskú náuku, najmä islam, ale aj ostatné náboženstvá. Študoval teológiu a mal u ľudí rešpekt. Ak sa niekto chcel poradiť, ako si vyložiť isté veci v Koráne, chodili za ním. Mal teda isté spoločenské postavenie.

Brata tiež prepustili z práce. Bol policajt a práve v deň prevratu zachraňoval ľudí pred pučistami. Lenže obvinili ho, že puč organizoval, hoci bol proti prevratu a riskoval svoj život. Zatkli ho, ale našťastie ho po troch dňoch prepustili. Otec také šťastie nemal.

A: Čo sa stalo s otcom?

K: Otca neskôr zatkli a odsúdili ho na vyše šesť rokov väzenia za to, že je vraj členom teroristickej organizácie. Dôkaz bol, že mal založený účet v jeden súkromnej banke. Súdny proces sa ťahal vyše roka a počas toho otca pravidelne zatýkali. Pred pučom mohol byť človek vo väzení najviac 30 dní, ak súdny proces pokračuje. Lenže po vyhlásení mimoriadnej situácie sa zmenili všetky pravidlá, nastalo úplné bezprávie a veľa ľudí skončilo vo väzení.

Po procese s otcom som tomu stále neveril a dúfal som, že toto šialené obdobie skončí. Myslel som, že otec bude vo väzení maximálne mesiac a prepustia ho. No nestalo sa. Medzičasom, keď som bol raz sám doma, prišli policajti so zatykačom pre brata. Odvtedy sa musel ukrývať. Keď potreboval ísť k lekárovi po lieky, používal moje doklady. Skrýval sa asi rok a pol. Nikto netušil, čo sa bude diať.

A: Ty si nemal s režimom žiadne problémy?

K: Ja som bol rád, že som mohol študovať právo na vysokej škole v Istanbule. U nás je bežné, že ak máš možnosť ísť na Erasmus, ideš, lebo môžeš získať medzinárodné skúsenosti. Tak som prišiel na Slovensko. Mal som krásny život, chcel som sa stať právnikom, možno raz sudcom, dostal som trikrát študentské štipendium, mal som sa dobre. A to čo, sa dialo, som stále považoval za dočasné. Keď sa mi na Slovensku končil pobyt, v Turecku bola policajná razia, počas ktorej zatkli 70 ľudí. Všetko to boli ľudia z univerzity, ktorých som poznal. Aj ich označili za členov teroristickej organizácie.

Najprv som tomu neveril, ale potom som si uvedomil, že teraz som na rade ja. Najprv otec, potom brat a teraz ja, 21-ročný študent práva. Zostať mimo Turecka bolo pre mňa asi najťažšie rozhodnutie. Požiadal som tu o azyl.

A: Ako dlho trvalo azylové konanie?

K: Dva a pol roka. Napokon to pre mňa dopadlo dobre. Proces udeľovania azylu bol veľmi ťažký, môj otec bol stále vo väzení a brat medzičasom utiekol z Turecka, keď si uvedomil, že už viac nedokáže takto žiť. Ušli spolu so ženou do Grécka a neskôr do Fínska, kde tiež požiadali o azyl. Na brata aj jeho ženu bol totiž stále vydaný zatykač. Našťastie obaja ho po asi po šiestich mesiacoch dostali.

Na jednej strane bolo veľmi ťažké nevrátiť sa späť. No na druhý deň som išiel do knižnice a požičal som si knihy, ktoré sú v Turecku zakázané. Bol to skvelý pocit, mohol som slobodne robiť, čo som chcel. Nerobil som nič zlé. Samozrejme, nie som žiaden terorista. To, čo sa deje v Turecku, je šialené. Na Slovensku mám aspoň normálny život.

A: Akú knihu si otvoril, ktorú by si v Turecku nemohol?

K: Knihu moslimského učenca, ktorý píše o tom, ako sa dá rozumieť islamu v dnešnej dobe, ako sa správať a ako môžem náboženstvo aplikovať v bežnom živote. Písal o tom filozoficky aj prakticky. Stále to veľmi intenzívne čítam. Bez obmedzení.

Na Slovensku môžem čítať nielen náboženské knihy, ale aj všetky ostatné napríklad o politike a kultúre, ktoré by som v Turecku nemohol práve kvôli tomu, že ich autori nesúhlasili s režimom.

A: Tvoj brat so ženou dostali azyl vo Fínsku, ty na Slovensku. Ste v kontakte?

Áno, samozrejme, takmer každý deň.

A: Hovorili ste si skúsenosti z azylového procesu?

K: Áno, mal som počas toho veľmi náročné momenty. Najmä vtedy, keď migračný úrad zamietol moju žiadosť, po emočnej stránke to bolo pre mňa veľmi ťažké. Ale môj brat ma vždy podporoval, v duchovnom aj ekonomickom zmysle. Hlavná otázka pre mňa bola, čo vlastne chcem. Nechcem skončiť vo väzení, chcem žiť slobodne. Vždy, keď som mal ťažké momenty tu, spravil som jeden krok späť a zhodnotil, aký mám život na Slovensku. To ma upokojilo. Vždy som mal nádej.

A: Takže dva a pol roka si živil nádej, kým sa to podarilo.

K: Áno. Najťažší moment bol, keď som dostal zamietavú odpoveď od migračného úradu aj krajského súdu a rozhodnutie zmenil až Najvyšší súd. Ak by mi totiž zamietli žiadosť, bol by som deportovaný do Turecka. Vtedy som sa veľmi bál.

A: Keď Najvyšší súd rozhodol v tvoj prospech, azylové konanie začalo znova?

K: Áno, konanie s migračným úradom opäť začalo, opäť som dostal negatívne rozhodnutie, no z krajského súdu prišlo tentoraz pozitívne rozhodnutie. A potom sme zase začali tretie kolo. Potom som už azyl dostal.

A: To znie až neuveriteľne.

K: Keď som v tom žil, bolo to ťažké, ale moji kamaráti na Slovensku, rodina aj brat vo Fínsku ma podporovali. Povedal mi, aby som bol trpezlivý. Nejako sa mu podarilo presvedčiť ma, aby som sa nevzdával. Na poslednom konaní som na migračnom úrade povedal,

že viem, že nedokážete pochopiť, že to, čo sa deje v Turecku, je reálne, ale bohužiaľ je. Ak sa tam vrátim, nebudem mať šancu žiť bežný život, pôjdem hneď do väzenia.

A: Pamätáš si ten deň, čo si robil, keď si zistil, že si dostal azyl?

K: Asi to už bolo bez emócií. Rozmýšľal som: dobre, čo teraz? Najproblematickejšia časť, keď som bol žiadateľ o azyl, bolo, že síce existujem, ale oficiálne nemôžem takmer nič. Napríklad nemohol som si otvoriť ani bankový účet a bez toho veľa vecí nemôžem robiť. Žil som ako duch. Moja existencia na Slovensku nebola prijímaná, aj keď som išiel na univerzitu, mal som veľké problémy s papierovačkami. Ako azylant už tieto problémy nebudem mať. Cítil som viac zodpovednosti, lebo už mám viac možností než doteraz.

A: Čakala som, že mi povieš, ako ti odľahlo a nie to, že budeš pociťovať zodpovednosť navyše.

K: Každá možnosť prináša zodpovednosť. Ak si kúpiš nové auto, na jednej strane je to uľahčenie, no na druhej máš aj novú zodpovednosť. Musíš mať vodičský preukaz, poznať pravidlá, neparkovať len tak hocikde. Tak to vnímam ja.

A: Ako reagovala rodina, keď sa dozvedeli, že ti Slovensko udelilo azyl?

K: Boli šťastnejší než ja. Veľmi im odľahlo a sú radi, že aspoň ja mám nejaký stabilný základ, môžem si robiť plány do budúcnosti. Pretože hlavná otázka počas celého procesu bola, či tu vôbec budem môcť žiť alebo nie. Žil som podľa toho, čo som v danej možnosti mohol, ale bez dlhodobého plánu. To je asi najväčší rozdiel, teraz môžem plánovať dlhodobo. Asi aj ja cítim, že v tejto najbláznivejšej časti môjho života je veľmi dôležité mať nejaký stabilný základ.

A: Tvoji rodičia sú stále v Turecku?

K: Áno, aj moja sestra. Sme traja súrodenci. Sestra je o dva roky mladšia a už aj ona je vo väzení. Dôvod bol ten, že otcovi do väzenia napísala list. Nikdy sme si nemysleli, že aj ona bude obvinená. To bola asi najšokujúcejšia správa.

A: A tvoja mama?

K: Moju mamu prepustili z práce, pretože otec bol vo väzení. Pracovala v materskej škole s maličkými deťmi. Spôsobila to sociálna izolácia. Nikto vás na ulici pre istotu ani nepozdraví, príbuzní vás prestanú navštevovať, aj keď sme prežívali najťažšie momenty v živote. Keď mama bola sama, otec vo väzení, príbuzní ju nechceli ani podporovať, lebo sa báli.

A: Otec je stále vo väzení?

K: Pred pár mesiacmi ho prepustili. Otec strávil vyše štyroch rokov vo väzení. Bolo preňho veľmi ťažké zvyknúť si znova na život v civile. Predtým bol rešpektovaným

človekom, teraz pred ním všetci utekajú. Väzenské podmienky boli tiež ťažké, 40 ľudí v jednej miestnosti, tak si stále nevie zvyknúť, že je slobodný a môže ísť niekam sám.

A: Rodičia nezvažujú, že by prišli za tebou na Slovensko alebo za bratom do Fínska?

K: Áno, mali takú predstavu, lenže nelegálna cesta je veľmi nebezpečná. Veľa ľudí zomrelo počas úteku v rieke Evros. Ak vás chytia na tureckej strane, pošlú vás hneď do väzenia. Legálne to zatiaľ nejde, lebo môj otec rok po prepustení z väzenia nemôže nikam cestovať.

A či si rodičia dokážu zvyknúť na život na Slovensku? Neviem, predsa len už majú svoj vek a znova sa od základov učiť nový jazyk je ťažké. Migrácia je veľmi ťažká. Vo Fínsku majú síce oveľa lepšie podmienky, no brat so ženou majú stále veľa problémov. Teraz je náš osud takýto, máme problémy, ale verím, že sa to jedného dňa zlepší.

A: Plánujete sa s bratom stretnúť?

K: Hneď ako som dostal azyl, som otvoril počítač a hľadal najbližšiu letenku do Fínska. Pandémia to však skomplikovala. Už som dokonca raz išiel aj na viedenské letisko, lenže napokon som sa musel otočiť, lebo sa zmenili pravidlá a nemohol som odletieť. Už som dostal prvú dávku vakcíny a čakám na druhú, dúfam, že potom sa mi už podarí stretnúť sa s bratom. Teraz je najväčšou bariérou korona.

A: Aký mala na teba vplyv pandémia?

K: Bol som veľa sám a nemohol som sa stretnúť s kamarátmi, čo bolo ťažké. Na druhej strane vyučovanie sme mali online, ušetril som veľa času, lebo som nemusel cestovať do školy, a tým, že som nikam nechodil, nemíňal som peniaze.

Keď som sa nad celou situáciou zamýšľal, uvedomil som si, že hoci vírus prišiel z Číny, krajiny, ktorá je pomerne uzavretá, ovplyvnil životy nás všetkých. Nemali by sme preto zatvárať oči a utekať pred problémami iných, lebo sa týkajú aj nás.

A: Nepociťoval si strach z vírusu?

K: Asi nie. Ja som už aj pred koronou bol do istej miery sociálne izolovaný. Síce som sa zúčastňoval mnohých aktivít, študujem jazyk a fungujem v slovenskej spoločnosti, no stále tam bol istý odstup. Korona preto na mňa nemala tento efekt, už som si zvykol, že som okolo nemal svojich ľudí. Moja hlavná sociálna bublina, všetci moji kamaráti ostali v Turecku. Mieru izolovanosti som cítil už pred pandémiou.

A: Zmenilo sa to udelením azylu?

K: Áno, teraz sa cítim väčšou súčasťou spoločnosti. Od začiatku som bol jej súčasťou, no teraz som aj prijatý. Lebo tento štát, vyše päť miliónov ľudí, ma udelením azylu prijal. Som aj oveľa aktívnejší, mám viac možností.

A: Hovoril si, že si sa z Turecka, z pozície väčšiny, presunul na Slovensko do pozície cudzineckej menšiny. Aký je to pocit?

K: Teraz sa už necítim ako menšina na Slovensku. Mnohí nemajú rovnaké záľuby ako ja, napríklad keď idem na piatkovú modlitbu, nie je tam toľko ľudí ako v Turecku, ale podstatné je, že môžem robiť, čo chcem. Atmosféra života na Slovensku mi dáva možnosť vybrať si, ako chcem žiť. Som spokojný. Keď som bol v Turecku, po pokuse o puč som nemohol vyjadriť svoje názory. Som teda ešte väčšina? Či skôr menšina? Sme siedma generácia Turkov, ale ak nemôžem vyjadriť svoj názor, slúži mi tento štát alebo nie? V tomto zmysle je mi Slovensko bližšie.

A: Kde sa cítiš ako doma?

K: Moja predstava o domove sa zmenila. Myslím, že v každom kúte svet by som sa vedel cítiť ako doma. Na Slovensku rozumiem jazyku, poznám veľa vecí, mám tu kamarátov. Z hľadiska hodnôt sa cítim ako Turek, lebo turecké hodnoty mali na mňa najväčší vplyv. Som moslim, som Turek, som Slovák.

Nový domov s podmienkami

text Alena Chudžíková
foto Jana Gombiková

HRANICE BY SME MALI OTVÁRAŤ LEN PRE TÝCH, Z KTORÝCH MÁME ÚŽITOK

Nadácia Milana Šimečku už niekoľko rokov v spolupráci s výskumnou agentúrou Focus sleduje postoje Slovákov a Sloveniek k migrácii a cudzincom. Tento rok sme im s nastavovaním metodológie a analýzou pomohli aj my z Centra pre výskum etnicity a kultúry (CVEK). V júli roku 2021 opäť realizovali reprezentatívny zber dát na vzorke 1 004 respondentov, ktorý zisťoval postoje v téme hraníc. Nešlo len o hranice fyzické, teda hranice krajiny a s nimi spojené hraničné kontroly, ale aj hranice symbolické, teda otázku toho, kde sú naše pomyselné hranice a koho sme ochotní pustiť do svojho symbolického priestoru a za akých podmienok.

Obyvatelia a obyvateľky Slovenska majú s vstupom na Slovensko spojené rôzne predstavy o tom, čo by mali prichádzajúci cudzinci spĺňať, aby im bol vstup vôbec umožnený. Dôležitým predpokladom pre príchod na Slovensko je podľa respondentov to, aby cudzinci prijímali náš spôsob života – za úplne dôležité (pri použití 10-stupňovej škály dôležitosti) to považovalo až 45,2 % respondentov. Ďalšími najdôležitejšími predpokladmi na vstup na Slovensko bolo, aby cudzinci mali kvalifikáciu, ktorú Slovensko potrebuje (28,5 %), a aby ovládali slovenčinu (27 %). Dobré vzdelanie označilo za úplne dôležité 20,2 % respondentov.

V súlade s predchádzajúcimi výskumami[1] sa teda aj tentokrát potvrdilo, že obyvatelia Slovenska by krajinu sprístupnili najmä pre tých, z ktorých môžeme mať nejaký prospech (vzdelanie, vyplnenie nedostatkových profesií) a ktorí sa ľahšie zaradia vďaka tomu, že ovládajú slovenčinu. Okrem toho však časť respondentov za úplne dôležité považovala aj náboženský a etnický pôvod cudzincov – to, aby cudzinci prichádzali z kresťanského prostredia, bolo dôležité pre 19 %, a to, aby boli belosi, bolo úplne dôležité pre 16 % respondentov. Tento podiel nepovažujeme za úplne zanedbateľný, najmä keď vezmeme do úvahy, že ide len o krajnú hodnotu (úplne dôležité) a za do istej miery dôležité tieto charakteristiky považovalo približne 38 % respondentov v prípade kresťanstva a 36 % respondentov v prípade svetlej farby pleti. V týchto prípadoch by boli z možnosti prísť na Slovensko automaticky vylúčení cudzinci, ktorí tieto predpoklady nespĺňajú.

1 Gallo Kriglerová, E. et al. (2020), *Cudzie nechceme, svoje si nedáme. Postoje majoritnej populácie k migrácii a cudzincom na Slovensku. Analýza kvantitatívneho a kvalitatívneho výskumu*, Bratislava, CVEK, dostupné na https://bit.ly/37uhJsC

↓ Graf 1. Ako dôležité by podľa vás mali byť nasledujúce charakteristiky pri rozhodovani o tom, či sa človek, ktorý sa narodil, vyrástol a žil mimo Slovenska, môže prisťahovať na Slovensko?

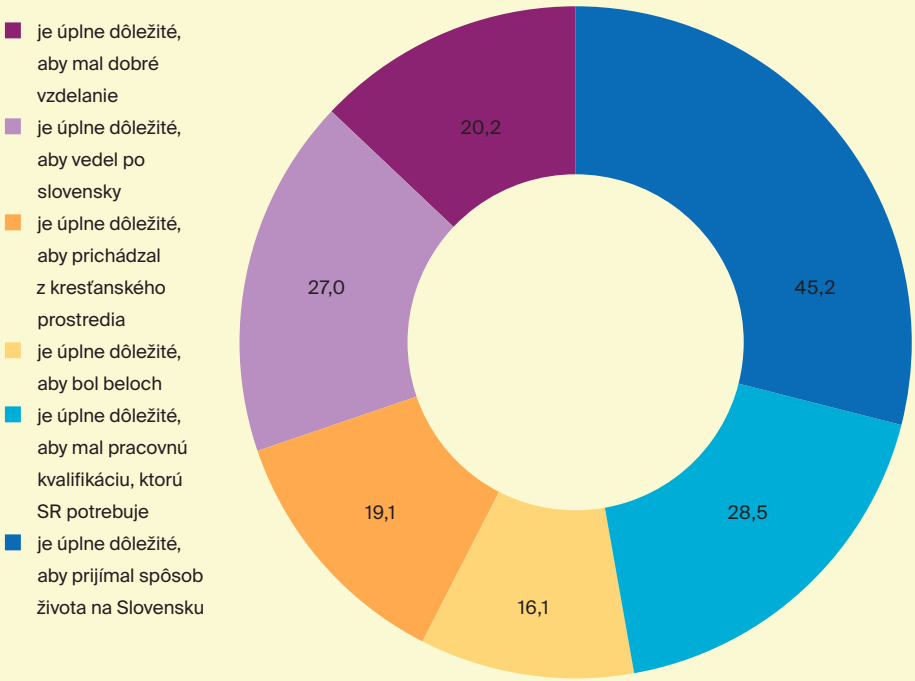

CHCEME NAJMÄ KRESŤANOV

Príslušnosť ku kresťanstvu (resp. pôvod v kresťanskej krajine) je podľa respondentov pomerne dôležitým predpokladom na to, aby cudzinci mohli na Slovensko vôbec prísť – 16 % respondentov si myslí, že Slovensko by malo umožniť prísť väčšine takýchto ľudí, 35,2 % uviedlo, že by to malo umožniť viacerým, a len 10,9 % si myslí, že by to štát nemal umožniť nikomu z týchto ľudí (teda vstup na Slovensko by nemal byť povolený ani kresťanom z iných krajín).

↓ Graf 2. Spýtam sa vás na rôzne skupiny ľudí, ktoré by mohli prísť žiť na Slovensko z iných krajín. Do akej miery si myslíte, že by Slovensko malo umožniť:

Na základe našich predchádzajúcich výskumov sa možno domnievať, že respondenti sú viac otvorení kresťanom, pretože u nich predpokladajú istú kultúrnu blízkosť, a teda plynulú integráciu. To bol koniec koncov aj argument vlády v prospech prijatia skupiny 149 kresťanských utečencov z Iraku v roku 2016.[2]

Ide, samozrejme, o veľmi zjednodušené vnímanie integrácie, ktorá akoby závisela len od jednej charakteristiky. Náboženská identita človeka je pritom len z jednou z mnohých vrstiev individuálnej identity. Integrácia je okrem toho mimoriadne komplexný proces, ktorý sa týka tak nastavenia formálnych pravidiel, ako aj množstva nepísaných pravidiel každodenného života, a v neposlednom rade ju ovplyvňujú aj postoje väčšinového obyvateľstva. Navyše, svetové spoločenstvo kresťanov tiež nie je homogénne a praktizovanie náboženstva sa líši v jednotlivých regiónoch sveta zásadným spôsobom. Ukázalo sa to aj pri skupine irackých utečencov, z ktorých veľká časť sa vrátila do Iraku, pretože integrácia na Slovensku bola pre nich z rôznych dôvodov (napr. nedostatok systémových integračných nástrojov) príliš náročná.[3]

2 Kern, M. (2015), „Kresťanských utečencov vo Ficovej rodnej obci nechcú“, *Denník N*, 3. decembra 2015.

3 Mikušovič, D. (2016), „Časť z asýrskych kresťanov, ktorí prišli na Slovensko z Iraku, sa vrátila domov“, *Denník N*, 17. mája 2016.

Najviac odmietanou skupinou cudzincov a cudziniek boli moslimovia, čo opäť potvrdzuje zistenia z predchádzajúcich výskumov. Až 56,5 % respondentov uviedlo, že v prípade moslimských obyvateľov z iných krajín by Slovensko nemalo umožniť vstup nikomu z nich a len 1,8 % uviedlo, že vstup by sme mali umožniť väčšine z nich, čo nevyhnutne súvisí s dlhodobo negatívnym politickým diskurzom o moslimoch.

Druhou najodmietanejšou skupinou boli hinduisti (46,5 %), čo môže súvisieť s tým, že hoci povedomie o hinduizme zrejme na Slovensku nie je nijak výrazné, je vnímaný ako príliš odlišný na to, aby sme jeho príslušníkov mohli akceptovať. Vstup na Slovensko židovským obyvateľom z iných krajín by mal byť zamedzený podľa 29,5 % a 19,2 % respondentov uviedlo, že vstup by mal byť zamedzený aj všetkým ľuďom z iných krajín, ktorí sú bez vyznania.

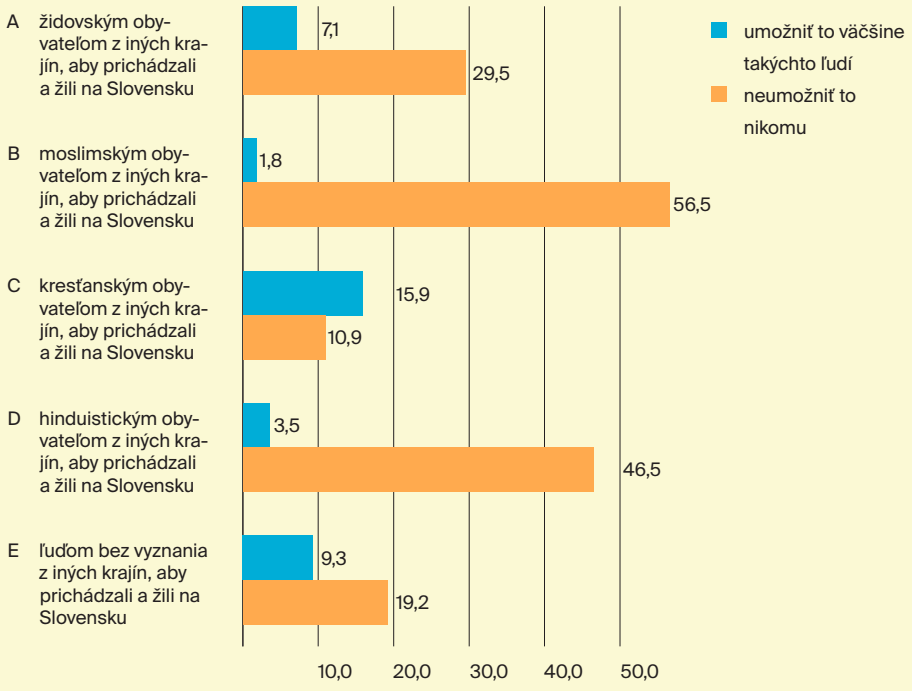

UTEČENCOV STÁLE PREVAŽNE ODMIETAME

Od roku 2015, keď do Európy začali prichádzať vysoké počty utečencov a utečenkýň, sa na Slovensku sporadicky objavuje téma ich prijímania. Postoj k nej je v spoločnosti, ale aj na politickej úrovni v zásade negatívny, a to aj napriek tomu, že počet žiadateľov o azyl sa po roku 2015 výrazne nezvýšil a dlhodobo udeľujeme mimoriadne málo azylov ročne.[4] Tieto postoje sú výsledkom mimoriadne negatívneho a sekuritizovaného politického diskurzu o migrácii a utečencoch, ktorý sa spustil na jeseň 2015. V tom čase kolidovala utečenecká kríza v Európe a kampaň pred parlamentnými voľbami na jar 2016. Príchod utečencov do Európy absolútna väčšina vtedajších politických strán využila populisticky na získavanie politických bodov za ochranu Slovenska pred príchodom „nebezpečných migrantov“.[5] Efekt tohto diskurzu stále trvá, čo sa ukázalo aj v tomto výskume – 57,7 % respondentov úplne alebo skôr nesúhlasilo s výrokom, že vláda SR by mala k posudzovaniu žiadostí o status utečenca pristupovať zhovievavo.

4 V roku 2020 to bolo napríklad len 11 udelených azylov, pričom celkový počet žiadostí dosiahol 282. Pozri viac na https://www.minv.sk/?statistiky-20

5 Chudžíková, A. H. (2017), „Obraz utečencov v médiách na Slovensku“ in: Mesežnikov, G., Hlinčíková, M. (eds.), *Otvorená krajina alebo nedobytná pevnosť? Slovensko, migranti a utečenci*, Bratislava, IVO a Heinrich Böll Stifftung.

6 Výskum Centra pre výskum etnicity a kultúry, 2021, zatiaľ nepublikované.

DOMOV S PODMIENKAMI

Mnohí cudzinci, ktorí na Slovensko prichádzajú, postupom času považujú túto krajinu aj za svoj domov. U každého z nich sa individuálny pocit domova vyvíja inak. Pre niektorých je domovom krajina, kde si kúpia dom, či miesto, kde si zaobstarajú zvieracích miláčikov.[6] Podľa respondentov z aktuálneho výskumu by však aj pocit domova u cudzincov mal podliehať určitým podmienkam. Podľa 32,5 % respondentov by sa cudzinci na Slovensku mali cítiť ako doma až vtedy, keď tu prežijú väčšinu svojho života, či keď sa úplne prispôsobia slovenskému spôsobu života a kultúre (27,9 %). Pre takmer 19 % respondentov tu však cudzinci nikdy nebudú doma, vždy budú cudzincami.

↓ Graf 3. Niektorí ľudia prichádzajú do tejto krajiny a žiadajú o status utečenca na základe toho, že sa obávajú prenasledovania vo svojej vlastnej krajine. Do akej miery súhlasíte alebo nesúhlasíte s výrokom: „Vláda by mala k posudzovaniu žiadostí o status utečenca pristupovať zhovievavo.“

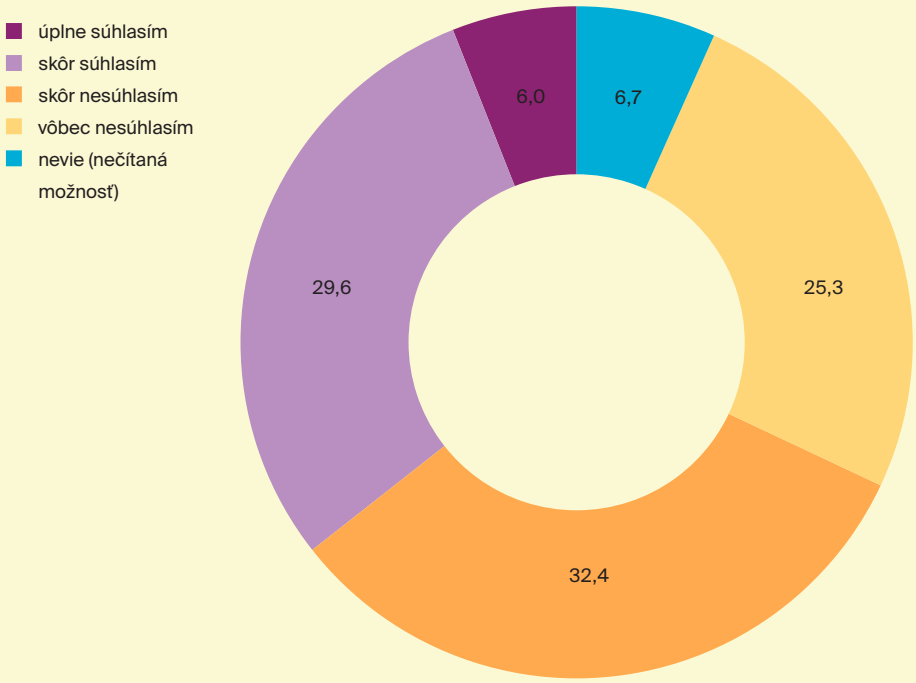

ZAČLENENIE JE NAJMÄ OTÁZKOU INDIVIDUÁLNEJ SNAHY CUDZINCOV

Obyvatelia Slovenska si myslia, že cudzinci by mali spĺňať isté predpoklady na to, aby vôbec mohli do krajiny prísť. Mnohé z týchto predpokladov sú nesplniteľné a diskriminačné (vierovyznanie, svetlá farba pleti). Predpokladáme, že za týmito postojmi je presvedčenie, že s cudzincami, ktorí tieto podmienky spĺňajú, „nebudú problémy“ a rýchlo sa integrujú bez toho, aby štát a spoločnosť museli vynakladať výraznejšie úsilie na podporu ich integrácie. Aj napriek tomu však respondenti priznávajú istý podiel zodpovednosti za začlenenie cudzincov štátu a spoločnosti. S výrokom, že štát by mal cudzincom vytvárať podmienky, aby tu mohli žiť dôstojný život, úplne alebo skôr súhlasilo 49 % respondentov. Takmer polovica respondentov si teda uvedomuje aj zodpovednosť štátu za integráciu. Istú zodpovednosť respondenti pripisovali aj spoločnosti ako takej – 38,5 % respondentov úplne alebo skôr súhlasilo s výrokom, že ostatní obyvatelia Slovenska by sa mali viac zaujímať o cudzincov a pomáhať im.

Avšak až 85,7 % respondentov úplne alebo skôr súhlasilo s výrokom, že ak chcú byť cudzinci v slovenskej spoločnosti prijatí, mali by sa snažiť predovšetkým oni sami. Zodpovednosť za to, či cudzinci budú prijatí alebo nie, teda pripisujú najmä cudzincom a miere ich snaženia. Pozitívnym zistením je, že 75,9 % respondentov skôr alebo úplne nesúhlasilo s výrokom, že cudzinci by v slovenskej spoločnosti nikdy nemali byť prijatí.

↓ Graf 4. Do akej miery súhlasíte alebo nesúhlasíte s nasledujúcimi výrokmi?

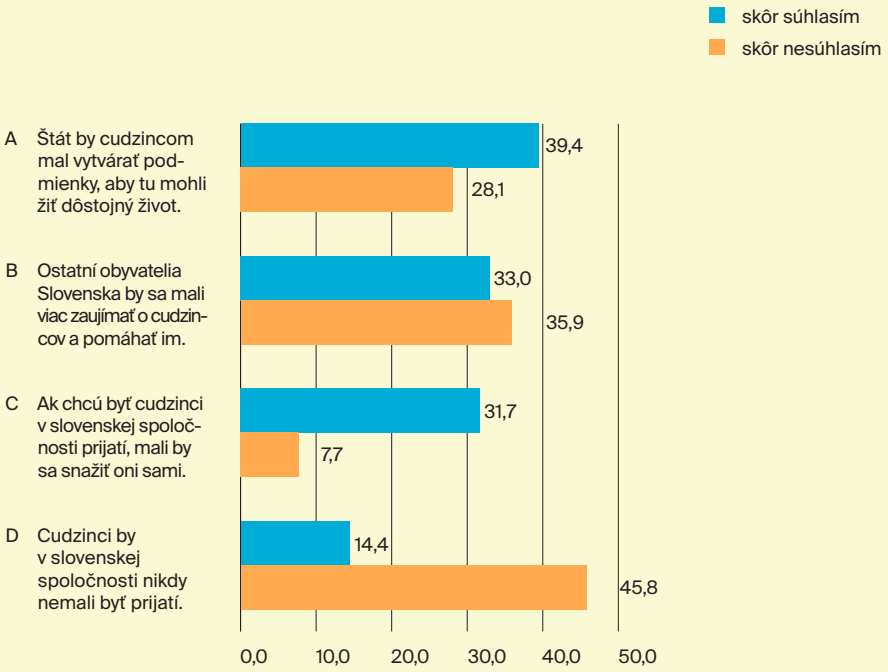

NAŠE HRANICE

Výskum Nadácie Milana Šimečku poukázal na viaceré hranice, ktoré obyvatelia Slovenska majú vo svojich mysliach, keď ide o vstup cudzincov na Slovensko a ich prijatie. V pomerne veľkej časti spoločnosti existuje jasná predstava o tom, kto by mal mať do krajiny prístup – vzdelaní kresťania s potrebnou kvalifikáciou a nebolo by zlé, keby boli svetlej pleti. Naopak, moslimovia a hinduisti by mali mať prístup úplne zamedzený podľa približne polovice respondentov.

Ak by už teda mali nejakí cudzinci prichádzať, obyvatelia a obyvateľky Slovenska považujú za dôležité, aby z nich krajina mala nejaký úžitok (dobré vzdelanie, potrebná kvalifikácia) a aby ľahko zapadli (kresťania, ovládanie slovenčiny, svetlá pleť). Zdá sa totiž, že takto jednoducho si to predstavujú – ak si biely kresťan, ktorý hovorí po slovensky, asi s tebou nebudú až také problémy. Integrácia je pritom mimoriadne komplexný a dlhodobý proces. Je potrebné zdôrazniť, že v niektorých aspektoch sú podmienky, ktoré si obyvatelia Slovenska kladú pre vstup do krajiny, diskriminačné, keďže pre mnohých cudzincov sú jednoducho nesplniteľné, nech sa snažia akokoľvek. A práve individuálna snaha cudzincov je podľa obyvateľov Slovenska kľúčová pre to, aby boli u nás prijatí – lenže snažiť sa však môžu len vybrané skupiny cudzincov a cudziniek.

Autorka pracuje v organizácii CVEK.

Elena Gallová Kriglerová

text Magdaléna Rojo
foto Noel Rojo

Cudzincov aj naďalej odmietame. Až kým ich nespoznáme osobne

Postoj Slovákov k cudzincom je odmietavejší ako v minulosti, ukazuje nedávny výskum Centra pre výskum etnicity a kultúry (CVEK). „Každá spoločnosť sa posúva niekam dopredu iba tým, že sa ľudia stretávajú a spoločne sa menia," tvrdí sociologička Elena Gallová Kriglerová, ktorá výskum realizovala.

CVEK realizuje v posledných dvoch rokoch výskumný projekt o situácii cudzincov a cudziniek a ich začleňovaní na Slovensku. Zisťovali, ako rozumejú téme integrácie cudzincov a ako sa na nej podieľajú samosprávy a ďalšie inštitúcie. Zaujímalo ich vnímanie cudzincov väčšinovou populáciou a aktuálne spracúvajú poslednú časť výskumu o tom, ako sa u nás cítia migranti a migrantky. Elena Gallová Kriglerová porozprávala pre [fjúžn] o tom, prečo si na Slovensku myslíme, že naša kultúra je nemenná, aj o tom, že cudzinci nás na pracovnom trhu neohrozujú.

M: Výskumy o živote cudzincov a cudziniek realizuje CVEK na Slovensku už viac ako desať rokov. Ako sa vyvíja postoj slovenskej spoločnosti k ľuďom, ktorí k nám prichádzajú žiť?

E: Keďže počet cudzincov na Slovensku narastá, očakávali sme, že s nimi ľudia majú pomerne veľa skúseností, a teda by časom malo dochádzať k väčšej akceptácii cudzincov. Ukázal sa však presný opak. Naše dáta sme porovnávali s dátami, ktoré získala Medzinárodná organizácia pre migráciu v roku 2009. Za desať rokov sa postoje prakticky vo všetkých oblastiach výrazne zhoršili. Toto zistenie bolo pre nás nemilým prekvapením, ale zároveň ho vieme vysvetliť.

M: Ako si ho teda vysvetľujete?

E: Rok 2015, pre ktorý bol typický príchod utečencov do Európy kvôli vojne v Sýrii, v kombinácii s tým, že na Slovensku bola vtedy predvolebná kampaň pred parlamentnými voľbami, spôsobil to, že sa práve téma migrácie stala centrálnou témou sekuritizácie. Ide o vytváranie obrazu, podľa ktorého sú odlišní ľudia nebezpeční a ohrozujú krajinu. Poznáme to z predvolebných kampaní aj v minulosti, keď boli ako hrozba zobrazované rôzne menšiny. V prvej dekáde to bola napríklad maďarská menšina, v uplynulých rokoch často aj LGBT komunita. V roku 2015 takto politici zobrazovali cudzincov a cudzinky. Aj napriek tomu, že odvtedy prešlo už šesť rokov a migrácia momentálne nie je centrálnou témou, postoje, ktoré sme odkryli, veľmi kopírujú verejný diskurz toho obdobia. Ukazuje nám to, že politici a verejné inštitúcie môžu silne ovplyvňovať postoje ľudí na veľmi dlhý čas.

M: Nakoľko sa teda to, čo si ľudia na Slovensku o cudzincoch myslia, zhoduje s tým, akí cudzinci tu s nami žijú?

E: Problém je už v tom, že práve slovo migrant sa stalo veľkou rozbuškou a vlastne už stratilo svoj pôvodný význam. U nás sú za migrantov považovaní všetci cudzinci, ktorí žijú na Slovensku, či už sem prišli ako utečenci, alebo sem prišli za prácou či vzdelávaním. Všetky tieto kategórie sa zliali do jednej skupiny, ktorej sa hovorí migranti, ale často sa pod tým práve myslia utečenci, ktorí tvoria iba nepatrnú časť celej skupiny. Všetky tieto kategórie sa zliali do jednej skupiny, ktorej sa hovorí migranti, navyše s veľmi negatívnou konotáciou.

M: Ak hovoríme o význame slova migrant, často ma zaráža, že Slováci a Slovenky sú proti migrácii, ale v konverzácii sa ukáže, že ich deti napríklad žijú celé roky vo Francúzsku, lebo si tam založili rodinu. Akoby naozaj chýbalo pochopenie slova.

E: V tomto prípade sú prítomné dva faktory. V prípade Slovákov, čo odchádzajú do zahraničia, hovoríme o fenoméne „naša šikovná Hanka". Keď odchádzajú ľudia zo Slovenska, sú to tí prispôsobiví, ktorí sa dokážu začleniť do inej spoločnosti, dokážu tam uspieť napriek tomu, že to majú veľmi ťažké. Chýba uvedomenie, že cudzinci, ktorí prichádzajú k nám, sú v rovnakej situácii.

Druhý faktor je jedným z najdôležitejších zistení z nášho výskumu. Čím viac kontaktov majú ľudia s cudzincami na Slovensku, čím pravidelnejšie sa s nimi stretávajú, tým pozitívnejšie vnímajú tému migrácie.

Ak ľudia hovoria veľmi všeobecne o nejakej skupine cudzincov, často ich vnímajú negatívne. Ak však hovoria o svojom konkrétnom kolegovi v práci, o konkrétnom susedovi či o sesternicinom manželovi, takmer vždy je to pozítivne. Osobný kontakt výrazne mení nazeranie nielen na konkrétneho človeka či konkrétnu skupinu cudzincov, ale aj na celkovú tému migrácie.

M: Okrem osobnej skúsenosti, čo je ešte rozhodujúce v tom, ako vnímame cudzincov a cudzinky?

E: Ľudia vnímajú kultúrnu blízkosť a výšku kvalifikácie ako dôležité faktory toho, či budeme cudzincov akceptovať, alebo nie. Ľudí z kultúrne vzdialenejších krajín a s nižšou kvalifikáciou prijímame menej. Keď sme sa napríklad pýtali na to, aké emócie vzbudzujú rôzne typy cudzincov, zahraniční študenti alebo vysoko kvalifikovaní pracovníci v nadnárodných firmách z Európskej únie sa ľuďom spájali s veľmi pozitívnymi emóciami. Na druhej strane utečenci, srbskí robotníci alebo moslimská rodina sa spájali s veľmi negatívnymi emóciami.

M: Veľa vašich respondentov sa zhodlo v tom, že treba cudzincov bližšie spoznať. Na druhej strane ale veľa ľudí preferovalo stretávanie sa so Slovákmi než s cudzincami. Ako sa dá dostať von z tohto začarovaného kruhu?

E: Keď rozlúskneme túto otázku, tak prídeme na to, ako žiť v tejto krajine vo väčšej súdržnosti. Mnohí ľudia u nás sú ešte stále uzatvorení, a keď sa rozprávame o rozmanitosti, sú ostražití. Nevstupujú radi do interakcie s nikým, kto je príliš iný. Z výskumu s cudzincami, na ktorom pracujeme teraz, sa však ukazuje, že na začiatku sa kontaktu skôr vyhýbame, sme skôr nepriateľskí, ale ak sa nadviazanie kontaktu podarí, skúsenosť cudzincov je, že Slováci a Slovenky sa stávajú ich veľmi blízkymi priateľmi. Potrebujeme prelomiť počiatočné ľady. Zatiaľ však stále akoby sme žili v paralelných svetoch. Kým sa o cudzincoch ako o svojich susedoch, spolupracovníkoch alebo spolužiakoch v škole nedozvieme viac, budeme mať iba čiastkové a veľmi zavádzajúce informácie o migrácii.

M: S čím ešte – okrem diskurzu počas tzv. migračnej krízy v roku 2015 – súvisí to, že na Slovensku neradi vstupujú do interakcií s ľuďmi, ktorí sú odlišní?

E: Netýka sa to len migrantov. Týka sa to aj Rómov alebo iných menšín. Na Slovensku dlhodobo nevytvárame atmosféru rozmanitosti ako prirodzenej súčasti krajiny. Stále máme pocit, že Slovensko je krajina Slovákov, mnohí politici to tak aj rámcujú. Ešte sme neotvorili diskusiu o tom, kto všetko je súčasťou tejto krajiny a čo to pre krajinu znamená. My rozmanitosť nevidíme. Pritom tu máme uznaných trinásť národnostných menšín. Žijú tu ľudia z LGBT komunity, 150-tisíc cudzincov, pol milióna Rómov aj pol

milióna Maďarov. Ale vždy sa týmto skupinám venujeme iba vtedy, keď vzniknú nejaké problémy. Potom je veľmi ľahké vnímať ich ako hrozbu. Veľmi by pomohlo, keby sme hovorili častejšie a na rôznych úrovniach v spoločnosti o tom, že je úplne prirodzené, že tu žijú všetky tieto skupiny.

M: Bojíme sa niečoho, a preto o rozmanitosti nehovoríme?

E: Neviem, či je to strach alebo či je to o tom, že nevieme, kým sme. Či máme na Slovensku dostatočné sebavedomie a ujasnenú identitu. Vieme, na čom bola založená Slovenská republika, ktorá vznikla v roku 1993? Mali sme tu tridsať rokov nejakú diskusiu o tom, čo sme za krajinu, kam chceme ísť? Vždy, keď sa hovorí o Slovensku, spomína sa krásna príroda a že by sme mali byť hrdí na to, že sme Slováci, ale nevieme to rozmeniť na drobné. Nevieme hovoriť o tom, akí ľudia v tejto krajine žijú a ako prispievajú k rozvoju krajiny, akú máme históriu v širších geopolitických štruktúrach, kto sú ľudia, ktorí pomáhali túto krajinu tvoriť. Na čom je postavená? Kam chceme smerovať v budúcnosti? Čo je naša európska identita? Nám tu akoby „ušla“ táto diskusia, či už v školách, v médiách, alebo na politickej úrovni. A keďže nepoznáme odpovede na tieto otázky, obávame sa straty niečoho, čo sa nedá ani dobre zadefinovať.

M: Navyše, aj to, kým sme, formovali v rôznych obdobiach aj migranti. Pritom vo vašom výskume sa ukázalo tiež to, že sa bojíme o stratu kultúry.

E: Je to veľmi zaujímavý fenomén, ktorý hovorí o tom, že vnímame slovenskú kultúru ako niečo, čo je absolútne nemenné a čo si musíme strážiť navždy, lebo je v neustálom ohrození. Žiadna kultúra však nie je nemenná. Vždy sa všetko vyvíja v čase a všetko, čo vnímame ako slovenskú kultúru, je výsledok stretávania sa s inými kultúrami a súvisí aj s migráciou.

M: Môžete uviesť nejaký príklad toho, ako migrácia ovplyvnila našu kultúru?

E: Migrácia ovplyvnila našu kultúru prakticky vo všetkom. Napríklad to, ako vyzerajú Vianoce posledných sto rokov. Stromček sem priniesla

nemecká komunita, ktorá sem prichádzala. Bryndzové halušky prišli s valašskou kolonizáciou. Jazyk veľmi silno ovplyvnili iné jazyky. Menia sa veľkonočné tradície, mnohé rodiny začínajú namiesto šibania a polievania dievčat hľadať s deťmi vajíčka. Môžeme sa zubami-nechtami brániť, ale bude sa to aj v budúcnosti meniť. Nikto nás nenúti meniť svoje zvyky a ja úplne rozumiem, že je to pre ľudí dôležité, ale zároveň je prirodzené, že zmeny sa dejú, a je len na nás, do akej miery to pripustíme a čoho sa budeme ochotní vzdať a čoho nie. To, že získame nejaký ďalší zvyk alebo iný spôsob trávenia sviatkov, neznamená, že musíme prísť o tie, ktoré sme mali. To je veľmi dobre vidieť v zmiešaných manželstvách, ktoré trávia sviatky viacnásobne. Ja napríklad pochádzam z rusínskej rodiny a celé detstvo sme mali Vianoce dvakrát.

M: Viac ako polovica opýtaných Slovákov vo vašom prieskume si myslí, že by sa cudzinci a cudzinky mali prispôsobiť našim zvyklostiam. Možno hovoriť o zdravej integrácii, ak cudzinec zanechá svoje a preberie všetko z kultúry krajiny, kde žije?

E: Myslím, že to sa ani nedá. Je to nereálne, lebo všetci sme vyrastali v nejakom prostredí, všetci máme nejaké korene. Predstavte si, že odídete zo Slovenska do Brazílie a už nikdy nebudete môcť hovoriť po slovensky. Toto mnohí ľudia

vo výskume naozaj vyžadovali, v pomerne vysokom percente hovorili, že by mali cudzinci aj s deťmi doma hovoriť po slovensky. Je nemožné, aby cudzinci stratili svoju identitu, lebo na nej vyrastali. Skutočnosť a každodennosť je taká, že identity cudzinca – pôvodná a nové – sa vrstvia. Aj vy sa podobne meníte, ak máte dobrého priateľa, ktorý je cudzinec, alebo máte kolegu v práci. Vzájomne sa ovplyvňujete, a tak vzniká akási nová entita. Toto treba pochopiť aj na úrovni spoločnosti. Každá spoločnosť sa posúva niekam dopredu iba tým, že sa ľudia stretávajú a spoločne sa menia. Jediné, čo môžeme robiť, je hľadať spoločný priestor, v ktorom sa budeme cítiť bezpečne a v pohode aj my, aj ľudia, ktorí sem prichádzajú.

M: Keď hovoríme o bezpečnosti, z výskumu vyplýva, že najviac odmietame moslimov a tiež to súvisí s bezpečnosťou. Vedia ľudia, ktorých ste spovedali, s čím súvisia ich negatívne pocity v súvislosti s islamom?

E: Často odkazovali na politikov, používali tie isté frázy. Zase sa teda vraciame do roku 2015. Používali aj príklady zo zahraničia, ako sú napríklad teroristické útoky v Paríži alebo v Nemecku. Čiže Slováci a Slovenky majú iba sprostredkovanú a veľmi zúženú skúsenosť s moslimami. Mali by sme robiť oveľa viac – tak ako to robí Islamská nadácia –, aby ľudia poznali komplexnosť islamu aj vzájomného spolužitia s ľuďmi, ktorí majú iné náboženské vyznanie, pretože terorizmus je extrémizmus v akomkoľvek náboženstve.

Je dôležité dostať tieto informácie aj do vzdelávacieho systému. U nás sa učí len o jednom náboženstve. Aj preto vnímame tieto témy ako hrozbu. Zároveň vnímame Slovensko ako kresťanskú krajinu a bojíme sa prečíslenia, máme pocit, že o kresťanstvo prídeme.

M: Ľudia na Slovensku sa od moslimov dištancujú, čo môžu pomôcť meniť politici i médiá. Kto ešte?

E: Delenie na „my a oni“ je psychologická vec. Do veľkej miery to môžu pomôcť zmeniť samosprávy, lebo ide o to, aby sme videli našich susedov, ľudí z komunity. Keď samospráva usporiada nejakú grilovačku, na ktorú príde rodina z Číny – ak sa to podarí, lebo to nie je úplne jednoduché –, tak nastane presne to, čo som hovorila na začiatku. Slováci a Slovenky ich začnú prijímať za svojich a z „oni“ sa stávajú „my“.

M: Lenže vo vašej prvej správe zo spomínaného projektu sa ukázalo, že samosprávy začleňovanie cudzincov neriešia aktívne. Našli sa respondenti zo samospráv, ktorí tvrdili, že to nie je potrebné, lebo ešte s cudzincami nebol nijaký problém. Chýba uvedomenie, že cudzinci sami riešia mnoho problémov.

E: Presne tak. Samosprávy sa na cudzincov pozerajú z vlastnej perspektívy. Nerozmýšľajú, či majú cudzinci dostatočné podmienky na zapojenie sa do spoločnosti, či sú rešpektované ich práva, či vedia o povinnostiach, ktoré majú voči štátu. Súvisí to aj s tým, že samosprávy sa samy boria s problémami. Majú obrovskú agendu, sú však personálne poddimenzované, vo svojej práci hasia problémy, a keď vidia, že cudzinci nie sú problém, nepotrebujú sa nimi zaoberať.

M: Mnohé samosprávy hovorili o tom, že by ich rola v procese integrácie cudzincov mohla byť len podporná pre neziskovky. Stačí to?

E: To práve naopak. Neziskovky môžu hrať podpornú rolu samosprávam. Lenže u nás neziskovky suplujú úlohu verejných inštitúcií. A to je obrovský problém. V procese začleňovania cudzincov je veľmi dôležitá aj koordinácia. CVEK spolupracoval s viacerými neziskovkami na projekte KapaCity, ktorý mal za cieľ zmeniť situáciu na samosprávach v oblasti začleňovania cudzincov.

Na tréningoch s ľuďmi zo samospráv sme robili cvičenie s názvom Integračná sieť. Účastníci boli v kruhu a klbko s niťou si posúvali podľa toho, akí aktéri vstupujú do procesu integrácie. Keď sa klbko dostalo k všetkým aktérom, vznikla pomyselná sieť. Ak táto sieť funguje, tak cez ňu cudzinec neprepadne. Ale keď vypadne napríklad polícia alebo práve samospráva či škola, začnú sa zväčšovať oká na sieti a cudzinci ňou môžu prepadnúť. Neexistuje jeden kľúčový aktér, všetci plnia veľmi dôležitú úlohu. Samospráva by celý proces mohla zastrešovať.

M: To, že nefunguje spolupráca medzi jednotlivými aktérmi, sa ukázalo napríklad aj na zbere dát o cudzincoch. Samosprávy na začiatku spomínaného projektu KapaCity ani netušili, koľko migrantov žije na ich územiach a kto sú títo ľudia, pritom by si tieto informácie mohli získavať od Úradu hraničnej a cudzineckej polície. Prečo je dôležité ich mať a poznať špecifiká jednotlivých skupín migrantov?

E: Skupiny migrantov sú veľmi rozmanité. Je dobré vedieť, že tu máme rôzne komunity, lebo situácia francúzskej komunity v IBM je úplne iná ako situácia vietnamskej komunity v menšom meste. Jednak sú tam kultúrne špecifiká, jednak sú tam pobytové špecifiká, tzn., že je rozdiel, či ste z Európskej únie alebo z tzv. tretej krajiny. Sú tam rôzne sociálne špecifiká. Môžete byť cudzinka z tej istej krajiny, a teda kultúry, aj v tom istom veku, ale práve ste v nejakej životnej situácii, na ktorú treba reagovať v kombinácii s kultúrnou špecifickosťou a s pobytovým statusom. Vysvetľujeme to trojuholníkom: osoba, podmienky alebo kultúra a situácia. Tieto tri aspekty treba kontrolovať, aby ste vedeli na situáciu cudzincov reagovať. Nie je to však vôbec ľahké, no dáta môžu byť prvým krokom.

M: V čom je rozdiel medzi integráciou Ukrajinca, ktorý príde pracovať niekde na stavbe, a povedzme vietnamskej rodiny?

E: Výskum o postojoch Slovákov k cudzincom nám ukázal, že Ukrajinci to majú oveľa jednoduchšie, lebo ich ľudia vnímajú pozitívne. Sú podľa našich respondentov vďační, slušní, sú prispôsobiví a snažia sa hovoriť po slovensky. Na druhej strane napríklad Srbi a Rumuni sú často vnímaní ako hluční a nepríjemní a tí, čo nám berú prácu.

M: Postoje ľudí k migrantom na pracovnom trhu boli veľmi nekonzistentné. Niektorí si uvedomujú, že sú tu sektory, kde po nich narastá dopyt, iní sa boja o prácu.

E: Pýtali sme sa rôznych ľudí, preto tá nekonzistentnosť. Boli ľudia, ktorí vedia o tom, že na Slovensku už nie je dostatok pracovnej sily a mnohí Slováci a Slovenky žijú v zahraničí, a tak cudzinci zapĺňajú tieto miesta. Na druhej strane boli ľudia – a tam sa to dá aj celkom pochopiť –, ktorí majú napríklad nízku kvalifikáciu, nevedia si nájsť dobrú prácu a oni vnímajú cudzincov ako konkurenciu. Lenže na Slovensku platí zákon, že na pracovné miesto môžete zamestnať cudzinca iba v prípade, že naň nenájdete adekvátneho záujemcu zo Slovenska. To znamená, že je vylúčené, aby bol cudzinec uprednostnený pred Slovákom. Toto však ľudia nevedia.

M: Zároveň opýtaní nereflektovali ekonomický prínos cudzincov a cudziniek pre krajinu.

E: Toto bolo veľmi silné. Len veľmi málo ľudí vo výskume vnímalo, že sú tu cudzinci, ktorí vytvárajú pracovné miesta alebo prichádzajú zo svojich krajín s novými inováciami. Je obrovské množstvo cudzincov, ktorí zamestnávajú Slovákov. A toto je niečo, o čom sa na Slovensku vôbec, ale vôbec nehovorí. Ani na politickej úrovni, ani na spoločenskej úrovni. Napríklad počas pandémie bolo vidno, koľko cudzincov pomáhalo. Dobrovoľne šili rúška. Tí, čo mali gastro prevádzky, donášali hasičom alebo policajtom jedlo. Je mnoho cudzincov lekárov, ktorí ešte nemajú uznanú kvalifikáciu, pretože je to veľmi komplikovaný proces, a oni sa ponúkali, že budú dobrovoľníkmi v nemocniciach. Chýba u nás poukazovanie na takýto prínos.

M: Predstavme si, že máme človeka, ktorý má stredoškolské vzdelanie a potrebuje sa zamestnať. Má pocit, že tu nie je dostatok pracovných miest a vníma cudzincov ako ohrozenie. Ako s takým človekom môžeme o migrácii komunikovať, aby pochopil, že mu cudzinci neprišli prácu vziať?

E: Empaticky. Keď sa takýto človek obáva, môže mať naozaj ťažkú životnú situáciu. Možno si naozaj nevie nájsť prácu, možno zažil nejakú neprávosť. Je dôležité, aby sme sa snažili vypočuť si príbehy takýchto ľudí a pomôcť im riešiť ich situáciu. Všetci máme nejaké životné príbehy a všetci sme zažili situácie, v ktorých sme sa nechceli ocitnúť. Veľmi často práve takáto frustrácia vedie k tomu, že vidíme, že niekto iný je úspešnejší alebo mu nebodaj štát viac pomáha. Treba vykrývať osobné nespravodlivosti a zistiť, čo je za tým silným odmietavým postojom daného človeka.

M: Veľa Slovákov podľa vášho prieskumu očakáva, že sa ľudia, čo prichádzajú žiť na Slovensko, začlenia do spoločnosti – naučia sa hovoriť po slovensky, preberú nejaké naše kultúrne zvyklosti a podobne. Integrácia je však obojstranný proces. Čo môže urobiť väčšinová spoločnosť pre cudzincov, aby sa tu cítili ako doma?

E: Drobné, susedské veci. Pozvať na grilovačku, opýtať sa, či niečo nepotrebujú. Zaujímať sa, vidieť sa navzájom v priestore. My sme v tomto prostredí vyrastali, ale cudzinec alebo cudzinka veciam nerozumejú, nemajú sa kam obrátiť. Slovensko je ešte stále vybavovačská krajina. Aj dnes potrebujete známosti na to, aby ste si veci vybavili. Môžeme vytvárať väzby, postupne, ako keby sme štopkali sociálnu sieť. Nech cudzinci a cudzinky vedia, že keď potrebujú vajíčko, môžu zazvoniť susedom.

V roku 2019 som po prvý raz navštívila miesto, z ktorého musela moja stará mama ako malé dieťa utiecť. Moji predkovia pochádzali z dediny ukrytej v horách severného Grécka a žili tam, až pokým neboli nútení opustiť svoj domov kvôli gréckej občianskej vojne (1946 – 1949). Tento fotografický projekt je cesta po ich rodnom kraji, do ktorého sa nikdy nevrátili, a dokumentácia krajiny, ktorej históriu je aj dnes cítiť na každom kroku.

text Michaela
foto Nagyidaiová

Tam, kde rastú poľné kvety

Po prekročení macedónsko-gréckej hranice som nestretla skoro žiadne auto. Čakala ma len obrovská ľudoprázdna diaľnica, ktorou som prišla do gréckeho mesta Florina a odtiaľ som hornatou krajinou stúpala vyššie a vyššie k rodnému mestu mojej starej mamy.

Kľukatá horská cesta do Antartika, po macedónsky Zheleva, bola v auguste 2019 plná rozkvitnutej zelene a malých svätýň, kde sa mohli veriaci počas cesty pomodliť alebo si pri nich oddýchnuť.

Po dlhých mesiacoch plánovania a rozmýšľania nad tým, ako, kedy a či sa sem vôbec dostanem, som šoférovala na cestách, ktoré možno raz poznala aj moja stará máma. Aj keď som do Grécka cestovala bez nej, mala som pocit, akoby bola stále pri mne. Nevedela som sa dočkať, keď zaparkujem v obci, kde sa narodila, zložím si veci a pôjdem sa prejsť a preskúmať všetky zákutia tohto skrytého miesta.

O nútenom vysídlení mojej babičky som veľa nevedela. Odmalička som vedela, že patrila k slavomacedónskej menšine na severe Grécka, viac sme sa o tom doma nerozprávali. Bolo to skrátka rodinné tabu. Nehovorili sme o tom, ani keď sme sa spolu s babičkou Lenou, ako ju voláme, hádzali v lete do vĺn na gréckych ostrovoch, jedli grécke jedlá (s ňou som prvýkrát v živote ochutnala gyros) alebo počúvali tradičnú grécku hudbu. Počas dovoleniek som si všimla, že babička sem-tam povie niečo po grécky, ale radšej hovorila po slovensky.

GRÉCKA OBČIANSKA VOJNA

Popri neustále prebiehajúcej tzv. utečeneckej kríze a reakciách slovenských politikov na túto citlivú, ale dôležitú tému som si uvedomila, ako málo viem o situácii, ktorá prinútila moju starú mamu a jej rodinu utiecť. Keďže sme sa o našom „rodinnom tajomstve“ veľmi nerozprávali, mala som pred týmto projektom obrovský rešpekt. Následky občianskej vojny sú dodnes nesmierne bolestivou témou, ktorá má neustále hlboko zapustené korene, či už v samotnej krajine, alebo komunitách, ktoré svoju domovinu museli opustiť.

Grécku občiansku vojnu zvyknú historici označovať za začiatok studenej vojny. Išlo o konflikt medzi komunistami a monarchistami v Grécku, ktoré sa ani nestihlo ekonomicky či sociálne spamätať z druhej svetovej vojny. Výsledkom bola obrovská chudoba i vysídlenie stoviek tisíc obyvateľov.

Desaťtisíce detí z Grécka presídlili do bývalých komunistických či socialistických krajín ako Československo, Maďarsko, východné Nemecko,

Poľsko alebo Rumunsko. Moja stará mama bola jednou z nich. Grécke komunisticko-partizánske jednotky ju na jar 1948 umiestnili do Československa.

Najprv bola v detskom domove v Karlových Varoch, Kyselke, potom Chrastave, ale i v Nových Hradoch či blízko Ostravy. V tom čase zriadili detské domovy výlučne pre deti z Grécka vo viacerých mestách, napríklad v Klokočovciach, Úněšove či Budišove. Babičkini rodinní príslušníci sa najmä kvôli nepriaznivej sociálno-ekonomickej situácii v Grécku rozpŕchli do celého sveta.

Nik nevedel, kedy a či vôbec niekedy budú tieto deti repatriované späť do svojej rodnej vlasti. Občianska vojna spôsobila, že veľa ľudí z krajiny odišlo dobrovoľne aj nedobrovoľne, a tak miesto, odkiaľ pochádza moja rodina, je takmer neobývané. V súčasnosti v Antartiku (Zheleve) žije menej ako 80 obyvateľov.

Netušila som, ako sa moja stará mama bude cítiť, keď s ňou začnem diskutovať o jej detstve počas vojny. Bála som sa, že v nej vyvolám staré traumy alebo nepríjemné spomienky, no vedela som, že bez spolupráce s babičkou tento projekt nikdy nebude úplný.

SPOMIENKY STAREJ MAMY

Raz sme v jeseni 2018 sedeli spolu na káve v Bratislave. Rozprávali sme sa o mojom štúdiu fotografie a vtedy som sa jej zdôverila, že premýšľam nad cestou do Grécka. Vysvetlila som jej, ako veľmi mi na tej ceste záleží a že by som ju mohla pre nás obe zdokumentovať.

Počas rozhovorov som ju ubezpečovala, že mi na moje otázky nemusí odpovedať, ale na väčšinu z nich nakoniec odpovedala. Párkrát mi opísala cestu z Antartika do bývalého Československa, jej život v detských domovoch a neskôr aj v Bratislave. Niektoré otázky zodpovedať nevedela, lebo z Grécka musela odísť ako štvorročná, a tak jej spomienky boli matné a nejasné.

Pamätala si však, že s celou rodinou žili v dome a mali aj hospodárske zvieratá. A aj to, ako sa jej otec vracal domov neskoro večer z hôr, kam nosil jedlo partizánskym jednotkám. Bol totiž jedným z nich.

Stará mama sa mi pomaly a postupne otvárala, čo vyvrcholilo pred mojou cestou do Grécka, keď mi prvýkrát priniesla archívne fotografie rodiny. Rozprávali sme sa v ten večer niekoľko hodín. Opisovala mi každého z jej súrodencov, akí boli, kde žili a ako často sa stretávali. Dojalo ma to. Až tak, že som sa neskôr v ten večer rozplakala a doteraz si neviem úplne vysvetliť prečo.

Na cestu som si pribalila aj náš rodokmeň poctivo vypracovaný mojím starým otcom, mapu regiónu a babičkin list v macedónčine, ktorú si stále pamätá trochu viac ako gréčtinu. Keďže neviem po grécky ani macedónsky, zhodli sme sa, že bude najlepšie, ak ho ukážem ľuďom v dedine. Babička v ňom napísala, kto som, prečo som prišla a že hľadám jej rodný dom.

List som využila už hneď prvý večer, keď som sa zoznámila s Nikosom a jeho vrúcnou albánskou ženou. Sedeli sme v podniku (v celej dedine sú v prevádzke dva) a pili chladené pivo. Neskôr sme sa presunuli na Nikosovu terasu, odkiaľ bol výhľad na celú dedinu. Pri tomto pohľade som cítila neskutočnú radosť a pokoj, no tiež zármutok. Neustále som uvažovala, či týmito ulicami prechádzala raz aj babička Lena.

Nikos nám ponúkol ďalšie pivo a v tichosti sme spolu pozorovali, ako posledné slnečné lúče zaliali okolité hornaté vrchy. Po západe slnka som sa konečne odhodlala ukázať list v macedónčine a náš rodokmeň. Z toho, čo potom Nikos povedal, som vyrozumela, že vraj si pamätá rodný dom mojej starej mamy.

VO VYSOKEJ TRÁVE

Na druhý deň ráno som stála pred zrúcaninou domu, kde podľa Nikosa žila moja rodina. Opakoval mi ich priezvisko, mená súrodencov mojej starej mamy a ukazoval pri tom na pozemok zarastený vysokou trávou a divokými lúčnymi kvetmi. Potom sa pozdravil a odišiel. Ostala som stáť v strede pozemku. Slnko pálilo čoraz intenzívnejšie, počula som okolo zvuky cvrčkov, rýchle pohyby hrabošov v tráve a poletujúcich vtákov.

Začala som sa brodiť cez vysokú, slnkom spálenú trávu smerom k domu. Rýchlo som odfotila zopár záberov na telefón, ktoré som poslala starým rodičom s otázkou, či je to skutočne dom, v ktorom babička vyrastala. Tento rozpadávajúci sa príbytok pre mňa predstavoval symbol minulosti a zmeny. Príroda si ho celý privlastnila a v tichosti rástla v jeho oknách, dverách a stenách. Pozorovala som ho z húštiny, keď mi zazvonil telefón. Volali mi mama a starý otec, ktorí potvrdili, že stojím pred rodným domom mojej starej mamy.

V roku 1999 sa moji starí rodičia rozhodli, že pôjdu do severného Grécka navštíviť spolu Antartiko (Zhelevo). Bol to prvý výlet mojej babičky do jej rodného kraja od roku 1948. Nikdy priamo k domu úplne neprišli a ani mi poriadne nevedeli vysvetliť prečo, ale pamätali si, že im jeden pán opisoval, kadiaľ majú ísť.

Nasledujúce dni v Antartiku som strávila s miestnymi v kaviarni pri hlavnej ceste, ktorá sa stala mojím obľúbeným miestom spolu s babičkiným domom, kam som chodievala každé ráno a večer. Obľúbila som si rannú cestu cez pomaly sa zobúdzajúcu dedinu, kde si krížom-krážom pochodovali sliepky a psy, ktoré sa so mnou rýchlo spriatelili. Dýchala som vôňu blízkych hôr, užívala si pokoj tejto lokality a dokumentovala každý jeden kút. Nechcela som zabudnúť ani jeden detail z tejto cesty.

História tohto miesta bola viditeľná a citeľná v každom kúte Antartika. Na uliciach boli opustené zrúcaniny rodinných domov. Teraz z nich vytŕčali divé trávy alebo rastliny a boli úplne prázdne. V strede obce bolo malé námestie so zatvoreným hotelom a poštou. Obyvatelia nemali v dedine ani obchod, školu či lekáreň. Len kostol (vtedy práve zatvorený) a dve kaviarne dole pri ceste, kde sa pravidelne schádzali miestni. Za týždeň som tam spoznala takmer všetkých obyvateľov tejto malej dedinky.

Jedného dňa som sa tam dala do reči s Antoniom a jeho ženou Anastasiou, rodákmi z Antartika. Už desiatky rokov žijú v Toronte, kam ich donútila odísť zlá sociálna situácia v dedine, keď boli veľmi mladí. Neverila som, keď mi Antonio oznámil, že si pamätá moju prababičku a jej syna (brata mojej starej mamy), v Toronte býval hneď vo vedľajšom dome.

Antartiko má v sebe magickú auru, ktorá ma prilákala a nechcela ma pustiť. V deň odchodu som do poslednej chvíle zvažovala, či nerobím chybu. Domáci ma presviedčali, aby som ostala, pretože cez víkend plánujú veľké oslavy, ktoré vraj musím zažiť na vlastnej koži.

Odchádzala som so slovami, že sa vrátim ďalšie leto, a s modrými lúčnymi kvetmi nazbieranými pred babičkiným domom. Vrátiť som sa nevrátila a kvety doteraz schnú v mojej poličke v Bratislave. Rada by som ale čoskoro nazbierala nové, no tentokrát spolu so starou mamou.

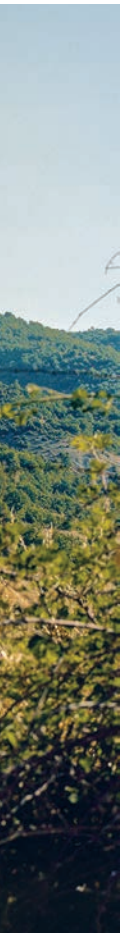

Je kraj sveta miesto, z ktorého možno hovoriť k svetu?

text Kvet
foto Nguyen

Mám rada túto fotografiu mojej mamky. Možno by ste ju dnes nespoznali. Kučeravé vlasy boli výsadou vtedajších časov, a túto premenu si zvolila iba kvôli jednému dôvodu. Otec bol totiž vo vietnamsko-čínskej vojne a chcela mu poslať aspoň niečo z domova. Mamča sa teda nahodila, vybrala to najlepšie zo skrine, prišla do fotografického štúdia s charakteristickými rekvizitami a voilà: spomienka bola na svete. Pre otca vo vojne však znamenal ten kúsok papiera nádej.

OTCOV BEŽNÝ PRÍBEH

Premýšľaš pri prekračovaní hraníc nad tým, čím sa staneš na druhej strane? Moji rodičia, migranti prvej generácie, pricestovali do celkom inej krajiny s ambíciou mať lepší život. Bežný príbeh. Napriek tomu, že už viac ako 30 rokov žijú na druhom konci sveta, stále nazývajú Vietnam svojou vlasťou.

Otec prišiel ako prvý z celej rodiny, v roku 1988, v rámci transnacionálneho programu sovietskych krajín. Slovensko a Vietnam boli sovietske – spriatelené štáty, ktoré si vďaka tomuto programu „vypomáhali". Vietnamci posielali mladú krv do Európy, aby sa dovzdelávali na vysokých školách, získali skúsenosti na odborných pracoviskách a mohli sa jedného dňa vrátiť budovať vlastnú krajinu. „Po roce 1985 se počet vietnamských pracujících na našem (československom, pozn. autora) území pohyboval každoročně kolem 17 tisíc osob."[1]

Hoci prisťahovalcov a prisťahovalkýň každoročne pribúdalo, o snahách o inklúziu sa v týchto časoch dalo hovoriť len ťažko. Podľa Daovej platil pre vietnamských/-é migrantov/-ky až do roku 1981 striktný zákaz navštevovať československé rodiny. „Jednou z najkrikľavejších foriem vydierania bolo výkupné v tých prípadoch, keď sa Vietnamec chcel oženiť s československou občiankou. Vtedy musel Vietnamec zaplatiť 54 000, 46 000 alebo 20 000 Kčs vietnamským úradom podľa toho, či išlo o študenta, robotníka so stredoškolským vzdelaním alebo obyčajnú pracovnú silu."[2]

V dôsledku tejto spolupráce sa na Slovensku začala tvoriť nemalá skupina vietnamských migrantov/-iek, z ktorých mnohí/-é pracovali v – dnes chátrajúcom priemyselnom kolose – Dimitrovke.

„Vietnamci boli zamestnaní sprvu v priemyselných závodoch, kde nikto z domáceho obyvateľstva pracovať nechcel. Okrem týchto ťažkostí museli – v porovnaní s domácim obyvateľstvom – zo svojho príjmu zaplatiť dvojitú daň: okrem všeobecne platných 15 až 20 percent z príjmu sa im strhávalo ďalších 10 percent pre tzv. vietnamský fond (pre obnovu vlasti)."[3]

Dodnes hovorovo nazývame Dimitrovkou časť Bratislavy, v ktorej žije veľká vietnamská komunita. Môj otec však nepatril k dimitrovčanom. Na Slovensko prišiel sám a takmer nikoho tu nepoznal. Mal nulový kontakt so svojou rodinou. S manželkou a dcérou päť rokov komunikoval na báze pravidelných listov; luxus vo forme medzinárodných telefonátov si dopriali iba veľmi výnimočne.

Otec na Slovensku nebol len sám, ale bol aj „iný" – pretože vyzeral odlišne od ostatných. Stačilo mu vyjsť na ulicu a okamžite pútal pozornosť a pohľady. To ho však trápilo najmenej. Rovnako ako dnes, i vtedy existovali skupiny, ktoré otvorene ukazovali svoju neznášanlivosť voči menšinám. Keď sa k tým časom vracia v spomienkach, vraví, že sa skutočne bál. Bolo to obdobie krátko pred zamatovou revolúciou v Československu v roku 1989.

V jednom príbehu, ktorý mi otec rozprával, bol na ceste do Prahy, aby sa stretol so svojimi priateľmi. Oni boli jediná rodina, na ktorú sa mohol obrátiť, keďže mama so sestrou boli stále doma. Vo vlaku rozdávali letáky s informáciami o protestoch, ktoré sa mali uskutočniť na druhý deň. Boli to študenti protestujúci proti komunistickej strane v parlamente. Mala som pri počúvaní zimomriavky a predstavovala som si, aké to muselo byť vzrušujúce, na vlastnej koži prežívať taký významný moment československej histórie. Samozrejme, že som sa otca spýtala, či išiel, a potajomky dúfala, že povie áno.

Mohol byť vo veku, v akom som teraz ja. Mladý, zdravý, odvážny človek, ktorý pozná správne hodnoty, tie, za ktoré je potrebné bojovať. Ale zabudla som, ako sa mi často stáva, že môj otec bol inej farby a vzhľadu ako zvyšok vtedajšieho Československa. Nemyslela som ani na to, že len nedávno prišiel do novej krajiny, so strachom, či tam vôbec prežije, nieto aby sa hnal bojovať za ideály, ktoré iba spoznával.

Ja som sa narodila na Slovensku, vyrastala v slovenskom kultúrnom prostredí, v dobe, keď sa už inakosť vnímala o trochu prívetivejšie.[4] Môj otec sa však vtedy ako neuznaná menšina bál, a preto sa po príchode do Prahy skryl v byte so svojimi priateľmi. Protesty neprichádzali do úvahy. Kedykoľvek videl, ako sa ľudia zhromažďujú, musel odísť. Bolo pre neho nebezpečné zostať.

1 Hlavatá I., Ičo J., Karlová P., Kučera K., Strašáková M., Šimečková Š.: Dějiny Vietnamu

2 Daová V.: Kultúrna integrácia Vietnamcov v stredoeurópskom kontexte

3 Daová V.: Kultúrna integrácia Vietnamcov v stredoeurópskom kontexte

4 Moji rodičia a ostatní členovia/-ky rodiny si však zažili svoje. Možno práve ich generácia posunula toleranciu k vietnamskej komunite na trochu otvorenejšiu úroveň. No hoci sú Vietnamci/-ky momentálne vnímaní/-é skrz prizmu pracovitých včeličiek, v dôsledku tohto zjednodušenia ľuďom chýbajú hlbšie znalosti o našej kultúre, a tým sa stráca i jej identita. Zároveň sa tým podporuje nezdravá rovnica: pracovití migranti/-ky = jediná správna možnosť.

NEZDIEĽANÁ TRAUMA AKO SÚČASŤ IDENTITY

Z rozhovorov, ktoré som viedla s mamou, viem, že jej srdce je stále vo Vietname. Keď sa oboch rodičov pýtam, či by sa vrátili naspäť, zatiaľ čo otec je presvedčený, že tu je lepšie podnebie, mama naďalej túži po návrate domov. Jedného dňa. Keď zostarne. Ale ak by ste sa na to spýtali vy, odpovedala by vám vyhýbavo alebo neutrálne. Odpoveďou by sa vyjadrovala k politickej téme, na ktorú je naučená takmer nereagovať.[5] Reagovala by totiž na vojnu, ktorá je nepochopiteľne komplikovaná; na to, čo jej predchádzalo; na to, prečo dobrovoľne – nútene odišla, a aj na systém, ktorý sa rozhodla kritizovať týmto tichým odchodom. Som rada, že žijeme v politicky slobodnom štáte.

Túto prácu píšem počas pandémie, ktorá nás zasiahla v roku 2020. Pravidelné návštevy domova v Nových Zámkoch museli vystriedať virtuálne hovory a správy. Okrem toho, že som si počas odlúčenia uvedomila hodnotu mojich rodinných vzťahov, podarilo sa mi jeden večer dostať k téme vojny. Zvyčajne sa o nej nerozprávame. Väčšinu svojich poznatkov o vojne som získala samoštúdiom, z odborných, audiovizuálnych a neosobných zdrojov. Vždy mi pripadalo zvláštne, že nemám takmer žiadne informácie z prvej ruky, s ktorou zdieľam aj krv. Ale zároveň chápem vyhýbavosť svojich rodičov: neviem sa vcítiť do kože tých, ktorí zažili vojnu, lebo som ju nikdy neokúsila.

Odstup virtuálneho rozhovoru mi dodal odvahu. Moje otázky na mamu boli jednoduché a krátke, so strachom, že by som nechtiac mohla vyvolať nepríjemné spomienky. Snažila som sa pýtať sa takmer nezaujato, až ľahostajne, pretože som dúfala, že sa to odzrkadlí aj na jej odpovediach. Že ak budem klásť otázku bezemočne, tak sa rovnako bude vynárať aj mamina pamäť – bez sprievodných citov. Asi to vyšlo. Z odpovedí bolo síce tušiť, že sú podfarbené smútkom, no boli strohé a rýchle.

↑ Z maminho archívu

V čase vietnamsko-amerického konfliktu bola mama ešte na strednej škole. Kým bežne do nej študenti chodili pešo alebo na bicykloch, vo vojenských rokoch bola cesta na vyučovanie a z neho podobná skôr prekážkovému behu. Ponad dedinu lietali rôzne lietadlá a helikoptéry, čo pre obyvateľov/-ky znamenalo, že sa nemajú vystatovať. Skrz-naskrz dedinou boli vykopané diery a jamy, kam sa v najhoršom mohli bežať skryť. Keď mi o tom mama rozprávala, videlo sa mi zvláštne, že by sa chcela vrátiť na toto miesto, k týmto spomienkam.[6] Opäť však musím myslieť na rozdiel v svojom a jej ponímaní. Život je popretkávaný rôznymi udalosťami, domov môže mať rôzne formy, no puto, čo nás spája s mamou, je jedným z tých najsilnejších.

Predkovia: mamina mama a otcov otec. Rodina je tá najzásadnejšia vec vo vietnamskej kultúre. Spýtajte sa kohokoľvek vietnamského pôvodu, a zistíte, že každá Vietnamka či Vietnamec, či už interná/-ý alebo externá/-ý, boli vychovávaní v silnom rodinnom duchu. Každé rozhodnutie má stáť na priorizovaní vzťahu s rodinou. Veľký dôraz sa kladie i na rešpektovanie predkov.

Predkovia sú v konečnom dôsledku históriou. Život každého z nich je uchovanou spomienkou, ktorá odzrkadľuje a dokazuje momenty minulosti. Aj preto tvoria tie malé dejiny veľké, aj preto je dôležité poznať osobnú históriu každého z nás. Ľudské príbehy, a teda príbehy našich predkov, sú tým autentickým, úprimným a najintímnejším dôkazom nejakej udalosti.

Môj celoživotný vzťah so starými rodičmi je založený na niekoľkých stretnutiach. S už pochovanými rodičmi môjho otca a otcom mojej mamy (česť ich pamiatke) som sa videla dvakrát. Pamätám si ich ako akúsi nejasnú, nehmatateľnú

5 Poznámka od konzultantky Beaty Jablonskej: „Uzavretosť vašej mamy k otázkam vojny, ktorú prežila, je typická pre väčšinu preživších. Aj o traumách druhej svetovej vojny sa u nás v 50. rokoch (teda po vojne) nehovorilo. Myslím nie propagandisticky, ale osobne o prežitom. Téma holokaustu v celej Európe, aj v tej západnej, sa naplno rozvinula až v 80. rokoch po filme *Šoa* (1985). A takisto vojny v krajinách bývalej Juhoslávie (90. roky) sú obrovský problém – spomínania."

6 Pôvodne som pod týmto odstavcom mala poznámku: napísať viac spomienok. No doteraz je pre nás obe ťažké pomenovať veci, ako sa stali. Jedna vec je naša jazyková bariéra, ktorá je často zdrojom našich nezhôd, plná prekladačov a nepochopených súvislostí. Druhá vec je však trauma, ktorá je typická pre ľudí, ktorí zažili vojnu.

súčasť dovolenky, ku ktorej ma viazal pocit silného puta. Bol pre mňa vtedy nevysvetliteľný, naďalej ostáva nepolapiteľný, a popísať sa dá iba rovnako neurčito.

Ostala mi babka – mama mojej mamy. S ňou som mala o trochu viac možností stretnúť sa zoči-voči. Aj tak asi nikdy naplno neporozumiem tej láske, ktorú prechovávam k jej osobe.

Keď sa pokúšam adresovať babkinu časť nášho príbehu, opäť sa opieram o rodičmi prerozprávané fragmenty. Sú krátke, ale obrazotvorné. Také, pri ktorých sa mi pomedzi slová vynárajú jasné predstavy o miestach a ich aktéroch. Najmä z týchto príbehov som pochopila, prečo ako rodina prechovávame neistý postoj voči „západniarom“.[7] Moja druhá babka si zažila počas vojny svoje.[8] Stačilo, keď mi mama povedala, ako vtrhol do miestnosti neznámy vojak a násilne ju nútil k sexuálnym aktivitám. Nemusela špecifikovať miestnosť, nemusela povedať, čo presne od nej žiadal, nepotrebovala som počuť, ako sa s tým po celý život vysporiadavala babka. Vedela som si okamžite vybaviť tú situáciu, aj keď som si ňou fyzicky neprešla. Vnútorne som prežívala to, čo ona, napriek tomu, že som ju reálne nepoznala.

Veľa sa zamýšľam nad alternatívnymi situáciami. Aký vplyv majú tieto otrasné činy na fungovanie celých generácií? Ako by sme sa správali, ak by sa nikdy neodohrali? Existovali by nasledujúce potomstvá, ak by sa zmenila jedna vec v predchádzajúcich životoch? Narodil by sa môj otec a jeho súrodenci?

Otcov otec bol vraj oddaný komunista. Táto nálepka si v rôznych obdobiach a kontextoch prešla vlastným vývinom. Pre deda to však znamenalo toto: nevyhovoval vtedajšej garnitúre, vláde tvorenej z francúzskych kolonistov, ktorá komunistov prenasledovala a trestala.

Znovu mi naši iba v skratke povedali o tom, ako bol dedo mučený. Spoľahla som sa na vlastnú predstavivosť a dokreslila sivú, šerú miestnosť, do ktorej svetlo presakovalo cez mrežovitú dieru v stene. Uprostred stála stolička, dedo bol o ňu rukami priviazaný. Moja predstava sa rozplynula tak rýchlo, ako som si ju vytvorila, len čo rodičia pokračovali: „Mučili ho elektródami v rozkroku.“ Údajne sa ho nakoniec zastali starší známi, ktorí ho od začiatku prehovárali, aby sa nahlas nepriznával ku komunistickým myšlienkam. Možno práve toto ho zachránilo. A teda zachránilo aj jeho budúce deti a ich deti.

↑ Zo série *Former stories – new histories 2019*. Dielo vychádza z nášho rodinného archívu a manipulujem s jeho fyzickou stránkou. Príchod našich na Slovensko zmenilo ich vlastné minulosti. Sú vytrhnutí z kontextu pôvodného domova a tvoria si nové histórie. Napriek tomu však nosia hranicu so sebou a identifikujú sa so svojou rodnou krajinou.

7 Toto je spoločný zaužívaný termín pre tých/tie, ktorí/-é pochádzajú z mimoázijských krajín.

8 Keď mi doma rozprávajú o vojne, nikdy ju nešpecifikujú. Je skrytou súčasťou každého z nás, pretože keď sa raz dotkne vojna jedného, tak sa dotýka aj nasledujúcich generácií – taká deštrukčná a totalitná vojna je. Predpokladám však, že mysleli na vietnamsko-americkú vojnu.

Úryvok zo záverečnej práce študentky fotografie Kvet Nguyen Jej práca vyjde aj knižne začiatkom roka 2022 vo vydavateľstve Denníka N v spolupráci s Vysokou školou výtvarných umení v Bratislave.

Podarí sa vietnamskej komunite stať sa národnostnou menšinou?

text Tina P. Hamárová
foto Kvet Nguyen

Na otázku, čo musí menšina spraviť na to, aby ju štát oficiálne uznal za národnostnú menšinu, neexistuje presná odpoveď. Slovenská legislatíva totiž v žiadnom zákone nestanovuje presné podmienky, ktoré by daná komunita mala spĺňať, či už ide o počet príslušníkov danej menšiny, alebo proces, ako diskusiu so štátom vôbec začať. Slovensko naposledy uznalo status národnostnej menšiny ruskej a srbskej komunite v polovici deväťdesiatych rokov. Spoločnosť sa odvtedy zmenila a so stále narastajúcou migráciou je oveľa pestrejšia. Napríklad vietnamská komunita prichádzala do bývalého Československa už v 50. rokoch.

MENŠINOU UŽ 70 ROKOV

Vietnamskí prisťahovalci patria medzi najpočetnejšie ázijské komunity v strednej Európe. Československo malo pomôcť povojnovému Vietnamu vychovať odborníkov a odborníčky na školách, a preto prvá generácia Vietnamcov študovala predovšetkým na stredných odborných školách a technických univerzitách. Ďalší si našli prácu vo väčších fabrikách ako Slovnaft, Dimitrovka či textilka MDŽ.

„Prišiel som ešte do bývalého Československa v roku 1987 študovať v rámci výmeny medzi dvomi spriaznenými krajinami. Získal som štipendium a vyštudoval odbor žurnalistika," hovorí Phuong Vo, ktorého poznajú všetci pod menom Danny. Chvíľu písal pre vietnamské noviny, po štúdiu začal podnikať a pomáhať s oficiálnymi prekladmi z vietnamčiny. V súčasnosti prevádzkuje v Bratislave úspešné bistro Papaya.

Po Nežnej revolúcii sa charakter vietnamskej imigrácie na Slovensku zmenil. Pôvodne štátom organizovaná migrácia prešla do spontánneho usádzania sa v krajine, pretože pre mnohých bolo Československo miestom s lepšou životnou úrovňou. Ďalší Vietnamci a Vietnamky sem neskôr prichádzali, aby sa opäť zlúčili so svojimi rodinami. Takto sa postupne rozvíjala druhá a už aj tretia generácia rodín s vietnamským pôvodom.

„Pre Vietnamcov, ktorí prichádzajú teraz, sú tu vytvorené dobré podmienky na prácu. Ak podniky platia riadne mzdy a poistenie, tak majú zabezpečené istoty, čo doma nemajú. Rozvoj na Slovensku je rýchly a veľa podnikov uvíta Vietnamcov ako zamestnancov, lebo sú zruční a pracovití," vysvetľuje podpredseda Združenia vietnamských podnikateľov na Slovensku Thanh Cuong Nguyen, ktorý sem prišiel rovnako v roku 1987 študovať psychológiu.

Podľa štatistík Úradu hraničnej a cudzineckej polície má k 30. júnu 2021 na Slovensku trvalý či prechodný pobyt 7 069 ľudí s vietnamským pôvodom. Oproti minulému roku je to nárast o vyše 650 členov komunity. Pre prípadnú registráciu vietnamskej komunity ako oficiálnej národnostnej menšiny je však dôležité, koľko z nich má aj slovenské občianstvo. Do oficiálnej početnosti národnostnej menšiny sa totiž rátajú len občania a občianky SR. Štatistický úrad eviduje ku koncu roka 2020 len 1 492 takýchto ľudí. Získať občianstvo je totiž z roka na rok ťažšie.

„Teraz sú prísnejšie podmienky, ako boli voľakedy, napríklad testy zo slovenského jazyka alebo znalosť slovenskej kultúry a histórie. Naši ľudia sa na to pripravujú dlho. Myslím si ale, že budeme mať minimálne 3 000 členov potenciálnej národnostnej menšiny," dodáva Thanh Cuong Nguyen.

Problém v povinnom občianstve národnostnej menšiny vníma aj splnomocnenec vlády SR pre národnostné menšiny László Bukovszky: „Zákon hovorí, že občan SR, ktorý žije v menšinovej obci, môže používať svoj jazyk, ale nie cudzinci. To sú také absurdné situácie, poviem vám príklad – ak na úrad v Komárne príde Maďar z Maďarska a úradník vie po maďarsky, teoreticky by sa tak nemohli spolu rozprávať, lebo zákon toto právo ukladá len občanovi SR."

NEJEDNOZNAČNÁ LEGISLATÍVA

O tom, že by sa vietnamská komunita mohla stať oficiálnou slovenskou menšinou, sa hovorilo už koncom 90. rokov. „Bol som jeden z prvých, ktorí sme šli zaregistrovať v roku 1998 Vietnamskú komunitu na ministerstvo vnútra. Poprosili ma o pomoc," spomína na začiatky formovania komunity Danny (Phuong Vo). Aj v roku 2013 a 2015 sa o ich záujme „zoficiálniť" spolok na Slovensku písalo v médiách. Počiatočná snaha sa však nepremenila do žiadnych konkrétnych záverov.

„Doteraz som sa nestretol so záujmom vietnamskej komunity o uznanie národnostnej menšiny," tvrdí splnomocnenec Bukovszky. V Rade vlády SR pre ľudské práva a národnostné menšiny pôsobí od jej vzniku, teda od roku 2011. Jediný záujem podľa neho prejavila medzitým len kubánska menšina. Ani im však vtedy nevedel dať presný „návod", ako sa stať oficiálnou menšinou.

„Na Slovensku neexistuje ucelený zákon o právach príslušníkov národnostných menšín ani proces, podľa ktorého menšinám priznávame menšinové práva. Je to na základe nejakého zvykového práva zo začiatku 90. rokov. Slovenská republika postupne nejakým spôsobom privilegovala tých trinásť národnostných menšín, ktoré sú zastúpené vo Výbore pre národnostné menšiny a etnické skupiny," dodáva Bukovszky.

Patrí tam bulharská, česká, chorvátska, maďarská, nemecká, poľská, rómska, rusínska a ukrajinská menšina, ktoré sú od roku 1990 jasne spomenuté v menšinovom jazykovom zákone. Do zákona o Fonde na podporu kultúr národnostných menšín sa okrem nich dostali aj židovská, moravská, ruská a srbská menšina.

Jednoducho povedané, zatiaľ neexistuje presný návod, ako by sa skupina ľudí so špecifickými

kultúrnymi a jazykovými črtami mohla stať národnostnou menšinou. Vieme však aspoň, aké práva im po uznaní prináležia – jazykové práva (vrátane vzdelávania v jazyku národnostnej menšiny), podpora kultúry a participácia na veciach verejných. Potom je to už len o stretnutiach, dojednávaní, vyžiadaných podkladoch, ktoré dokazujú, že daná menšina tu pôsobí dlhodobo a, samozrejme, politická vôľa. Tá by tu v súčasnosti aj bola.

„Mne nič nebráni v tom, aby som zobral na vedomie takúto iniciatívu a začal v tom konať. Sme demokratická krajina, ak by prišlo k tejto iniciatíve, mali by sa obrátiť na splnomocnenca. A ak bude v argumentácii, že cieľom je zachovať vietnamský jazyk alebo kultúru vietnamskej komunity, tak je to opodstatnená otázka a ja ich určite budem podporovať," odkázal ľuďom s vietnamským pôvodom na Slovensku Bukovszky.

BANÁNOVÉ DETI

Zdá sa, že pre vietnamskú komunitu sú v súčasnosti ideálne podmienky na to, aby ich Slovensko uznalo za národnostnú menšinu, tak ako je tomu napríklad už v Česku. Hoci tam je vietnamská menšina omnoho početnejšia (približne 60-tisíc Vietnamcov, občanov aj cudzincov), podľa zástupkyne Rady vlády pre národnostné menšiny Renaty Weinerovej by nový štatút mohol pomôcť aj slovenským Vietnamcom:

„Veľakrát sa zaoberáme aj sociálnou problematikou, teraz sa na rade riešili napríklad záležitosti ohľadom očkovania aj ďalšie veci, čo sa týka vybavovania dokladov. Myslím, že je to užitočné pre obe strany, že tie problémy sa nezametú pod koberec, ale riešia sa na úrovni štátnej správy," vysvetľuje Weinerová. Dodáva, že prioritne sú ale aktivity rady zamerané na podporu jazyka a kultúry danej menšiny. Vietnamská komunita v Česku totiž rieši, že nové generácie už takmer nepoznajú vietnamčinu, preto ich rodičia často posielajú na pár rokov do Vietnamu, aby sa zžili so svojou pôvodnou kultúrou. „Keď sa tie deti potom vrátia, stratia kontinuitu, a to môže byť problém," dodala Weinerová.

Rovnako to cítia aj slovenskí Vietnamci a Vietnamky. „Naše deti nazývame ‚banánové deti' – sú navonok ‚žltí', ale vo vnútri sú ‚bieli' ľudia," hovorí Danny. „Veľmi by sme privítali nejakú školu alebo aspoň triedu, kde sa učí vietnamčina. Hlavne aby deti nestratili kontakt s jazykom. Napríklad moje deti, ktoré majú vietnamsko-slovenský pôvod, by mohli mať možnosť naučiť sa jazyk."

Napriek tomu, že proces prijímania novej národnostnej menšiny je pomerne nejasný a vágny, pozitívne signály pre vietnamskú komunitu vysiela okrem splnomocnenca aj ministerstvo kultúry, ktoré je ochotné Vietnamcom na Slovensku pomôcť. Zdá sa, že už stačí len malý krôčik, aby sa proces minimálne naštartoval.

„Určite by sme chceli podať žiadosť, všetci sú tomu naklonení, už dlhšie sme hovorili, že je to potrebné," povedal nám Thanh Cuong, ktorý je aj členom Vietnamskej komunity na Slovensku. „Som ochotný vystupovať ako zástupca v tejto veci. Boli by sme radi, keby sme to stihli podať do konca roka." Na to však musí najskôr zasadnúť oficiálna rada komunity. V prípade, že by to nestihli, je možné, že budúci rok už budú platiť nové pravidlá. Úrad splnomocnenca totiž pripravuje zákon, ktorý by prijímanie národnostných menšín konečne upresnil a nastavil presné podmienky – to však môže byť pre niektoré menšiny komplikácia.

Podľa Dannyho nezáleží až tak na tom, aké výhody by plynuli z oficiálneho statusu národnostnej menšiny: „Ale ten štatút hovorí, že spoločnosť by nás uznala, ako súčasť tejto spoločnosti, a preto je to pre nás dôležité. Myslím, že mnohí to cítia ako ja, pretože tu žijeme už dlho a Slovensko napríklad ja považujem za svoj prvý domov."

Ján Orlovský

text Karol Sudor
foto Michaela Nagyidaiová

Ako štát stále nemáme ujasnené, ako chceme s migráciou pracovať

K: Toho, kto sleduje hodnotové nastavenie minulých aj súčasných vládnych politikov, muselo vaše vymenovanie za šéfa migračného úradu šokovať. Vyhrali ste síce výberové konanie, ale nezaskočilo aj vás osobne, že ten post dali vám – bývalému šéfovi Nadácie otvorenej spoločnosti?

J: Pre mnohých to mohlo byť prekvapenie, ale súviselo to najmä s tým, že rolu toho úradu vnímajú skreslene. Myslia si, že práve náš úrad tvorí migračnú politiku štátu a že o nej aj rozhoduje. To však nie je pravda. V rámci ministerstva vnútra je migračný úrad chápaný len ako jedna z jeho sekcií. Logicky teda plní úlohy, ktoré prídu zhora, čiže boli schválené vládou.

K: Aj váš úrad však má právo navrhovať, ako má vyzerať migračná politika.

J: Áno, ale nech navrhneme čokoľvek, posledné slovo má vláda. A tej nevieme nič prikázať. Konkrétny príklad – nová koncepcia migračnej politiky na roky 2021 až 2025 mala byť vládou schválená už v marci. Je august a stále sa tak nestalo, hoci ide o dokument, ktorý nemá žiadny dopad na financie štátu, iba rámcuje, čo konkrétne v migračnej politike majú robiť jednotlivé ministerstvá a ďalšie úrady.

K: Rozumiem, ale tým, ako ste hodnotovo nastavený, je zrejme len otázkou času, kedy prídete s politikmi do sporu. Boris Kollár, Richard Sulík, Robert Fico a ďalší využívajú tému migrantov na získavanie voličských bodov a neraz aj na strašenie.

J: To ešte neviem odhadnúť. Isté je, že migračná politika u nás dlho vychádzala zo zlých dát, nerozprávalo sa o skutočných číslach, ale o dojmoch a fabuláciách. Vďaka tomu sa migrácia ako taká aj z oficiálnych miest stále vníma viac ako ohrozenie našej krajiny než ako príležitosť. V rámci EÚ sme pritom v podiele cudzincov na celkovom počte obyvateľov tretí od konca – menej ich žije už len v Poľsku a Rumunsku.

K: Len čo vás zvolili, Fico v parlamente navrhol, aby poslanci vyjadrili znepokojenie, že migračnú politiku bude zastrešovať „sorosovec“. Okrem Smeru, Hlasu a fašistov, ktorí s ním súhlasili, vás nepodržal prakticky nik zo Sme rodina a zdržalo sa aj 21 poslancov OľaNO. To je celkom jasný signál, že za vami príliš nestoja ani mnohí vládni poslanci.

J: To je pravda, len treba pripomenúť, že pán Fico koná pokrytecky. Keď som ešte pracoval v Nadácii otvorenej spoločnosti, bola to práve jeho vláda, ktorá nám v 2016 v čase humanitárnej krízy zverila na manažovanie grant vo výške 500-tisíc eur. Iná vec je, že sme to urobili zadarmo a všetky peniaze sme preposlali iným mimovládnym organizáciám.

Keď teda kosa narazila na kameň, aj Fico vedel urobiť správnu vec. Rovnako sa správal pri potrebe vytvoriť humanitárne transfery, keď tu bolo na dočasný pobyt prijatých 1 047 utečencov. Nedá sa teda povedať, že za Fica sa migrantom nepomáhalo, ako krajina EÚ sme sa predsa nemohli tváriť, že sa nás nedotýka jeden z najväčších globálnych problémov. Škoda, že vo verejných prejavoch na to vždy zabúdal.

K: Znamená to, že ostré výroky o migrantoch, ktoré politici demonštrujú pred voličmi, sú často len pózou, aby si ich nepohnevali? Že realita je aj tak iná?

J: Presne tak. Preto by som chcel, aby sme o migrácii hovorili pravdu, aby sme sa o tomto fenoméne bavili objektívne v zmysle, že sa síce nedá zastaviť, ale dá sa dobre manažovať. Každá krajina si vie predsa stanoviť, na čo ešte má a na čo už nie.

V žiadnom prípade si však nemôžeme povedať, že v tejto téme nemáme na nič, že nikomu nepomôžeme. Navyše, na Slovensku máme skôr problém s emigráciou ako imigráciou. Ľudia nám z krajiny utekajú a nevracajú sa, určite sa neboríme s náporom migrantov, ktorí by chceli ostať u nás. Vonku žije a pracuje okolo 300-tisíc Slovákov.

K: Koľko cudzincov žije na území Slovenska?

J: Na to, že sme päťmiliónová populácia, ide o absolútne zanedbateľné číslo. Legálne ich tu žije asi 150-tisíc, čo sú necelé tri percentá celkovej populácie. Navyše, prevažne ide o bielych kresťanov, teda Srbov a Ukrajincov. Ak teda hovoríme, že vonku je 300-tisíc Slovákov, len na dorovnanie ich počtu by sme potrebovali ďalších 150-tisíc cudzincov.

K: Stále platí, že strach z migrácie vyplýva najmä z absentujúcej osobnej skúsenosti s inými kultúrami? Že ak niečo nepoznám, bojím sa toho?

J: Áno. Potvrdzujú to aj zistenia Centra pre výskum etnicity a kultúry. Komu nechýba osobná skúsenosť, tomu sa mení aj paradigma vnímania cudzincov. Nie je to teda tak, že naši občania sú a priori proti cudzincom a cudzinkám, len o nich často nič nevedia.

Kto veľa cestuje do zahraničia, obvykle má zmierlivejšie postoje. Jasné, že vždy sa nájdu takí, čo budú černochov a moslimov považovať za menejcenných, ale so zvyškom občanov sa dá pracovať. Dokážu chápať, že všetci sme ľudia, bez ohľadu na farbu pleti. A nemožno nás deliť len na dobrých a zlých.

K: Roky ste kritizovali líniu Slovenska aj krajín V4 vo vzťahu k utečencom. Čo vám najviac prekážalo? Populizmus?

J: Najväčšia výhrada smerovala k otázke kvót. Stavali sme sa proti nim, ale skutočná debata v rámci EÚ sa týkala čohosi iného – mechanizmu prerozdeľovania utečencov. Všetky krajiny V4 sa vtedy ostro vymedzili, že im nik nebude rozkazovať, koľko ľudí si majú vziať, a tak sa od toho ustúpilo.

Téma sa preto posunula do roviny, že existuje čosi ako povinná solidarita. To reflektuje už aj postoj slovenskej vlády, ktorá si teraz môže povedať, čo je ochotná do danej problematiky investovať, koľko chce obetovať a koho konkrétne medzi nás prijať.

K: Nezdá sa mi, že by v tom mala jasno.

J: Už však vážne nastal čas, aby sme si v rámci Slovenska povedali, na čo konkrétne máme a čo chceme urobiť. To si žiada otvorenú debatu a do tej sa politikom príliš nechce. Možno aj preto, že sa boria s pandémiou a s ňou súvisiacimi zdravotníckymi či ekonomickými problémami. A tiež s vlastným nastavením spolupráce. V takej atmosfére je ťažké zaoberať sa verejnými politikami, ktoré by neboli kontaminované osobnými animozitami.

K: Možno to ignorujú, lebo je to síce dobrá téma na strašenie pred voľbami, ale inak tu žiadny problém s migrantmi nemáme.

J: Je to zvláštne. Hoci Slovensko nie je cieľovou krajinou, ľudia majú z cudzincov obavy. Poďme na čísla – v čase utečeneckej krízy 2015 a 2016 u nás požiadalo o azyl len 330, respektíve 146 osôb, v 2020 to bolo 282 ľudí, pričom 177 z nich odišlo ešte skôr, než sa rozhodlo o ich štatúte ochrany. Za ostatných 10 rokov sa počet žiadateľov ani raz nedostal cez 750. Na porovnanie – Slovinsko malo v roku 2020 takmer štyritisíc žiadostí.

Žiadny obrovský príliv cudzincov nám teda v horizonte najbližších rokov nehrozí. Náš sociálny systém ani výška platov ich neláka. Ak sa totiž niekto rozhodne odísť z domova, lebo sa tam cíti ohrozený, logicky hľadá najlepšiu možnú koncovú krajinu. Presne tak to robili aj naši predkovia, keď odchádzali pracovať a žiť do Ameriky alebo do Argentíny. Chceli ísť tam, kde to bude mať najväčší prínos pre ich rodiny.

Dnes kritici napádajú, že do Európy utekajú najmä mladí muži. Lenže tak to bolo aj s našimi predkami – koncom 19. a začiatkom 20. storočia utekali za oceán najmä mladí muži. Rodiny ich tam vysielali s cieľom, aby sa tam uchytili, aby potom za nimi mohli prísť aj ostatní.

K: Raz sa aj Slovensko môže stať cieľovou krajinou.

J: A dovtedy by sme si mali urobiť jasno v tom, ako to vtedy chceme mať, teda nastaviť adekvátnu migračnú politiku. Dnes migrantov nezaujímame, čo nám dáva k dispozícii čas na stanovenie jasných pravidiel. Napríklad tak, aby sme sem lákali vysoko kvalifikovanú pracovnú silu.

Česi aj Poliaci to už robia. Bieloruský IT sektor je prakticky vyprázdnený, lebo tamojší odborníci sa presunuli do Poľska i ďalej do sveta. O to skôr by sme mali mať jasno v tom, kto chýba nám – či technici, či robotníci pre automobilky, zdravotníci, programátori a podobne. Podstatné je, aby táto diskusia bola vedená racionálne a bez vyvolávania vášní. Náš problém je, že sme sa k nej ešte vlastne ani nedostali.

K: Mnohí u nás si pod migráciou predstavujú najmä pašerákov a preplnené člny na mori, respektíve príchod islamistov a následný terorizmus. Kto môže za to, že diskusia o migrácii sa takto sploštila?

J: Jedným z dôvodov sú sociálne siete a aj médiá, pre ktoré je atraktívne dávať takéto obrázky a k nim texty o ohrození. Na druhej strane sa málo zdôrazňuje, že vôbec nie sme cieľová krajina a ani tu nemáme komunity ľudí, ktoré by nás mohli ohrozovať.

Ďalší faktor je pokrytectvo – my sami našu vlastnú migráciu vnímame ako normálnu vec, to len všetci ostatní migrujú s nekalými úmyslami. Keď Slovák migruje za prácou do Nemecka alebo Anglicka, je to v poriadku, lebo chce poctivo „makať". Keď to isté chce urobiť Nigérijčan, je to zlé, lebo isto len bude ležať na boku a užívať si sociálne dávky. Už zo samotnej ľudskej podstaty pritom vyplýva, že človek chce tvoriť hodnoty a vidieť výsledky svojej práce.

Raz som sa na Facebooku doťahoval s jednou paňou, ktorá mi tvrdila, že ak pracuje vo Viedni, tak nie je migrantkou, ale iba „gastarbeiterkou". Ide teda aj o mylné vnímanie pojmov, ktoré nás dostalo do pozície, že ak zaznie slovo migrant, človeku to pripisujeme ako negatívum.

K: Veľká kritika zaznieva voči ekonomickým migrantom.

J: Pritom práve ekonomickými migrantmi boli naši predkovia, ktorí odchádzali za prácou do už spomínanej Ameriky alebo Argentíny. Nie je na tom nič zlé.

Druhú skupinu tvoria tí, ktorí utekajú, aby sa zachránili. Utekajú, lebo sú v ohrození života. Málokto si uvedomuje, že každá z týchto skupín sa u nás spravuje iným zákonom. Sú dva – prvý je o pobyte cudzincov na Slovensku a nijako sa netýka tých, čo chcú u nás požiadať o azyl, druhý je zase určený práve žiadateľom o azyl.

Príklad – ak k nám príde človek z Maroka a chce azyl, nemá šancu dostať ho, ak doma naozaj nie je politicky alebo iným spôsobom prenasledovaný.

K: V takom prípade ho náš štát berie ako ekonomického migranta?

J: Presne tak. A náš štát si môže povedať, či jeho prítomnosť pracovný trh unesie alebo nie. Máme totiž právo si stanoviť svoje kapacity a aj to, či chceme primárne napríklad Ukrajincov a Srbov. V takom prípade Maročan u nás víza a povolenie na pobyt nezíska.

K: Ako to je s ľuďmi, ktorí utekajú pred vojnou, pred politickým či iným prenasledovaním?

J: Tých sa týka už spomínaný zákon o azyle. Ide najmä o ľudí z Afganistanu, Sýrie, ale aj Turecka. Aj vtedy sa prísne posudzuje, či ľudia majú alebo nemajú nárok na takzvanú medzinárodnú ochranu – buď azyl, alebo doplnkovú ochranu, čo je časovo obmedzená forma azylu.

Ak sa zistí, že utečencom doma naozaj ide o život, niet čo váhať, azyl treba udeliť. Iná vec je, že Slovensko nie je cieľovou krajinou ani pre túto kategóriu. Žiadateľov o azyl tu máme minimum. Minulý rok ho získali jedenásti, 27 ďalším sme udelili doplnkovú ochranu. V tej väčšej skupine to v praxi znamená, že dva roky sú chránení naším štátom, a následne sa ich situácia každý rok prehodnocuje.

K: Práve nárastu týchto čísel sa môžu obávať vaši kritici.

J: Nie je na to dôvod. Už môj predchodca mal podobný pohľad, napríklad zaviedol sociálnu prácu do našich azylových táborov. Istým spôsobom bol teda inovátorom. Že sa udeľovalo málo azylov, nebola jeho chyba, nemal to ako ovplyvniť. Ja som na tom rovnako.

To, že som prevzal post šéfa, neznamená, že sem teraz príde 10-tisíc migrantov žiadať o azyl. Zaujímajú ich najlepšie možné destinácie z pohľadu životov ich rodín, nemajú dôvod ísť k nám. Nárastu počtu žiadateľov by teda nepomohla ani svätožiara nad mojou hlavou, len zvýšená kvalita života na Slovensku, tak aby sa vyrovnala západným krajinám.

K: Nemyslel som na nárast počtu žiadostí, ale skôr na to, či nestúpne percento pozitívne vybavených žiadostí o azyl. Presne týmto strašili kritici na Facebooku.

J: Áno, je to jedna z vecí, ktorá strašila aj pána Fica. Lenže musíme vychádzať zo zákona, ktorý jasne určuje, kto môže u nás získať azyl.

EUROPA
ZÁPALKY

Kritériá, vychádzajúce zo Ženevskej konvencie, sa nedajú obísť. Azyl môže získať len človek, ktorý je doma prenasledovaný z hľadiska náboženstva, politiky, sexuálnej orientácie alebo vojnového konfliktu. Ak by sem teda naďalej prichádzali ľudia z regiónov ako doteraz, čísla sa nemajú ako meniť.

K: Ani hodnotovým nastavením zamestnancov vášho úradu?

J: Nie. To, že by niekto mohol brániť úspešnému získaniu azylu, alebo mu falošne napomáhať, je mylná predstava. Výsledné čísla by sa mohli zmeniť len vtedy, keby k nám začali vo veľkom utekať ľudia zo Sýrie či Afganistanu, kde buď trvá, alebo sa obnovuje vojnový konflikt.

K: Odkiaľ dnes primárne prichádzajú žiadatelia o azyl?

J: Z Bangladéša, Maroka a Alžírska. Ľudia odtiaľ sú prevažne ekonomickí migranti, ktorí nárok na azyl nemajú, môže teda požiadať maximálne o pracovné povolenie, to je však už záležitosť iného, nie nášho úradu.

K: Ako je zabezpečené, aby pracovník vášho úradu rovnako posudzoval situáciu černocha – moslima a belocha – kresťana?

J: V tomto som bol po príchode na úrad milo prekvapený. Nemal som zo zamestnancov pocit, že by boli hodnotovo nastavení proti migrácii. V istej časti spoločnosti pritom panovalo presvedčenie, že ide o úrad zamorený ľuďmi, ktorí migrantov neznášajú. V skutočnosti ide o profesionálov, ktorí prípady posudzujú nestranne.

Zvyšok je o politických rozhodnutiach vlády – ak sa tá rozhodne, že budeme prijímať výhradne kresťanov, a nie moslimov, náš úrad to nemá ako ovplyvniť. Môžeme apelovať, že rozhodovanie má byť neutrálne, rozhodnú však politické špičky a súdy, pretože aj žiadateľ o azyl má právo na spravodlivý proces.

K: Neférové je, že slovo moslim sa pre mnohých stalo synonymom slova terorizmus. Skúste kritikom vysvetliť, prečo nemajú cítiť moslimov ako ohrozenie.

J: Islam je náboženstvo ako každé iné. Aj s jeho rôznymi odnožami. Rozdiel v porovnaní s kresťanstvom je, že islam nemá na čele nikoho podobného ako kresťania pápeža. O výklade moslimskej viery tak môže rozhodovať každý imám, ktorý si otvorí svoju modlitebňu. Ak je radikál, problém je na svete.

My v Európe máme smolu v tom, že musíme primárne riešiť extrémistických islamistov, ktorí páchajú teroristické útoky. Pravda je však taká, že na svete žije asi 1,6 miliardy moslimov. Tí ani zďaleka nie sú vyznávačmi fundamentálneho islamu. Naopak, sami utekajú pred extrémistami, ktorí zneužívajú moslimskú vieru. Inými slovami, ak niekto uteká z Afganistanu pred Talibanom, nemôžeme ho hádzať do jedného vreca s teroristami.

Ďalšia vec – každý, kto u nás požiada o azyl, začína na polícii, pričom nasleduje jeho preverovanie rôznymi službami vrátane zahraničných. Nie je to tak, že ktosi príde, rozpovie vymyslený príbeh o prenasledovaní a my mu dáme azyl, aby tu mohol pripravovať samovražedný útok.

K: Ako si toho človeka preverujú, keď nemá žiadne doklady?

J: To sa stáva bežne. Ak niekto tvrdí, že je z konkrétnej oblasti, kde sa mu dejú konkrétne neprávosti, nie je také ťažké zistiť, či je to pravda. Máme odborníkov, ktorí poznajú stav v danej krajine, navyše cielenými otázkami sa dá zistiť, či žiadateľ o azyl tú oblasť naozaj detailne pozná – aké sú tam rieky, cesty, príroda, ako sa volajú námestia či ulice v danom meste a podobne.

K: Platí čosi ako prezumpcia neviny? Čo ak niečo žiadateľ tvrdí a vy to neviete overiť?

J: Platí princíp, že sa hľadí na najlepší možný záujem žiadateľa. Ak sú veci, kde nevieme dokázať opak, berieme to tak, že hovorí pravdu. Musí však byť z krajiny, ktorá je naozaj z konkrétnych dôvodov vnímaná ako pre život nebezpečná.

Opakujem – proces udeľovania azylu u nás je mimoriadne prísny a trvá pomerne dlho. Žiadny Slovák u nás také preverovanie nikdy nezažil. Vo výsledku však znamená udelený azyl aj prejav ľudskej spolupatričnosti, že dokážeme pomôcť niekomu, koho doma prenasledujú a ide mu o život. Ani zďaleka pritom nepomáhame toľkým, koľkým by sme mohli.

K: Častý argument kritikov znie – ak niekto uteká pred vojnou, prenasledovaním či hladom, prečo neostane v prvej bezpečnej krajine?

J: Áno, toto počúvam často. Predstavme si, že sa do takejto hraničnej situácie dostaneme my sami. Logicky by sme sa snažili dostať do krajiny, z ktorej by sme mali pocit, že tam dokážeme nájsť nový a dôstojný život.

Bežné je, že ľudia z Afganistanu či Sýrie utekajú tam, kde už majú svojich známych, kamarátov, susedov, spolužiakov, prípadne vzdialených členov rodiny. Chcú ísť teda tam, kde im má na začiatku kto pomôcť, kde nebudú na všetko sami. Každý, kto sa vydá na cestu do totálneho neznáma, chce na konci vidieť akúsi nádej, že to dobre dopadne.

Z čoho tí ľudia vychádzajú? O Slovensku nikdy nepočuli. Prečo by teda chceli ostať u nás, keď napríklad o Nemecku vedia oveľa viac? Prečo by sa potom nepokúsili dostať o pár stoviek kilometrov ďalej, kde by to predsa len mohli mať ľahšie? Argument o prvej bezpečnej krajine preto neberiem, nemá oporu v ľudskej podstate.

K: Podstatné teda je, že nestačí odísť do bezpečnej krajiny, ale tam, kde je šanca na dôstojný život?

J: Samozrejme. Často sa hovorí, že pre Sýrčanov je prvou bezpečnou krajinou Turecko. Lenže tam už sú milióny Sýrčanov, ktorí len živoria. Naproti tomu stojí Nemecko, ktoré má svoj imidž a dáva im nádej, že tam môžu začať nový, úspešný a dôstojný život. Slováci by sa v obdobnej situácii rozhodovali rovnako.

Prekvapuje ma tiež, keď niekto o Sýrčanoch u nás hovorí ako o zaostalej krajine, ktorej obyvateľov treba učiť umývať si ruky. Pravda je taká, že sýrska kultúra je staršia ako slovanská. Má päťtisíc rokov a vnímať ju ako zaostalú je naozaj nepatričné až smiešne.

Všetkým odporúčam prečítať si knihu *Americký cisár* od Martina Pollacka, ktorá nádherne opisuje, čo sa počas masového vysťahovalectva dialo Slovákom pred mnohými rokmi.

K: Na obálke knihy je uvedené, že Slovanov považovali za nekultivovaných lenivcov, ktorí sa nevedia asimilovať a ktorí štátu prinesú viac problémov ako úžitku.

J: Áno, takto vnímali napríklad ľudí z Haliče, ktorí pre chudobu odchádzali do zahraničia, teda sa stávali ekonomickými migrantmi. A to ani neboli politicky prenasledovaní. Vysmievať sa teda Sýrčanom či Afgancom je hlúpe.

K: Zvyknú žiadať o azyl aj bizarné, respektíve úsmevné prípady?

J: Jasné. Napríklad jeden Nemec žiadal u nás o azyl, lebo sa v Nemecku cítil ohrozený. Rovnako žiadal o azyl Američan, ktorý tvrdil, že USA sú pre neho nebezpečné, že je šľachtic a má osobný kontakt na Putina. A tiež nás oslovil Poliak, ktorý chcel azyl na Slovensku s odôvodnením, že sa tu ako otec rodiny bude cítiť bezpečnejšie.

K: Čo vám dnes najviac na úrade zväzuje ruky?

J: To, že stále nemáme oficiálne zarámcovanú migračnú politiku na ďalšie obdobie, konkrétne do roku 2025. My ako úrad sme akoby pripravili a naformátovali plátno, vláda naň však teraz musí namaľovať konkrétny obraz. Poskytli sme jej dáta, akýsi zoznam farieb, zvyšok je na nej.

Zároveň chceme presadiť, aby sa už v tejto oblasti nepostupovalo na základe dojmov, ale na základe najlepšieho možného záujmu Slovenska.

K: A ten znie?

J: Že sa migrácie netreba báť, ale pracovať s ňou ako s príležitosťou. Radi by sme zmenili vnímanie cudzincov našimi občanmi, a je jedno, či ide o žiadateľa o azyl, azylanta, alebo len človeka, ktorý prišiel zo zahraničia a dlhodobo tu pracuje. Chceme, aby ich naša spoločnosť vnímala ako našich partnerov a susedov.

Máme tu už síce mestá, ktoré vidia túto tému progresívne, napríklad Bratislava, Žilina, Banská Bystrica, Prešov či Košice, priestor však vidím aj v ďalších. Žiadne štatistiky u nás nepotvrdzujú, že cudzinci by u nás boli zlom či rizikom.

K: Kritik by namietol, že ak vytvárajú izolované komunity, vznikajú problémy.

J: Áno, to počúvam aj ja – vraj nebezpečné je, že napríklad Srbi v Trnave sa medzi sebou neraz pobijú. Prečo sa to však deje? Lebo niekto má pocit, že ich stačí natlačiť do jedného internátu, kde majú tráviť čas po osemhodinovej šichte v práci. Čo majú potom robiť? Ich jediným riešením je opíjanie sa.

Keby sme sa však s nimi rozprávali, zistili by sme, čo presne potrebujú. Možno ihrisko, kde si zahrajú futbal, možno iné možnosti kultúrneho či športového vyžitia. Ak na to kašleme, logicky tam vznikajú napätia aj konflikty. Štát rozhodne, že dá dotáciu automobilke, ale ani mu nenapadne predchádzať pnutiam a konfliktom, ktoré vzniknú tým, že veľkú skupinu cudzincov uzavrieme do jedného priestoru bez možností inej realizácie.

K: Chýba teda komplexnejšie uchopenie témy cudzincov na Slovensku?

J: Jednoznačne. Život cudzinca u nás nie je ohraničený len pracovnou dobou. Lenže to vidia len tí, ktorí sú blízko a fungujú tam, teda samosprávy. Keď už teda existujú možnosti dotácií pre investorov, prečo ich na riešenie sociálneho vyžitia cudzincov nedostávajú aj samosprávy? Veď aj cudzinci sú ľudské bytosti, nie roboti, ktorých život sa obmedzuje len na pásovú výrobu.

Keď príde z práce Slovák, čaká ho doma rodina, záhrada, priatelia, všetko možné. Srb sa vráti na ubytovňu a nečaká ho nik. Kto sa potom čuduje stupňovaniu napätia a konfliktom, keď frustrovaných koncentrujeme na jedno miesto a neposkytujeme im alternatívy vyžitia? Vo výsledku sa potom nadáva na cudzincov, hoci zlyhal ktosi iný.

K: Pre médiá ste povedali, že krajiny EÚ by mali hľadať konsenzus v smerovaní migračnej politiky a intenzívnejšie pracovať na problémoch, ktoré sú z dlhodobého hľadiska identifikované ako najzásadnejšie. O ktoré ide?

J: Napríklad o záležitosti pracovného trhu, kde by sme mali mať všetky krajiny EÚ jasno, koľko a akých pracovných síl potrebujeme. Bude mať kto u nás pracovať na budúcich dôchodcov, keďže starých ľudí pribúda viac ako ekonomicky aktívnych?

Často sa tiež hovorí, že pomáhať treba priamo na miestach, odkiaľ ľudia utekajú. Vieme však, ako na to? Debatujeme o tom, ako pomôcť priamo v krajinách, kde vznikajú problémy? Čo vieme urobiť, aby k nám nemuseli utekať ľudia z Bangladéša, Maroka či Alžírska? Mám pocit, že v tom tápeme.

K: A v čom by sme vedeli pomôcť?

J: Určite aspoň využitím voľných kapacít tým, že by sme ľuďom poskytovali dočasné útočisko v podobe humanitárneho transferu. Ide o presun osôb do krajín, ktoré sa rozhodli ich prijať, pričom u nás zotrvajú len nevyhnutné obdobie niekoľkých mesiacov pre jazykovú a kultúrnu orientáciu.

V Humennom na to máme ideálne podmienky s kapacitou 250 osôb. Za obdobie, čo som riaditeľom migračného úradu, neprekročil počet osôb v našich utečeneckých zariadeniach číslo 60. To je inak aj ďalšia odpoveď na otázku, či niečo zlé z hľadiska prílevu migrantov spôsobil môj nástup do funkcie. Nie, lebo atraktivita krajiny sa meria podmienkami pre život, a nie tým, kto sedí na vrátnici.

K: Ako šéf migračného úradu ste stále len štátnym úradníkom. Patrí k vašim povinnostiam aj reagovať na prípadné nezmysly, ktoré o migrantoch trúsia politici?

J: Na výpady pána Fica som nevidel dôvod reagovať. Viem si však predstaviť, že ak niektorý politik pôjde vyslovene za hranu toho, čo máme oficiálne určené v migračnej politike, tak sa ozvem. Najmä v prípade, že ma k niečomu konkrétnemu oslovia médiá. Nerobím si však ilúzie, že by som niektorého politika svojím vplyvom dokázal prekonať. Tak je to aj v mnohých iných krajinách, nielen na Slovensku.

Ján Orlovský (1966) vyštudoval FTVŠ Univerzity Komenského v Bratislave a Ústav medzinárodných vzťahov Karola Rybárika pri Právnickej fakulte UK. Pôsobil v zahraničnej službe Slovenska, z toho sedem rokov ako tajomník na zastupiteľskom úrade SR v USA. Neskôr bol hovorcom a riaditeľom kancelárie predstavenstva Západoslovenskej energetiky. V rokoch 2015 až 2020 ako výkonný riaditeľ viedol Nadáciu otvorenej spoločnosti. Od januára 2021 je riaditeľom migračného úradu.

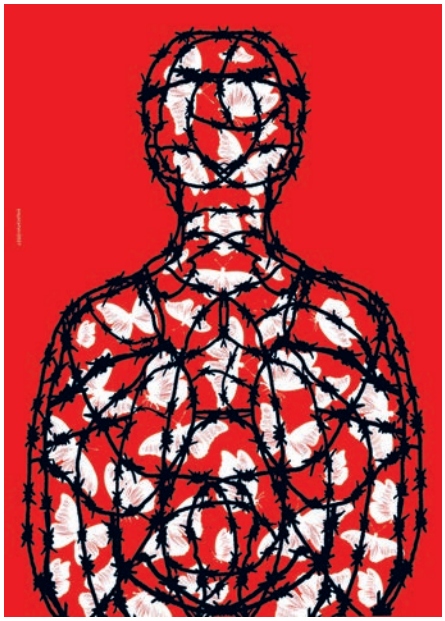

1. miesto: Wang-Jia-Min
   Názov: Invisible
   Hodnotenie poroty: Univerzálne posolstvo je spracované jednoduchým a pritom nápaditým grafickým spôsobom, ktorý symbolicky odkazuje k potrebe korekcie spoločenského nastavenia. Aktívne grafické gesto vyjadruje snahu o zmenu a potrebu aktívneho prístupu každého z nás.

+ Špeciálne uznanie: Alejo Cañer
  Názov: Cages
  Komentár poroty: Porota ocenila silné a jasné grafické spracovanie, ktoré reaguje nielen na tému tohtoročného open callu Svet, ktorý máme doma, ale aj na situáciu, ktorú prežívame posledné mesiace – na pocit izolacie a osamelosti.

Téma migrácie a integrácie cudzincov a cudziniek ešte stále rozdeľuje spoločnosť. Počúvame názory, že cudzinci ohrozujú našu kultúru, že nám berú prácu, že nie sú prínosom pre našu krajinu. Mnohí a mnohé pritom osobne nepoznajú žiadnych migrantov či utečencov.

Na Slovensku dnes žije už vyše 150-tisíc cudzincov a cudziniek. Sú našimi susedmi, kolegami, priateľmi či dokonca rodinnými príslušníkmi. Tvoria neoddeliteľnú súčasť tejto krajiny a prispievajú k rozvoju slovenskej spoločnosti. Predstavujú svet, ktorý máme doma. Slovensko vždy bolo a vždy bude multikultúrnou krajinou. A práve národnostné, etnické a náboženské menšiny – tie staré i tie nové – ju robia pestrejšou a bohatšou.

V Nadácii Milana Šimečku sme preto vyhlásili už druhý ročník súťaže pre vizuálne umenie ART OF FJÚŽN s témou Svet, ktorý máme doma. Zámerom výzvy bolo objavovať prejavy rozmanitosti v každodennom živote Slovenska či v iných krajinách. Obraz o migrácii často určujú najmä politici a migračná karta sa vyťahuje ako politická agenda s prímesou strachu a ohrozenia. Autori a autorky „dostali“ do rúk takúto migračnú kartu a vo svojich prácach mohli nanovo nastaviť pravidlá hry. Akceptovali sme práce z celého spektra vizuálneho umenia, ktoré zachytávali stretávanie, prenikanie a miešanie rôznych

kultúr, interkultúrne spolužitie či kultúrnu diverzitu.

Spomedzi päťdesiatich prihlásených prác vybrala porota v zložení Olja Triaška Stefanović (predsedníčka poroty, fotografka), Lenka Kukurová (kurátorka, umelecká kritička a aktivistka), Anna Jacková (šéfeditorka fjuzn.sk), Mykola Kovalenko (grafický dizajnér) a Piotr Gąska (fotograf) tri víťazné práce a jedno špeciálne uznanie.

Víťazné diela spolu s ďalším výberom poroty budete môcť vidieť v objekte Archipelágo na Tyršovom nábreží v Bratislave. Všetky prihlásené práce nájdete na webe festival.fjuzn.sk.

2. miesto: Katarína Šoltisová
Názov: Vietnamské rezance
Hodnotenie poroty: Dielo odľahčeným spôsobom spracúva závažnú spoločenskú tému: spolužitie a prelínanie kultúr. Odkaz k folklóru pointu diela hravo približuje širokej verejnosti a robí ho miestne špecifickým.

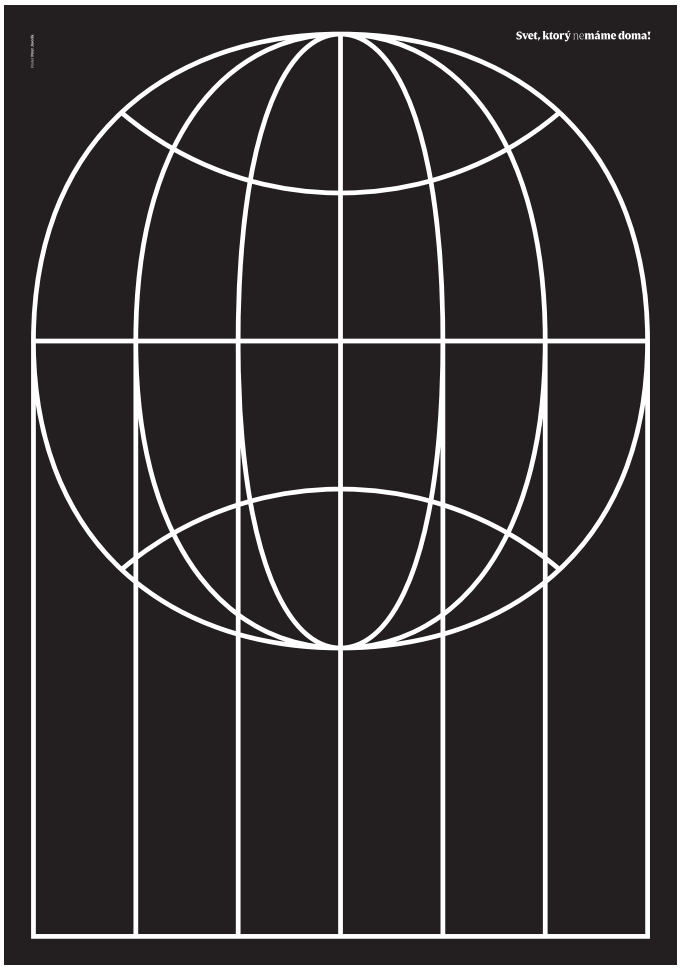

3. miesto: pidzej
Názov: Svet, ktorý (ne)máme doma!
Hodnotenie poroty: Dielo trefne vypovedá o bariérach v spoločnosti, pričom využíva minimálne grafické prostriedky na dosiahnutie maximálneho účinku výpovede.

Chodia s cudzincami na úrady, pomáhajú riešiť zložité situácie migrantských rodín v školách. V ešte komplikovanejších prípadoch asistujú pri domáhaní sa nevyplatených platov. Interkultúrni pracovníci z brnianskeho magistrátu podporujú začleňovanie tisícov cudzincov a cudziniek v meste.

text Magdaléna Rojo
foto Noel Rojo

Stavajú mosty. Medzi cudzincami & inštitúciami

↑ Miesta stretnutí vietnamskej komunity sú aj na tržniciach.

Alexandru Ceban prifrčal k autobusovej stanici v Brne na kolobežke. Vysoký Moldavec v športovom oblečení sem chodí aspoň raz do mesiaca. V horúci júnový deň je počasie pre prácu v teréne ideálne. Ani sneh či dážď ho však neodrádzajú od toho, aby sa vydával čakať autobusy. „Chodievam sem, lebo miesto je staré, ale ľudia sú vždy noví," vraví interkultúrny pracovník Magistrátu mesta Brno. Jeho úloha na stanici je jasná: identifikovať pasažierov, ktorí prišli z Moldavska, Rumunska či z Ukrajiny, predstaviť sa im a ponúknuť svoje služby.

Vyberie si jedno z výstupišť a čaká. Nikdy nevie, aké dlhé bude čakanie. „Autobus z Moldavska prechádza cez dve hranice, Rumuni nie sú v Schengene, doba trvania cesty je preto vždy nejasná," vraví pravoslávny kňaz Ceban. Čaká a pozoruje prichádzajúce autobusy. Pár ľudí vystupuje z autobusu zo smeru Kyjev. Obzerá sa po cestujúcich a snaží sa ich identifikovať. Tam postávajú dvaja muži s brašnami cez plece. Tam zase dvojica s vecami zabalenými v tzv. tureckej taške. Brašna i hranatá taška s kockovaným vzorom môžu byť znakom, že ich majiteľom je niekto z Cebanových končín. „V takých taškách si nosia Moldavci i Ukrajinci nákupy z Turecka," vysvetľuje, ako rozoznáva krajanov.

Počká, kým si dvojica zloží veci a posadí sa na lavičku. Potom k nim pristúpi a po rumunsky sa opýta, či sú z Moldavska. Odpovedajú v ruštine. Tú ovláda Ceban tiež. S úsmevom na tvári im odovzdáva svoje vizitky a krátko vysvetľuje, že pracuje pre miestny magistrát a môžu sa na neho obrátiť, ak by čokoľvek potrebovali. „Ak ide o Moldavcov, často nechápu, že im ponúkam niečo zadarmo. Väčšina si myslí, že niečo predávam. Boja sa, že som podvodník. Ak si jeden-dvaja zoberú vizitku, je to úspech. Tí ostatní prídu za nimi, keď odídem," hovorí o prvom kontakte.

Väčšina tých, ktorých oslovuje, sem prichádza na tri mesiace. Pracujú na stavbách, v skladoch na ovocie, v mäsovýrobe. Vracajú sa opakovane. Vždy na turistické víza. Žiadať o pracovné vízum je na dlhé lakte.

Neskôr sa Cebanovi ozývajú klienti, ktorí riešia napríklad nezaplatenú prácu či iné podvody. Okrem podobných náročných prípadov však ide interkultúrnemu pracovníkovi najmä o to, aby jeho krajania pochopili, ako to v Českej republike funguje, a nedostali sa do rozporu so zákonom. „Integrácia pri niekom, kto sem chodí krátkodobo, znamená pochopiť systém a kultúrne odlišnosti. Napríklad, že sa nejazdí električkou bez zaplatenia či to, že treba platiť za komunálny odpad," vraví Ceban v skratke.

OD NEZISKOVIEK K MAGISTRÁTU

Alexandru Ceban nie je jediným interkultúrnym pracovníkom Magistrátu mesta Brno. Miestna samospráva získala v roku 2017 grant na začleňovanie cudzincov od Európskej komisie v rámci programu sociálnych inovácií. Počet cudzincov v Juhomoravskom kraji, a teda aj v Brne, každým rokom rastie. V spomínanom roku 2017 ich bolo asi 28-tisíc. O dva roky neskôr už viac ako 33-tisíc, takmer 9 % populácie mesta. Podobne je na tom štatisticky Bratislava.

Rovnako ako na Slovensku, aj v Českej republike bolo začleňovanie cudzincov a cudziniek najmä prácou pre neziskové organizácie. „Odbory sociálnej starostlivosti v obciach Juhomoravského kraja evidovali v tom období menej ako desať klientov, ktorí pochádzali zo zahraničia," spomína Lenka Šafránková Pavlíčková, ktorá stála na začiatku projektu podporeného spomínaným grantom a dnes je koordinátorkou interkultúrnej práce na oddelení sociálneho začleňovania na Magistráte mesta Brno.

„Niektorí úradníci hovoria, že cudzinci nepotrebujú pomoc, že si vystačia sami. Je to čudná predstava, lebo ak cudzinec príde a niečomu nerozumie, otočí sa a odíde," popisuje mylné predstavy interkultúrna pracovníčka pre ukrajinskú sekciu Kateryna Hertlová.

Kým v Portugalsku, Nemecku či Španielsku sa interkultúrna práca rozvíjala už koncom 20. storočia, na území Česka sa prvý akreditovaný vzdelávací kurz v odbore uskutočnil až v rokoch 2013 – 14. V roku 2017 pôsobili interkultúrni pracovníci najmä v mimovládnom sektore. Bola to nezisková organizácia Klub Hanoi, ktorá začala rozvíjať koncept vzdelávania interkultúrnej asistencie vietnamskej menšine. Bežnejšia bola pozícia komunitných tlmočníkov, ktorých kompetencie však interkultúrna práca presahuje.

V súčasnosti je interkultúrna práca štandardizovaná Ministerstvom práce a sociálnych vecí ČR, čo znamená, že je riadne definovaná aj v Národnej sústave povolaní. Štandardizácia však nebola nevyhnutná na to, aby sa interkultúrna práca usadila na brnianskom magistráte. Dnes je tamojšia prax príkladom pre ďalšie mestá naprieč Českou republikou a mohla by byť aj u nás.

KORENE ZA HRANICAMI

Na začiatku bol riadny zber dát o cudzincoch na území mesta. Pre porovnanie, na Slovensku samosprávy často nemajú informácie o tom, kto sú migranti na ich území. To je však kľúčom k nastaveniu spolupráce s cudzineckými komunitami.

Interkultúrni pracovníci magistrátu v Brne sa dnes venujú práci s niekoľkými komunitami cudzincov. „Chceli sme pracovať s najpočetnejšou skupinou, ktorou sú po Slovákoch Ukrajinci. Ďalšia komunita je vietnamská, lebo ich integrácia je najzložitejšia, ale podpora pre nich bola najmenšia. Arabsky hovoriaci cudzinci a cudzinky sú ďalšou skupinou, a to kvôli väčšej jazykovej i kultúrnej vzdialenosti. Poslední sú Rumuni, keďže tu neexistovala podpora pre občanov Európskej únie a tiež preto, že rumunčina pokrýva aj Moldavcov, ktorí sem chodia za prácou," vysvetľuje Šafránková Pavlíčková logiku výberu cudzineckých komunít. V Brne vedia, že sú tam ďalšie komunity, ktoré by bolo možné podporiť. Ich práca je však stále akýmsi pilotným projektom a pre testovanie metód interkultúrnej práce si na začiatku zvolili tieto skupiny.

Väčšina interkultúrnych pracovníkov na magistráte pochádza z jednotlivých cudzineckých komunít. Keďže majú migrantskú skúsenosť, vedia sa lepšie vcítiť do situácie klientov.

Napríklad Karin Atassiová aj Naďa Khouderová z arabskej sekcie majú jedného z rodičov z Česka a druhého zo Sýrie. Vo svojej komunite boli akýmisi styčnými bodmi už predtým, ako sa stali zamestnankyňami magistrátu. Podobná bola situácia Ukrajinky Hertlovej s maďarsko-bieloruskými koreňmi, na ktorú sa krajania obracali už vtedy, keď učila na miestnej univerzite ruštinu.

← Veľká časť interkultúrnych pracovníkov má vlastnú migrantskú skúsenosť.

Nájsť správnych ľudí bolo podľa koordinátorky interkultúrnej práce kľúčové. Hľadala ľudí so životnými skúsenosťami, ktorí porozumejú systému, pôjdu do terénu, prehovoria na konferenciách a budú vo svojej práci vidieť zmysel.

TRŽNICE I VIRTUÁLNY TERÉN

Osobný záujem je v prípade vietnamskej komunity nevyhnutný. „V našej kultúre je dôležité sa zaujímať – pýtať sa na rodinu, na zdravie," vysvetľuje terénny pracovník z vietnamskej sekcie oddelenia sociálneho začleňovania Hoang Van Tien. „Ak chceme Vietnamcom pomáhať, je potrebné sa s nimi stretnúť osobne."

Tien trávi najviac času na miestach, kde Vietnamci podnikajú – v obchodoch a na známej vietnamskej tržnici na Olomouckej ulici. Tam sa pýta, čo jeho krajania potrebujú a buduje ich dôveru voči práci magistrátu.

Každá cudzinecká komunita vyžaduje iný prístup. Pre arabsky hovoriace interkultúrne pracovníčky je terénom ich bežný život. Napríklad Karin Atassiová sa zoznámila s pani Safou Soulimanovou na rodičovskej schôdzke v škole. Neskôr jej s kolegyňou pomáhali nájsť autoškolu pre dcéru, kde by hovorili po anglicky, či lekára, s ktorým by sa vedela dorozumieť.

Terén môže byť aj virtuálny. Interkultúrni pracovníci sú členmi rôznych cudzineckých skupín na Facebooku. Vidia, aké problémy ich krajania riešia, a ponúkajú im pomoc.

„Jedným z cieľov terénnej práce je zisťovanie potrieb, aby sme vedeli vytvoriť integračné nástroje. Druhým je informovanie o tom, čo robíme, napríklad o integračných prednáškach vo vietnamčine o témach školstva či iných akciách pre vietnamskú komunitu," vysvetľuje hlavná metodička pre vietnamskú sekciu Julie Lien Vrbková. Je Češka, ale študovala vietnamčinu a vietnamskú kultúru a v minulosti žila vo Vietname.

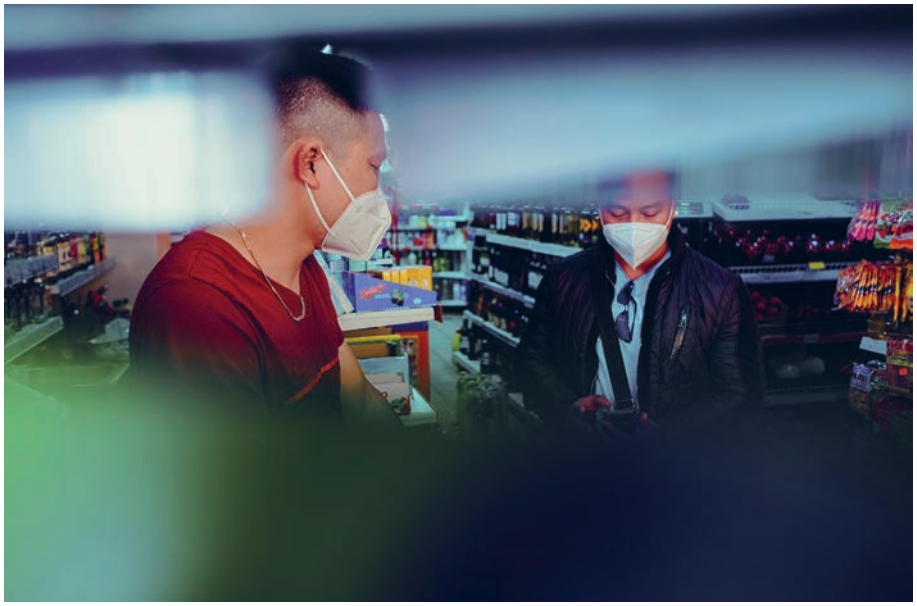

↑ V teréne interkultúrni pracovníci zisťujú potreby komunity aj ponúkajú riešenia.

ARABKY NA WHATSAPPE

Volajú ju starostka Brna. V súčasnosti už sama radí krajanom a krajankám, ako sa v Brne zorientovať. Safa Soulimanová žije v Česku už sedem rokov. Ušla s rodinou pred vojnou v Sýrii do krajiny, kde jej manžel v minulosti študoval na vojenskej vysokej škole. „Začiatky boli ťažké, najmä kvôli jazykovej bariére a tomu, že sme tu nemali rodinu ani známych," spomína sediac za kasou vo vlastnom obchode. Po práci v rôznych reštauráciách si založila živnosť a dnes podniká s arabskými potravinami.

V mraziaku nájdete aj tradičné mäsové guličky z jej kuchyne. Keď sa pýtam, či sa cíti integrovaná, pokrúti hlavou v smere „ako-tak". „Stále nehovorím dosť dobre po česky."

Soulimanová je členkou whatsappovej skupiny pre arabské ženy v Brne, ktorú založila Atassiová. „Počas pandémie sme vďaka skupine stále vedeli aktuálne informácie o nariadeniach," vraví Sýrčanka. Dozvedá sa odtiaľ práve aj o kurzoch českého jazyka. Na začiatku v nej boli informácie iba o nich.

Komunikačná skupina, v ktorej je dnes viac ako 120 žien, vznikla pre jednoduchšiu komunikáciu. „Už som nechcela každému oznamovať všetky novinky jednotlivo. Urobila som skupinu, o ktorej som informovala ženy v mešite, kam chodia v soboty a nedele s deťmi na hodiny arabčiny," spomína Atassiová.

Hoci magistrát má svoje stránky dostupné len v angličtine, pre cudzincov pripravil tlačené materiály v rôznych jazykoch. Interkultúrni pracovníci tiež využívajú na komunikáciu sociálne siete obľúbené v danej kultúre. Vietnamská sekcia založila na Facebooku skupinu pre Vietnamcov v Brne a informačné videá zverejňuje aj na Youtube. Alexandru Ceban napríklad informuje na svojom Youtube kanáli Moldavci v Brne aj o opatreniach počas pandémie či ako postupovať pri sčítaní obyvateľstva.

To, či ich práca funguje, vedia na magistráte aj podľa počtu pozretí pri videách či podľa počtu ľudí v skupinách, ktoré vytvorili na podporu integrácie. „Volali mi ľudia z Nemecka aj krajania v Saudskej Arábii, že nedostali zaplatené za robotu a nevedia, čo robiť, takže správy o našej práci sa šíria," vraví Ceban.

KONZERVA BEZ LYŽIČKY

Správy o činnosti oddelenia sociálneho začleňovania sa dostali aj k Vietnamke Chung. So svojou štvormesačnou dcérkou Alinou sa ocitla v Brne sama po tom, čo ich manžel opustil. „Po rozvode bolo treba riešiť veľa vecí: zmena adresy, dlhodobý pobyt, dlhodobý pobyt pre bábätko, materská dovolenka, otcovstvo," vysvetľuje interkultúrny pracovník Jakub Bittner, ktorý Chung asistuje.

Chung mala dvadsaťpäť rokov, keď prišla za prácou do Mladej Boleslavi. Sprostredkovanie roboty a cesta z Ázie ju stáli 18-tisíc eur. Počas práce ju však zdierali sprostredkovatelia, ktorým musela platiť za každé vybavenie potrebných dokumentov. Firma napokon skrachovala a Chung nevedela, či bude mať nárok na materskú. „Máme k dispozícii právnu poradkyňu zadarmo, môžem jej zavolať a poradiť sa," vraví Bittner.

Nataša (meno sme zmenili) sa ocitla na ulici vo chvíli, keď už mala byť späť v rodnej Ukrajine. Hertlovej volali z nemocnice, že nevedia, čo robiť s Ukrajinkou, ktorú v Brne okradli. „Pani cez Brno len prechádzala, takže tu nikoho nepoznala. Vyzdvihla som ju na neurológii a s pomocou Charity Českej republiky sme sa o ňu postarali," popisuje jeden zo svojich prípadov interkultúrna pracovníčka. „Charita jej poskytla miesto v nocľahárni a jedlo, ale keď človek dostane konzervu a nemá ani lyžičku, je to ťažké. Ja som jej, okrem iného, našla odvoz. Všetci sa zapojili, aj šoféri. Musel sa zapojiť aj ľudský faktor, nielen úradnícky," hovorí Hertlová.

Zdôrazňuje, že pri ich práci je dôležité sieťovanie. „Keď viem, že nejaký klient potrebuje právnika, tak ho pošleme tam, keď potrebuje nocľaháreň, tak napríklad na Charitu."

Od začiatku bolo dôležité, aby sa aktéri na poli

začleňovania cudzincov v Brne o interkultúrnych pracovníkoch dozvedeli. „Naša vedúca nás všetkým predstavila," vraví Hertlová. Ona aj kolegovia v tíme sa zhodujú, že keď konajú v mene magistrátu, ich pozícia je silnejšia, ako keby pracovali pre neziskovku. Úrady aj iné inštitúcie ich vnímajú ako rovnocennejších partnerov.

ZMIERNIŤ NEDOROZUMENIA

V miestnosti je dusno, aj keď sú okná pootvárané. Deti si so záujmom sledujú vlastné topánky. Ťažko povedať, či sa viac hanbia pred vlastným otcom alebo pred skupinkou učiteľov na čele s riaditeľkou školy a výchovnou poradkyňou. „Deti opakovane opustili vyučovanie, hoci im hovorili, že ešte nasleduje ďalšia hodina," začína debatu riaditeľka Základnej školy Krásného 24 Petra Grünhutová, ktorá schôdzku iniciovala.

V situácii, ktorú pozorujem, si otec s riaditeľkou nerozumejú. Most medzi českými učiteľmi a vietnamskou rodinou pomyselne stavia interkultúrny pracovník Bittner.

Otec nevedel, že dcéra odišla zo školy. Zahanbene dcére dohovára vo vietnamčine. Ona tvrdí, že nerozumela, čo jej hovorili po česky. Riaditeľka Grünhutová reaguje, že sa Vietnamka za dva roky v jazykových znalostiach nikam neposunula. Jeden z prítomných učiteľov dodá, že sa mu zdá, že sú deti vyčerpané.

„V nepohode je po poslednom roku učenia sa doma veľa detí, ale tu je pre nás ťažké s tým pracovať kvôli komunikačnej bariére. Nerozumieme, čo sa deje," vraví riaditeľka smerom k Bittnerovi. Ten hľadá spôsob, ako to povedať otcovi.

Bittner pozorne počúva obe strany a ich vyjadrenia prekladá tak, aby všetci pochopili situáciu v kultúrnom kontexte. Nestojí na žiadnej strane, ide mu o dobro detí a o nájdenie riešenia, ktoré by z dlhodobého hľadiska pomohlo eliminovať podobné stretnutia a nedorozumenia.

„Vo Vietname rodičia považujú školu za úplnú autoritu. Deti zveria do jej starostlivosti so všetkým, čo k tomu prináleží, nezasahujú do diania. V našich školách to funguje inak," vysvetľuje pre nás Bittner po stretnutí, prečo sa môže škole zdať, že sa rodičia o deti nezaujímajú. Ďalším dôvodom, prečo niekedy rodičia nevedia celkom presne o situácii detí v škole, je, že veľa pracujú. „Vietnamci nezvyknú cez víkend oddychovať či chodiť na dovolenky. Väčšina má svoje obchody, ak by zatvárali v sobotu a v nedeľu, mohlo by to výrazne ovplyvniť ich podnikanie. Preto tiež často nemajú čas učiť sa česky

↑ Sýrčanka Safa Soulimanová utiekla do Česka pred vojnou. Dnes tu má vlastný obchod.

alebo chodiť na kultúrne akcie," vraví Hoang Van Tien.

Výchovná poradkyňa ešte dodá, že ak deti neukončia školu riadne, nebudú si môcť založiť ani živnosť. V tej chvíli hovorí jazykom, ktorému by podnikavý Vietnamec mohol porozumieť. Bittner navrhuje, aby sa rodičia a škola spojili na Facebooku, ktorý vietnamská komunita vo veľkom využíva. Rodičov tam škola môže informovať o tom, čo sa v škole s deťmi deje. Riaditeľka zase navrhuje, aby mali učiteľa češtiny aj mimo školy. Dohodli sa.

„Vďaka spolupráci s pánom Bittnerom sa nám darí lepšie porozumieť vietnamskej komunite, najmä v tomto období," vraví Grünhutová po schôdzke.

„Obrovská jazyková a kultúrna odlišnosť i to, že v Českej republike žijú desiatky tisíc viacerých generácií Vietnamcov, znamená, že ide o komplexný súbor potenciálnych problémov, na ktoré treba dávať pozor. Je dobré vytvárať nástroje, ktoré nedorozumenia zmierňujú. Ako na strane inštitúcií, tak aj na strane komunity," vysvetľuje Lien Vrbková špecifiká vietnamskej komunity.

↑ Prekážkou v riadnej integrácii Vietnamcov do spoločnosti môže byť aj to, že priveľa pracujú.

ÚRADY PRE CUDZINCOV

Viacerí v tíme zdôrazňujú, že sú tu najmä pre inštitúcie, pre ne vytvárajú systémové riešenia. Cieľom totiž je, aby školy, úrady či napríklad zdravotnícke zariadenia i zamestnávatelia vedeli s ľuďmi zo zahraničia pracovať podobne ako s domácimi. Napriek kultúrnym a jazykovým rozdielom tak cudzinci budú môcť komunikovať s inštitúciami samostatne a nebudú závislí od pomoci od neziskoviek či od magistrátu. Budú sa tiež vďaka tomu cítiť ako plnohodnotní obyvatelia mesta.

Systémové riešenia majú rôzne podoby. Lien Vrbková napríklad v školách, ktoré mali záujem, robila pre pedagógov kurzy o vietnamskej kultúre, aby vedeli lepšie pracovať s vietnamskými deťmi. Na jednej zo škôl dnes majú podľa vzoru magistrátu vlastného interkultúrneho pracovníka.

Iný príklad spolupráce s úradmi uvádza Lenka Šafránková Pavlíčková: „Pracovníčku miestneho oddelenia správnych poplatkov za komunálny odpad na odbore životného prostredia trápilo, že cudzinci neplatia za odpad a ona ich musí po rokoch ‚naháňať', hoci už ani nemusia byť v Česku. Vytvorili sme bilingválne formuláre pre cudzincov. Vždy, keď sa blíži doba platenia, robíme kampane v cudzineckých komunitách a oni platia," uvádza.

Interkultúrni pracovníci prekladali formuláre aj iným úradom. Lien Vrbková hovorí o tzv. integračnom preklade. „Nejde o doslovný preklad. Organizácia či inštitúcia nám dá informácie a my z toho urobíme leták. Volíme také slová, aby to komunitu zaujalo a bolo to zrozumiteľné," vraví. Spätnú väzbu získavajú na magistráte od inštitúcií najmä v tom, že ich prestanú oslovovať so žiadosťami o pomoc.

S riešením problémov pomáha metodička tímu. „Nestačí, aby šiel interkultúrny pracovník na úrad, dôležité je, aby ten úrad následne kontaktovala naša metodička a nastavila s nimi ich prácu," upozorňuje Šafránková Pavlíčková. Kompetentné metodické vedenie je podľa nej jedným z kľúčov pre fungujúce začleňovanie cudzincov. „Nájsť metodika je však náročné, lebo veľmi málo ľudí u nás rozumie integrácii," hovorí o limitoch práce a dodáva, že aj ich metodika v Brne „ešte stále pláva na vode".

„V tejto chvíli ešte neexistuje komplexná metodika interkultúrnej práce pre samosprávy. V najbližších rokoch bude magistrát v spolupráci s Juhomoravským krajom testovať pilotne interkultúrnu prácu aj v iných obciach a na základe toho by mala metodika vzniknúť." Ňou by sa v budúcnosti mohli inšpirovať aj slovenské samosprávy. Na Slovensku zatiaľ nemáme inštitucionalizovanú pozíciu, ktorá by sa plnohodnotne venovala začleňovaniu cudzincov a cudziniek do spoločnosti.

Reportáž vznikla v spolupráci s MEMO 98 a Transitions v rámci programu na podporu žurnalistiky zameranej na riešenia (Solutions Journalism). Celú reportáž si budete môcť prečítať na webe denníka SME a na fjúžn.sk.

text SÁRA ČINČUROVÁ foto GUILLAUME DUEZ

UTEČENCI, DÔSTOJNOSŤ & ĽUDSKOSŤ

ČLENKA POSÁDKY SEA-EYE 4 SPOMÍNA NA ZÁCHRANU 408 ŽIVOTOV

V máji 2021 som bola ako novinárka na palube záchrannej lode Sea-Eye 4. Nemyslela som si, že budem súčasťou jednej z najneuveriteľnejších záchranných operácií, aké kedy organizácia Sea-Eye zažila. Zachránili sme viac než 400 vystrašených ľudí z piatich člnov. Naša paluba bola plná ľudí trasúcich sa od zimy, ktorí ďakovali za záchranu života. Deti nás držali a objímali, akoby sme boli najdôležitejšími ľuďmi v ich životoch.

Nemala som ani tušenia, že vo svojej pozícii novinárky narazím na tie najstrašnejšie ľudské príbehy žien. Hovorili o tom, ako utiekli z detenčných centier alebo zajatia, kde ich držali ako otrokyne, rutinne ich znásilňovali, mučili a bili, zatiaľ čo ich deti umierali.

Tiež som ale nečakala, že pocítim takú neskutočnú silu ľudskosti a priateľstva, bratstva a lásky v tej najčistejšej podobe. Keď už boli všetci v bezpečí, tých pár dní na palube sa nieslo v znamení skutočnej lásky – viac než len lásky medzi dvomi ľuďmi, ako ju tradične chápeme – ale lásky k ľudskosti a celému ľudstvu, ktorá nás napĺňala radosťou v úplne obyčajných momentoch.

PRÁVO NA ŽIVOT

Keď sme zachránili prvý čln v núdzi, jeden muž prebehol cez hlavnú palubu a spadol na podlahu.

Rozbehla som sa k nemu, myslela som si, že omdlel. Chcela som zavolať lekára. Muž zdvihol hlavu a potom sa opäť sklonil – modlil sa. *Ďakujeme za záchranu našich životov,* opakoval vo svojej modlitbe.

V čase, keď píšem tento text, si pripomíname Svetový deň utečencov. Takmer 80 miliónov ľudí na svete bolo nútene vysídlených zo svojich domovov. Teda približne každý stý človek je utečencom, z toho 40 percent z nich sú deti. Viac ako 26 miliónov z nich sú ľudia na úteku, ktorí museli opustiť svoju krajinu, aby unikli pred prenasledovaním a hrôzami ozbrojených konfliktov.

Je bolestivé a ironické, že stále musíme bojovať a písať manifesty, aby sme presadzovali to najzákladnejšie ľudské právo, ktoré bolo ľuďom topiacim sa v Stredomorí odňaté: právo na život.

Presne mesiac po záchrannej misii som dostala správu od ženy, ktorú sa nám podarilo dostať na palubu:

Počas mojej cesty ma v Líbyi predali za otrokyňu. Utiecť mi trvalo päť mesiacov. Pred plavbou som musela čakať pri mori. Nikto neveril, že to zvládneme a vyviazneme z toho naživе. Všetci boli vydesení na smrť, pretože more bolo obrovské a jediné, čo bolo vidieť, boli vlny. Nejedli sme dva dni, aby sme znížili svoju telesnú hmotnosť. Pili sme iba vodu. Niekedy stále nemôžem uveriť, že ste nás zachránili. Plavba bola ako zlý sen. Našou záchranou ste akoby zachránili celý svet. Odviedli ste úžasnú prácu, za ktorú vás môže odmeniť iba všemohúci Boh.

Ťažko uveriť, že takéto správy vznikajú aj dnes v Európe. Pôsobia anachrónne – akoby vyňaté z inej doby. Utečenci ich musia písať neziskovým organizáciám, ktoré ich vyťahujú z vody. Bez nich by im nemal kto zachrániť život.

TRAGÉDIA A LÁSKA

Ďalší príbeh z lode, ktorý mi utkvel v pamäti, bola záchranná misia v skorých ranných hodinách 17. mája.

Z rozbitého dreveného člna klesajúceho uprostred noci v Stredozemnom mori sme vytiahli skupinu tehotných žien, batoliat a detí. Všetky boli premočené a triasli sa. Strachujúc sa o svoje životy strávili strašnú noc medzi vlnami, pohltené zmesou morskej vody, benzínu a moču.

Jedna zo žien, ktoré sme dostali na palubu, bola v šiestom mesiaci tehotenstva. Keď ju poslali oddýchnuť si, objala som ju a chytila za ruku. Okamžite som medzi nami cítila spojenie.

Ďalšie ráno som ju išla skontrolovať; vyzerala, že sa dusí a je jej horúco. Ponúkla som jej, že jej pomôžem na hlavnú palubu a usadím ju ku mne, aby sa mohla nadýchať čerstvého vzduchu.

Hlavná paluba bola centrom všetkých aktivít: práve sme dostali na palubu 80 ľudí z ďalšieho člna. S tehotnou ženou sme sledovali, ako zmoknutých, úzkostných a chvejúcich sa ľudí zahalili alumíniové záchranné termofólie, kým čakali na prídel vody a jedla. Boli na mori dva dni, kým sme ich našli – hladných, slabých a dehydrovaných.

Žena začala plakať. Pane bože! – pomyslela som si. Nechcela som jej privolať traumu. Namiesto toho sa však otočila ku mne a lámanou angličtinou povedala: „Chcem robiť prácu, ktorú robíš ty. Chcem pomáhať ľuďom.“ Príbeh, ktorý sa v ten deň odohral v Stredomorí, je príbehom tragédie, po ktorej prišla láska.

Štyri dni, ktoré sme strávili na palube so záchranármi, boli pravdepodobne tými najšťastnejšími v mojom živote. Trikrát denne sme po jedle umývali riad, špliechali vodu a všetky deti za nami chodili, pomáhali nám a hrali sa. Tieto momenty sa ničím nelíšili od bežných životných situácií, napriek tomu sa však stali mojimi najvzácnejšími spomienkami. Dostať 408 zachránených ľudí do bezpečia bolo to najlepšie, čo sa mi kedy stalo.

Existuje jedna veta, ktorá dokonale vystihuje základnú myšlienku, na ktorú Európa úplne zabudla: žiaden muž, žena ani dieťa by nemalo byť odkázané na smrť a žiadna skupina ľudí nemá právo rozhodovať o tom, kto má žiť a kto zomrieť. Všetci zdieľame rovnaké právo na život.

text WARSAN WEEDHSAN ilus. KRISTIÁN ŠTUPÁK

PÍSAŤ ZNAMENÁ PREŽIŤ

Mnoho ľudí podnikne počas svojho života nejakú cestu. Tá moja bola riskantná – opustila som svoju rodnú zem vo východnej Afrike a vydala sa do Indonézie bez akéhokoľvek plánu. Jediné, za čím som putovala, bol mier a lepší život. Prekračovať jednu hranicu za druhou znamenalo čeliť extrémne nebezpečným situáciám, pocitom samoty, stretnutiam s cudzími ľuďmi plnými nenávisti a nedôstojnému zaobchádzaniu.

Prvýkrát v živote som si uvedomila, že mám odlišnú farbu pleti, a zrazu som sa cítila ako outsiderka. Dostala som mnoho prezývok kvôli mojej farbe pleti, postave a kultúre, z ktorej pochádzam. Úprimne, prísť do krajiny, kde pre vás nemajú miesto a kde nie ste vítaní ako ľudia, ale cudzinci, nie je vôbec jednoduché. Miestni nechápu, čo to znamená byť utečenkou, v ich očiach ste problém, a preto si nezaslúžite byť vítaná ako hostka.

Ako žiadateľka o azyl som sa ocitla na mieste, kde neexistuje fungujúci systém ubytovania ani akákoľvek pomoc ľuďom na úteku. Potrebné informácie som si musela vyhľadať sama. Všetky tieto okolnosti vo mne vyvolávali pocit beznádeje. Prežívala som na hlavnej ulici, až kým som sa raz nerozhodla vyhľadať mešitu. Mešity sú slobodným priestorom pre všetkých moslimov a moslimky. Pomyslela som si, že by som tam možno mohla ostať, namiesto ulice plnej cudzích ľudí, kde hocikto môže predstavovať nebezpečenstvo.

Obrovská mešita, ktorú som našla, bola preplnená. Veriaci sa práve pripravovali na modlitbu. Mala som šťastie, dovolili mi tam na čas ostať.

Spočiatku som nehovorila miestnym jazykom bahasa, a tak som nevedela vysvetliť svoju situáciu. Indonézania na mňa pozerali a komentovali ma, no nerozumela som ani slovo.

Ľudia na úteku čelia v Indonézii mnohým výzvam. Musíme si zvyknúť na to, že na istý čas ostávame zavrení doma. Ako utečenka nesmiem chodiť do práce alebo do školy. Nemám žiaden rodný list a aj základné potreby sú každodenný problém. Nie som zdravotne poistená a nemám prístup k žiadnej psychickej podpore. Nemám žiadnu slobodu pohybu.

Po roku som si našla indonézskych priateľov. Pozvali ma na veľkú oslavu mimo Jakarty. Vtedy som zistila, že nemôžem cestovať letecky a musím informovať UNHCR o mojom výlete, ak by som sa kvôli môjmu cudzineckému pôvodu dostala do problémov. Bola som totiž registrovaná len v Jakarte. Cítila som sa ako vo väzení. Nemohla som preskúmať ani prostredie, v ktorom žijem.

Ak žijete v Indonézii, môžete snívať, že raz príde lepší deň. Bohužiaľ, medzi tým prejde aj niekoľko rokov. Ostáva len čakať, kým vám UNHCR pošle nejakú informáciu o presídlení do inej krajiny, keďže Indonézia azyl pre utečencov neposkytuje.

BEZ MOŽNOSTÍ

Bahasa Indonesia je tu hlavným a najsilnejším jazykom, o iné jazyky sa tu nikto nezaujíma. Počas prvých šiestich mesiacov v Jakarte som vôbec nehovorila bahasa, a ak som niečo potrebovala vybaviť, bolo to zložité. V obchode som ukázala prstom na to, čo si chcem kúpiť, a predavač mi povedal dvakrát vyššiu cenu než pre miestnych. Bola som skrátka cudzinka. Niektorí si mysleli, že som bohatá, iní ma považovali za teroristku.

Najviac zabolí, ak vás nová komunita, od ktorej potrebujete pomoc, otvorene diskriminuje. Keď sme s kamarátkou hľadali izbu na prenájom, bolo treba zaplatiť zálohu na rok dopredu, no to sme si nemohli dovoliť. Toľko majiteľov nás nechcelo pustiť na svoj pozemok kvôli našej farbe pleti a kultúrnemu pôvodu. Hanbila som sa. Utiekla som od zlého fyzického zaobchádzania, ale toto psychické ma ničilo oveľa viac. Neskôr sme zistili, že nám nastavili vyšší nájom kvôli našej farbe pleti. Majitelia nás namiesto našich mien oslovovali prezývkami, ktoré znamenali „čierna osoba“. Snažili sa zakryť to ako vtip, ale takéto vtipy sú prejavom rasizmu. Izbu sme si i tak prenajali, nemali sme inú možnosť.

DÁVAŤ HLAS

Ľudia na úteku v týchto podmienkach nemôžu prehovoriť verejne. Novinári sa zaujímajú o náš názor, chcú s nami robiť rozhovory do dokumentov, tvrdiac, že sa naše slová dostanú k publiku po celom svete. Neskôr ale zistíme, že naše slová prekrútili a médiám viac neveríme.

Keď sa to stalo mne, stále som nehovorila plynulo bahasa ani anglicky, ale túžila som písať, aby viac ľudí pochopilo situáciu ľudí na úteku. Snívala som o kariére spisovateľky. Kedysi som písala príbehy pre opustené deti, príbehy o ženách a s vervou som opisovala životy v komunitách, ktoré nemali svoj vlastný hlas, a zdieľala svoju vlastnú skúsenosť. Mnohé mladé dievčatá ako ja žijú vo vzduchoprázdne, v stigmách tradičných kultúr (napríklad somálskej a afganskej), ktoré ich dennodenne trestajú.

Pred niekoľkými rokmi som spoznala Austrálčana Kierena, ktorý chcel vytvoriť utečenecký kolektív spisovateliek a umelcov. Na začiatku roka 2020 sme založili online magazín The Archipelago, kde môžu utečenci a utečenky uverejniť svoje príbehy a zdieľať ich s čitateľmi po celom svete, pre ktorých je ľudskosť stále dôležitá. The Archipelago nie je len magazín, náš kolektív zároveň vytvára programy pre píšucich autorov, ale aj umelcov s cieľom vzájomne sa spoznávať.

Naše slová majú viesť k zmene. Snažíme sa odstraňovať predsudky, ktoré o nás majú miestni v hostiteľských komunitách. Chceme, aby pochopili, že nie sme outsideri či cudzinci, ktorí do ich krajiny prichádzajú len tak. Sme ľudia, ktorí potrebujú bezpečie a hľadajú lepší život.

Naši spisovatelia a spisovateľky pochádzajú zo Somálska, Afganistanu a Pakistanu. Takmer polovicu našej skupiny tvoria ženy. Sme jednotný kolektív a spolu sa snažíme posielať svoje doteraz nevypovedané príbehy do sveta.

Učíme sa spolu písať, zdieľať medzi sebou skúsenosti a pracovať na svojich individuálnych projektoch. Mnohí z nás píšu bez laptopu či počítača – niektorí píšu na telefóne vo WhatsAppe.

V situácii, keď sa ľudia na úteku nemôžu postarať ani o svoje základné potreby, písanie a umenie im vracia motiváciu snívať. Niektoré by chceli byť novinárkami, iní umelcami, spisovateľkami či fotografmi. Platforma The Archipelago posilňuje integráciu jednotlivých utečeneckých komunít v Indonézii. Priatelia z rôznych krajín sa môžu navzájom inšpirovať, aby vyrozprávali svoje príbehy, a podporovať sa, aby sa za ne nehanbili.

LOCKDOWN

Počas lockdownu sme sa začali stretávať online. Navzájom sa motivujeme, ako prežiť a využiť svoj hlas na objasnenie našej súčasnej situácie. Nemáme napríklad nárok na očkovanie. Často píšeme o zúfalstve z nedostatku vakcín a ťažkostiach počas pandémie. Problémy s mentálnym zdravím počas pandémie covid-19 postihujú ľudí na úteku dvojnásobne.

Už predtým sme sa cítili, že sem nepatríme, a pandémia tieto pocity len umocnila. Ľudia sa utečencov a utečenkýň viac boja a ich prítomnosť ich stresuje. Ak to bude takto pokračovať, budeme tu vôbec môcť prežiť?

Jediné rozhodnutie, ktoré mi momentálne pomáha prežiť, je pravidelne sa ozývať a dúfať, že jedného dňa bude môj hlas vypočutý. Dúfam, že raz budem žiť svoj život bez diskriminácie, s úctou k svojim ľudským právam, na ktoré mám ako utečenka nárok. Tiež dúfam, že keď sa svet vráti do normálu, nezabudne na ľudí na úteku.

text GIOVANNI GUIDO ilus. KRISTIÁN ŠTUPÁK

HRANICE

Zatváranie verzus otváranie. Identitarizmus verzus multikulturalizmus. Nedôvera verzus nádej. Uprostred nich stojí ikona reprezentujúca rozdelenie: hranice. Front, na ktorom si dva myšlienkové prúdy vykrikujú do tváre, často prostredníctvom sociálnych sietí, svoje názory. Epicentrum boja, ktorý pandémia, tá, ktorá teraz ovláda naše životy, zväčšila až do nekonečna.

FYZICKÉ

Zvyknutí o nich uvažovať ako o vzdialených spomienkach na cesty, ktoré sa odohrali príliš dávno, alebo ako o mapách nakreslených v zaprášenom atlase, je pre nás ťažké vôbec si ich predstaviť. Hranice. Kontroly. Strach z odmietnutia. Tisíce dokumentov ako dôkaz nášho zdravotného stavu. Fyzické hranice sú už viac ako rok opäť neoddeliteľnou súčasťou nášho života. Pre generáciu, ktorá vyrastala vidiac ich iba ako veľké a nepoužívané brány, hrdzavé dvere, symboly sveta, ktorý prestal existovať, sa emocionálna reakcia rovnala šoku. Práve ony boli spolu s obrazmi z nemocníc prvými ikonami éry pandémie, obdobia, ktorého koniec je v nedohľadne. Symbol gigantického globálneho lockdownu, v ktorom sa svet znovu rozdeľuje a uzatvára. A zrazu sa zdá, akoby sa čas vrátil o tridsať rokov dozadu. Rady na colniciach, hraničné kontroly. Podozrievavé tváre tých, ktorí si koniec koncov len robia svoju prácu. Ustráchané pohľady na druhej strane, ukrývajúce nádej, že bude možné vydať sa na tú dlhú cestu, ktorá je kvôli vírusu komplikovanejšia. A pritom len pred niečo viac ako dvomi rokmi patrili tieto snímky do svetov takých vzdialených od nás, napriek svojej geografickej blízkosti, že sa zdali byť nereálne. Lipa. Lesbos. Malta. Lampedusa. Hranice ríše blahobytu. Dvere, na ktoré zúfalo klopali tisíce ľudských bytostí, túžiacich po živote v lepšom kúte sveta, ako bol ten ich.

MENTÁLNE

A my, medzitým uzavretí v našom vesmíre plnom banálnych problémov, sme sa ocitli v realite, ktorú nikto nečakal. Hranica sa stala nielen fyzickou, ale aj mentálnou. Podozrenie. Vzdialenosť. Strach. Z nákazy, z choroby. A predovšetkým zo smrti. Zachovávame si odstup od všetkého a od všetkých. Od najdrahších blízkych i miest zhromaždení. Od objatí a podaní rúk. Uzavretí medzi štyrmi stenami, kultivujúc hrôzu a nedôveru, prehodnocujeme, ako sa brániť pred neviditeľným nepriateľom. Okrem prípravy balíčka na prežitie inštinkt vkrádajúci sa do myšlienok šepká iba jedinú vec: Vzdiaľ sa! Izoluj sa! V čase pandémie neexistuje bezpečnosť. Náš denný režim sa točí okolo slova, o ktorom sme nikdy predtým nepočuli. Lockdown. Doslova by sme ho mohli preložiť ako „obmedzenie pohybu“ alebo „uzavretie“. Pre mnohých je to najlepší popis ich duševného stavu. Uzatvárame hranice svojho tela a svojej mysle. Žiaden kontakt, žiadne stýkanie sa. Úplné zrušenie života tvoreného medziľudskými vzťahmi. „Nacionalizmus“ tela. Uzavretie sa od všetkého, čo sa deje okolo nás. V okamihu vymazávame každodennosť z našich životov. Kávu s kolegami, pivo s kamošmi, zmrzlinu s priateľkou. Fotoalbumy zažltli, akoby to boli len vzdialené spomienky na svet, ktorého pulz sa zastavil. Zatvárame všetko. Zdá sa, že to opakujeme každý deň, každú chvíľu. Okruh ľudí, ktorým sme verili, blízkych a priateľov, ktorých sme nazývali „partia“, nahradil predmet dlhý niekoľko centimetrov, ťažký niekoľko gramov a oslepujúci svetlom. Volá sa smartfón.

POLITICKÉ

Toto všetko iba rozdúchava oheň tých, ktorí už roky živia plameň paniky a uzavretia. Hlasne žiadajú, aby sa Európa, a nie len ona, opäť stala menej solidárnou. Vyvolávajú v ľuďoch obavy, že ich vlastná existencia je ohrozená. Zasievajú pochybnosti, šikovne využívajúc propagandu, ktorá sa neuveriteľne rýchlo šíri po sociálnych sieťach. Vytvorenie nepriateľa je nevyhnutným prvkom pre uzavretie alebo „zablokovanie“ hraníc. Migrácia sa zmenila na inváziu. Nikto nevie, ktoré náboženské korene sú ohrozené, nikto nevie, kto je ich dobyvateľom. Nezáleží na tom, či je príčinou odlišnosti pohlavie, farba pleti alebo pôvod. Víťazí strach z iného. A k tomu všetkému sa pridala choroba. Niekto ju musel na náš prosperujúci kontinent priviesť. Niekto musí byť zodpovedný. Niekto musí zostať ďaleko, prinajmenšom za múrom alebo ostnatým drôtom, dramatickými symbolmi nielen pozemského, ale aj politického uzavretia. Triumf národnej identity nad multikulturalizmom. Moderná Pandorina skrinka zodpovedná za všetko zlo v dnešnom svete. Uzatvoriť sa do seba, v rámci vlastných hraníc, či už geografických, sociálnych alebo mentálnych, sa javí ako jediná reakcia. Extrema ratio, krajné riešenie, ktoré sa tak veľmi páči tým, ktorí sa dožadujú múrov, násypov a bariér, akoby sme čelili stredoveku 2.0. Pohodlné riešenie pre tých, ktorí iných kŕmia strachom, zatiaľ čo svet, ktorý žije búraním hraníc, zúfalo kričí po konkrétnych a účinných odpovediach.

text MÁRIA TÖMÖSVÁRYOVÁ ilus. KRISTIÁN ŠTUPÁK

ŠATNÍK PLNÝ NEVYBALENÝCH VECÍ

Neviem, čo si predstaví dnešný mladý človek, keď sa povie slovo hranice. Pre každú generáciu asi znamená niečo iné. Ja som sa narodila v roku 1985 v Československu a od detstva sa mi s hranicami spájalo len čakanie na hraničných priechodoch s Maďarskom, keď sme cestovali na návštevy k príbuzným alebo na nákupy. Nič dramatické, dalo sa aspoň zájsť na toaletu a porovnávať, aké šušťáky majú ostatní cestujúci.

ZNEMOŽNIA VÁM PRECHOD CEZ HRANICE, ZNEMOŽNIA VÁM BYTIE

Moje vnímanie hraníc sa zmenilo, keď som sa profesijne začala venovať témam migrácie a najmä utečenectva. Keď sa však „profesionálna téma“ utečenectva preklopila do môjho súkromného života, koncept hraníc som začala vnímať oveľa hlbšie. Môjho manžela Habiba, pochádzajúceho z vojnou zmietaného Somálska, som spoznala v roku 2010, keď na Slovensku žiadal o azyl. Samozrejme, neúspešne, ale o tom inokedy.

Najbližšie k tomu, aký vplyv má existencia alebo neexistencia hraníc na každodenný život, sme si všetci mohli na vlastnej koži vyskúšať práve počas pandémie koronavírusu. Zrazu sa objavili pravidlá, ktoré sa nepredvídateľne menili a len občas dávali aký-taký zmysel. Mnohým ľuďom znemožnili uživiť seba a svoje rodiny, či udržať svoje medziľudské vzťahy v harmónii. Ostali sme zaskočení, nemysleli sme si, že sa nám také niečo môže stať. Našťastie to však bolo len dočasné.

Lenže potom sú tu permanentné, fyzické hranice. Šťastlivci cez ne môžu prejsť bez problémov, no ostatných dokážu uväzniť. Tí sa musia naučiť žiť s násilnou smrťou u seba doma, s hladom či s neslobodou.

Vypršala vám platnosť pasu? No čo, požiadajte a do týždňa vám polícia vydá nový. Jedine, žeby nie. Môjmu Habibovi sa toto stalo

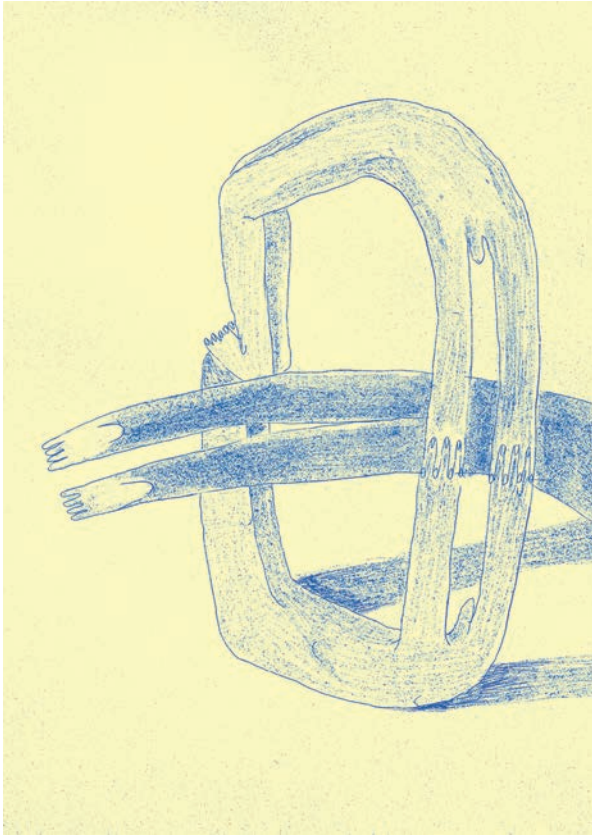

v roku 2012, keď mu Migračný úrad Slovenskej republiky zamietol žiadosť o predĺženie doplnkovej ochrany, a teda aj povolenia na pobyt. Len tak, pretože úradníci zrazu usúdili, že vrátiť sa do Somálska je zrazu bezpečné.

Z týždňa na týždeň hustol vzduch a dostávali sme signály, že povolenie možno nedostane, i keď to mal byť len rutinný a formálny proces s dobrým koncom. Čas utekal, no úrad sa s oficiálnym rozhodnutím neponáhľal. Asi dva dni pred vypršaním platnosti Habibovho cudzineckého pasu sme to dostali čierne na bielom.

Podaj okamžitú výpoveď v práci, rozhodni sa, kam pôjdeš, zbaľ si švestky, rozlúč sa, s kým chceš a s kým stíhaš, a strať sa nám z očí. Šup-šup. Tu ostať nemôžeš.

BUDAPEŠŤ – GÖTEBORG

Deň, keď som ho na budapeštianskom letisku vyprevádzala na jednosmerný let do Švédska, si dodnes pamätám ako ten najťažší v mojom

živote. Cítila som nekonečnú krivdu a dodnes som nedokázala spracovať, čo vtedy moja domovina spravila. Znemožnila dôstojný život nielen Habibovi, ale naším rozdelením aj mne. Svojej občianke. Pocítili to aj moji rodičia, ktorí sa ani nenazdali a prišli o blízkosť svojej dcéry a budúcich vnúčat.

Let medzi Budapešťou a Göteborgom trvá iba dve hodiny. Tak veľmi som si priala, aby mi už cinkla esemeska, že Habib dorazil v poriadku a cestou sa mu nič zlé nestalo. Počítali sme s tým, že môže nastať problém na letisku, keďže jeho pas mu mal platiť sotva dva dni.

Po dvoch hodinách mi však zavolal s nadšením v hlase. V Göteborgu dostal to najľudskejšie privítanie, aké si vedel predstaviť.

VITAJ VO ŠVÉDSKU!

Pri nastupovaní do autobusu, ktorý jazdí medzi letiskom a mestom, zistil, že lístok sa nekupuje u vodiča, ale v automate pred nástupišťom, a že platiť zaň sa nedá hotovosťou v eurách, ale len kartou. To, že sme nevedeli ani len takú základnú vec, že sa tam platí švédskymi korunami, a aj to takmer výlučne kartou, celkom presne popisuje mieru našej nepripravenosti Habibovho náhleho odchodu.

Nastúpil teda do autobusu, spýtal sa vodiča, či si u neho môže zakúpiť lístok a v ruke pritom držal euro mince. Vodič povedal, že nie, pootočil sa k nemu, rozprestrel ruky a gestom mu naznačil, nech postupuje do vozu. S úsmevom k tomu povedal: Welcome to Sweden!

Po všetkých nevrlých epizódach, ktoré sa mu diali v bratislavskej MHD, to bolo neskutočná úľava. Tento zážitok nám dal nádej, že bude všetko v poriadku. Vtedy sme ešte netušili, že veľmi dlho nebude, no táto nádej slúžila ako palivo na ďalšie roky.

Asi štyri roky po tom, čo Habib dorazil do Švédska, sme si po prvýkrát na súde prebrali rozhodnutie o tom, že tam smie zostať, môže začať pracovať, a teda fungovať ako bežný človek. To sme už mali ročného Benjamina na svete a nad vodou nás dovtedy držal asi len pud sebazáchovy. Počas tých štyroch rokov sme dostali niekoľko zamietavých rozhodnutí, ktoré dokázal zmeniť až súd.

Človek by si možno myslel, že nám tým konečne začal normálny život. Keby som chcela túto tézu potvrdiť, museli by sme otvoriť a zásadne rozšíriť definíciu normálnosti. Vo Švédsku, s platným cestovným dokladom, hoci len dočasne, sme opäť narazili na hranice.

Tentokrát však na tie, ktoré nie je vidieť a dlho trvá, kým si všimnete, že do nich vlastne neustále narážate.

MENTÁLNE HRANICE

Kým ste bez štátneho občianstva, nikto vás oficiálne nemá za svojho, nikam oficiálne nepatríte. Nebudete sa vedieť nikde usadiť. Prakticky ani citovo.

Aj keď vám tikajú vnútorné hodiny, potrebujete niekam konečne zložiť hlavu plnú dlhodobého, potláčaného stresu, ktorý vás postupne zvnútra leptá, nedá sa. Kde nepatríte, tam skrátka nepatríte. Kým tam nakoniec patriť začnete, pretečie veľa (kalnej) vody.

Raz sme rozoberali, prečo má Habib doma stále toľko nevybalených tašiek a v šatníkoch poschovávaných zopár nevybalených krabíc. Pochopila som to až po hodinách rozprávania, keď povedal: „Ja som ešte stále nezložil tašku z ruky."

Habib ani po jedenástich rokoch v Európe, po štyroch rokoch od udelenia azylu a dvoch šťastných deťoch necíti, že by bol na mieste, z ktorého raz, pre rozmar niekoho iného, nebude musieť odísť. Všetko sa odohráva v znamení dočasnosti.

To bolí. Dá sa byť v takomto rozdelenom bytí spokojným a cítiť stabilitu? Ak áno, dajte nám vedieť ako, pretože my sme na to ešte neprišli.

Magazín 16. ročníka festivalu [fjúžn]
16.—25. september 2021 Bratislava
Zaostri na svet, ktorý máme doma

ISBN 978-80-89008-78-0

vydala Nadácia Milana Šimečku,
Svoradova 5, 811 03 Bratislava
e-mail nms@nadaciams.sk
© 2021

pripravila šéfeditorka Anna Jacková
jazyková redakcia Jana Vicenová
preklad anglických textov Dana Ševčíková
foto na obálke YOLK / Jana Gombiková, Piotr Gąska
dizajn a grafická úprava Matúš Hnát
písmo Suisse Int'l, Suisse Works
papier Fedrigoni Arena Rough Natural 120 gsm,
Gmund Action Alpine Sparkling Water 310 gsm
tlač Tiskárna Helbich, Brno

Magazín z verejných zdrojov podporili

Festival z verejných zdrojov finančne podporili

Festival [fjúžn] organizuje Nadácia Milana Šimečku

Spoločným úsilím k inkluzívnej Európe. V rámci projektu s názvom „EMCA – Podpora migrantov prostredníctvom kultúrnych aktivít" financovaného z Grantov EHP 2014 – 2021 a štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.

S mediálnou podporou

manažér festivalu Martin Brix
komunitná manažérka Zuzana Weberová
PR manažérka Elena Senková
manažérka sociálnych sietí Soňa Trubačová
koordinátorka dobrovoľníkov Alena Pitlová
dramaturg Laco Oravec
riaditeľka nadácie Nina Galanská

web www.fjuzn.sk
festivalový web www.festival.fjuzn.sk
facebook @fjuznNMS
instagram @fjuzn_festival
e-mail info@fjuzn.sk

Chcete viac spoznávať cudzincov i cudzinky a pomáhať s nami robiť zo Slovenska krajinu, v ktorej sa dokážeme poučiť z vlastnej minulosti a v ktorej budeme ochotní rešpektovať jedinečnosť každého človeka? Podporte nás na www.nadaciamilanasimecku.sk a www.fjuzn.sk

[fjúžn] ďakuje:
Agentúra Focus
Amnesty International Slovensko
Bratislavské kultúrne a informačné stredisko
Bright
Cánh Diều
Centrum pre výskum etnicity a kultúry
Cesta – spájame
DIW print
Elektro Hafla
Funnylicious
Futbalová komunita Kozmos
International Cities of Refuge Network
Islamská nadácia na Slovensku
Joke's On You
Kalab
Kapitál
Krajanský inštitút
literarnyklub.sk
Mareena
Matsu premium tea & coffee
Nová Cvernovka
Riva Bar & Bistro
Slovenská humanitná rada
Staromestská knižnica
Story Nights
Superar Slovakia
Sme spolu – Ukraine-Slovakia SOS
Tyršák
United Colours Of Football
Woven

Fotografia na obálke je súčasťou kampane
Humans of [fjúžn]. Na obálke je Les Paskarenko.

ISBN 978-80-89008-78-0